

EKONOMICKÝ ČASOPIS

33 | 1985 | 5

s. — Kčs

Z OBSAHU

ŠTYRIDSÁT ROKOV OD OSLOBODENIA ČESKOSLOVENSKA — RAPOŠ, Pavel: Štyridsaťročná cesta socialistického budovania v Československu — HRONSKÝ, Filip: Postavenie človeka v spoločensko-ekonomickom rozvoji ČSSR za

uplynulých 40 rokov — LUKINOV, Ivan: Úspechy doterajšieho rozvoja národného hospodárstva ZSSR a zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu riadenia socialistickej ekonomiky — TRÁVNIK, Igor: Stavebná produkcia v intenzifikácii československej ekonomiky — GOGA, Marián: Určovanie podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v priemysle SSR — BLISÁK, Ján: Niektoré problémy vplyvu medzinárodnej deľby práce na intenzifikačné procesy československého národného hospodárstva — Recenzie — Z novej ekonomickej literatúry — Správy — Bibliografia

Ekon. Čas., 33, 1985, č. 5, s. 409–504

ISSN 0013–3035

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomik. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoáznych ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономии, планового управления и развития социалистического народного хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, agricultural economics and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific and technological revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Ivan Okáli
Výkonný redaktor Jozef Markuš
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Ivan Figura, Vladislav Garaž, Ivan Haluška, Egon Hlavatý, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Išča, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Vladimír Mikuláš, Jan Přívara, Pavel Rapoš, Štefan Samson, Jozef Sokira, Eduard Šarmír, Milan Sikula, Ladislav Unčovský, Vladimír Vrtiak, Ján Zervan.

Adresa redakcie: Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava, telefón 335 761-5.

Číslo bolo redakčne spracované v januári 1985.

OBSAH

ŠTYRIDSAT ROKOV OD OSLOBODENIA ČESKOSLOVENSKA	412
RAPOŠ, Pavel: Štyridsaťročná cesta socialistického budovania v Československu	413
HRONSKÝ, Filip: Postavenie človeka v spoločensko-ekonomickom rozvoji ČSSR za uplynulých 40 rokov	426
LUKINOV, Ivan: Úspechy doterajšieho rozvoja národného hospodárstva ZSSR a zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu riadenia socialistickej ekonomiky	438

Problémy intenzifikácie ekonomického rozvoja v ČSSR a v SSR

TRÁVNIK, Igor: Stavebná produkcia v intenzifikácii československej ekonomiky	453
GOGA, Marián: Určovanie podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v priemysle SSR	466
BLIŠÁK, Ján: Niektoré problémy vplyvu medzinárodnej delby práce na intenzifikačné procesy československého národného hospodárstva	476

Recenzie

MOŠNA, Z. a kol.: Řízení socialistického hospodářství – M. Horniaček	485
SOROKIN, G. M.: Очерки политической экономии социализма – A. Borzová	488
KÓVES, P.: Index Theory and Economic Reality – P. Ondrčka	491

Z novej ekonomickej literatúry

HLAVATÝ, E. – ZÁMEČNÍK, A.: Efektivnost' vonkajších ekonomických vzťahov – J. Svantnerová	493
MIKOLÁŠ, J. – MOUCHA, B.: Energetika – prostredie – recyklácia v programoch rozvoja riadenia – H. Belková	495
PANKOV, V. C.: FRG v ekonomike sovremennogo kapitalizma – J. Černá	496

Správy

Medzinárodná konferencia o výrobnjej infraštruktúre krajín RVHP (J. Filip)	498
--	-----

Bibliografia	500
---------------------	-----

СОДЕРЖАНИЕ

СОРОК ЛЕТ ОСВОБОЖДЕНИЯ ЧЕХОСЛОВАКИИ	412
РАПОШ, Павел: Сорок лет пути строительства социализма в Чехословакии	413
ГРОНСКИЙ, Филип: Место человека в общественно-экономическом развитии ЧССР в период прошлых 40 лет	426

New Economic Literature

- HLAVATÝ, E. – ZÁMEČNÍK, A.: Effectiveness of External Economic Relations –
 J. Švantnerová – – – – – 493
- MIKOLÁŠ, J. – MOUCHA, B.: Energetics – Environment – Recyclization in Management
 Development Programs – H. Belková – – – – – 495
- PAŇKOV, V. C.: FRG in the Economy of Contemporary Capitalism – J. Černá 496

Reports

- International Conference on Productive Infrastructure of CMEA-Member Countries –
 (J. Filip) – – – – – 498

- Bibliography – – – – – 500

ŠTYRIDAŤ ROKOV OD OSLOBODENIA ČESKOSLOVENSKA

V máji 1985 si pripomíname významné jubileum v živote našich národov. Pred 40 rokmi si naša vlasť po ťaživých rokoch vojny a poroby slobodne vydýchla. Túto prevratnú dejinnú udalosť si chceme pripomenúť aj týmto slávnostným číslom Ekonomického časopisu, ktoré sa tematicky skladá z dvoch naväzujúcich blokov.

V prvom bloku sa P. Rapoš a F. Hronský zamýšľajú nad podstatnými aspektmi nášho 40-ročného slobodného rozvoja od slávnych májových dní roku 1945. Pretože rozhodujúci podiel na oslobodení Československa spod jarma fašizmu mali ozbrojené sily Sovietskeho zväzu, pokladáme si za česť, že môžeme v tejto súvislosti priblížiť čitateľovi časopisu úspechy národného hospodárstva ZSSR a vývin zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu v ZSSR prostredníctvom state významného sovietskeho ekonóma I. Lukinova. Akademik Lukinov napísal túto stať pre Ekonomický časopis v rámci rozvíjania družobných stykov medzi Ekonomickým ústavom Akadémie vied USSR v Kyjeve a Ekonomickým ústavom SAV v Bratislave.

Po pohľade späť nasleduje pohľad dopredu. Druhý blok slávnostného čísla je venovaný problematike, ktorú nastoľujú práve úspechy nášho doterajšieho 40-ročného vývinu — problematike intenzifikácie ekonomického rozvoja ČSSR i SSR. Prirodzene, články I. Trávnika, M. Gogu a J. Blišáka — už pre obmedzenosť svojho rozsahu — zachytávajú iba časť tohto komplexného okruhu problémov. Preto sa v roku 40. výročia nášho oslobodenia chceme v časopise k tejto problematike vrátiť a pokúsiť sa ju osvetliť a preskúmať z viacerých spoločensko-ekonomicky významných hľadísk, vrátane diskusných otázok tejto problematiky (už v najbližšom čísle nášho časopisu).

Štyridsaťročná cesta socialistického budovania v Československu

RAPOŠ, Pavel

Budovanie rozvinutého socializmu v Československu je úloha ani nie ľahká, ani nie jednoduchá. Vyžaduje si neustále riešenie nových problémov, ktoré objektívny beh dejín pred našu spoločnosť vždy s novou naliehavosťou stavia. Nedá sa to robiť inak, len metódou kritickej náročnosti analyzovať dosiahnutú úroveň sociálno-ekonomického rozvoja a — využívajúc vedecké poznatky o zákonitostiach spoločenského, najmä ekonomického rozvoja — vytyčovať náročné rozvojové úlohy. Dosiahnutá úroveň sa obyčajne podrobuje kritickému rozboru, aby bolo vidno, kde máme osobitne upriamiť naše úsilie. Môže sa pritom zdať, že sa nedoceňuje doterajší vývoj a výsledky, ktoré sa dosiahli.

Avšak okružle výročia sú vždy príležitosťou zhodnotiť a zovšeobecňovať doterajšiu cestu socialistickej výstavby, a to jednak preto, aby sme sa mohli poučiť z minulosti a tieto poznatky odovzdať nášmu mladému pokoleniu, ale aj preto, aby sme svoje zovšeobecnené skúsenosti odovzdávali do pokladnice medzinárodného revolučného robotníckeho hnutia, prispievali svojím dielom k rozvíjaniu svetového revolučného procesu v súčasnosti. A práve štyridsiate výročie oslobodenia Československa Sovietskou armádou a vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja českého a slovenského ľudu je nesporne takou príležitosťou, keď sa nielen môžeme, ale priam musíme pozrieť dozadu, na prejdenú cestu socialistickej výstavby, vyzdvihnúť nesporné a nemalé úspechy, ktoré náš ľud, pod vedením politickej organizácie robotníckej triedy, Komunistickej strany Československa, na tejto ceste dosiahol.

Dialektika všeobecného a zvláštneho v socialistickej výstavbe

Všeobecné zákonitosti socialistickej výstavby a ich uplatňovanie v konkrétnych podmienkach určitej krajiny a určitého obdobia historického vývoja boli sformulované koncom päťdesiatych rokov, keď bolo možné zovšeobecniť bohaté skúsenosti početných krajín, ktoré nastúpili cestu

socialistickej výstavby. Ale na začiatku tejto cesty bolo potrebné riešiť otázku, ako konkrétne budovať socialistickú spoločnosť v nevelkej, no priemyselne pomerne rozvinutej krajine, akou bolo Československo. Bola to otázka nanajvýš nová, ktorá si vyžadovala nielen teoretické riešenie, ale aj praktické opatrenia, lebo rýchly spád udalostí si to naliehavo žiadala. Nebolo možné čakať, až sa veci vydiskutujú, vyriešia v teoretickej rovine a potom sa prikróči k ich realizácii. Niečo takéto bolo priam nepredstaviteľné. Pritom naliehavosť teoretického riešenia socialistickej výstavby a konkrétnych spôsobov jej realizácie vystupuje do popredia preto, lebo socialistická spoločnosť a jej budovanie je prvý prípad v celej histórii ľudstva, keď nová spoločnosť nevzniká živelne, nevedomele, ale naopak, cieľavedome, plánovite. Pre túto cieľavedomú činnosť pri vzniku a rozvoji novej spoločnosti je potrebná veda o zákonitostiach spoločenského vývoja, najmä ekonomického. Poznanie teoretických postulátov potrebných na cieľavedomé vytváranie novej, socialistickej spoločnosti je tak nevyhnutnou podmienkou pre toto vytváranie, pre budovanie socializmu.

Vo vedení Komunistickej strany Československa sa už od obdobia V. zjazdu v roku 1929 vžil práve taký prístup, že riešenie praktických politických problémov sa opieralo o hlbšie teoretické zdôvodnenie; vypracúvanie strategickej línie i jej taktického zabezpečovania malo solídny teoretický podklad. Na zmenenú situáciu strana vždy pružne reagovala. V rokoch II. svetovej vojny vystúpila potreba prejsť od orientácie na priamy boj za diktatúru proletariátu k orientácii na národnooslobodzovacie hnutie, zahrňujúce široké vrstvy obyvateľstva. Klement Gottwald, krátko pred oslobodením, v apríli 1945 zdôrazňoval, že by bolo veľkou strategickou chybou vytyčovať ako bezprostredný cieľ socialistické premeny. „Hoci situácia je priaznivá, najbližším cieľom nie sú soviety a socializácia, lež naozaj dôsledne uskutočniť demokratickú, národnú revolúciu, ktorá teraz prebieha...“ [4, s. 84]. No v tej miere, ako sa plnili úlohy a ciele národnej a demokratickej revolúcie, v tej miere, ako Komunistickej strane Československa získavala väčšinu ľudu, prebiehalo prerastanie národnej a demokratickej revolúcie do revolúcie socialistickej. Uplatnenie všeobecnej zákonitosti socialistickej revolúcie a socialistickej výstavby — uchopenie politickej moci robotníckou triedou a nastolenie diktatúry proletariátu — prebiehalo v špecifických československých podmienkach a vo svojom konkrétnom priebehu neopakovateľným spôsobom. Uplatnenie dialektiky všeobecného a zvláštneho v boji o politickú moc predstavuje tvorivý prístup KSČ, najmä jej vtedajšieho predsedu, Klementa Gottwalda. Tvrdenie, že sa tu opakoval dajaký schematický model, alebo diktát zvonku, vyjadruje základné neznalosti elementárnych téz dialektiky spoločenského vývoja.

Podobne to bolo aj s revolučnými premenami v oblasti vlastníckych vzťahov. Socialistická nacionalizácia, ktorá bola ekonomicky pripravená celým predchádzajúcim kapitalistickým vývinom, uskutočnila sa v Čes-

koslovensku vo dvoch etapách. Bolo to plne v súlade s procesom prerastania národnej a demokratickej revolúcie do revolúcie socialistickej. Prvá etapa znárodnenia bolo namierená proti cudzej i zradcovskej domácej veľkoburžoázii. Išlo v podstate o protimonopolistickú etapu spoločenského vývoja, no v konkrétnych podmienkach mala táto protimonopolistická etapa „národné“ zafarbenie. Pretože veľkoburžoázia cudzia i domáca sa za okupácie a v klérofašistickom režime svojimi protinárodnými postojmi i činmi skompromitovala, bolo proti nej zamerané ostrie nielen politického, ale aj hospodárskeho boja. Druhá etapa znárodnovania prebiehajúca po Víťazom februári mala už jednoznačne protikapitalistické zameranie nielen svojim obsahom, ale aj formou realizácie. Základné sociálno-ekonomické revolučné premeny, ktorých výsledkom bolo nastolenie diktatúry proletariátu a utvorenie právnych základov pre rozvíjanie socialistickeho sektora národného hospodárstva (nacionalizácia), prebiehali v konkrétnych československých podmienkach tak, že všeobecné zákonitosti socialistickej revolúcie sa uplatňovali v osobitých podmienkach danej krajiny, danej etapy spoločenského vývoja, konkrétneho rozloženia triednych síl v krajine i v širších medzinárodných súvislostiach.

Uplatňovanie všeobecných zákonitostí pri rešpektovaní národných zvláštností prebiehalo nielen v oblasti politickej moci a pri premene súkromnokapitalistického vlastníctva na spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, ale aj v ostatných štruktúrnych zložkách spoločensko-ekonomickej formácie, uskutočňovalo sa v celom procese socialistickej výstavby.

Socialistická industrializácia v Československu

O tom, že v procese socialistickej výstavby museli uskutočniť industrializáciu tie krajiny, ktoré boli za kapitalizmu prevažne agrárne, niet pochýb ani sporov. Ale ako je to so socialistickou industrializáciou v krajine, ktorá bola už za kapitalizmu priemyselne rozvinutou? Socialistická industrializácia sa tu redukuje len na industrializáciu zaostávajúcich agrárnych oblastí, alebo sa dotýka celej krajiny?

Odpoveď na takto sformulovaný problém musíme nevyhnutne hľadať v samom ponímaní obsahu pojmu socialistická industrializácia. Či ním rozumieme len jednoduchú premenu agrárnej krajiny na priemyselnú, alebo zahrňujeme do obsahu tohto pojmu aj budovanie materiálno-technickej základne adekvátnej socializmu, či ju teda chápeme ako základňu a nevyhnutný predpoklad uskutočňovania revolúcie vo výrobných silách vyššieho rádu.

Domnievame sa, že už takto sformulovaný problém predstavuje metodologický návod, ako pristupovať k jeho riešeniu.

Je nesporným faktom, že predmníchovské Československo predstavovalo priemyselne vyspelú kapitalistickú krajinu. Fakty ukazujú, že sa zaraďovalo medzi prvých desať priemyselne najvyspelejších krajín. No sú-

časne fakty ukazujú, že akonáhle sa uskutočnila kvalitatívna premena v sociálno-ekonomických podmienkach vývoja, úroveň rozvoja výrobných síl, a to nielen v poľnohospodárstve, ale aj v samom priemysle sa ukázala nedostatočnou pre plnenie kvalitatívne nových úloh v celkovom sociálno-ekonomickom rozvoji, a zvlášť pri zabezpečovaní rastúcich potrieb obyvateľstva.

Priemysel, zdedený novou, ľudovou mocou od kapitalizmu, nezodpovedal novým podmienkam a potrebám ani svojou celkovou úrovňou, ani štruktúrou, ba ani charakterom svojho rozmiestnenia. Znamená to, že kapitalistická formácia nespĺnila svoje poslanie v rozvoji výrobných síl v predmníchovskom Československu — nespĺnila túto funkciu nielen v niektorých, akýchsi okrajových, druhoradých vývojových líniiach, ale ani v základnej — v rozvoji výrobných síl v priemysle. Priemyselná revolúcia, ktorou rozumieme všeobecnú zámenu ručnej práce prácou so strojmí,¹ teda nastolenie strojovej veľkovýroby, sa nezavfšila. To, čo nespĺnila kapitalistická spoločensko-ekonomická formácia, prichodilo riešiť socialistickej revolúcii.

Také odvetvia spoločenskej výroby, ako stavebníctvo a poľnohospodárstvo, boli za prvej republiky na úrovni ručnej práce, premena na strojovú veľkovýrobu sa len začínala. V týchto odvetviach prevažovali remeselné a malovýrobné formy výroby.

Avšak ani o priemysle buržoázneho Československa nemožno hovoriť, ako o strojovej veľkovýrobe v plnom a výlučnom zmysle slova. Roku 1946 bolo vo sfére priemyselnej výroby registrovaných približne 250 tisíc remeselníkov [7, s. 64]. V krajine, ktorú priemyselník Baťa preslávil strojovou veľkovýrobou obuvi, pracovalo ešte roku 1946 vyše 20 tisíc obuvníkov [7, s. 63], ktorí nerobili len údržbu, ale vyrábali aj obuv. Okrem toho značná časť strojového zariadenia bola v československom priemysle zastaraná. To, čo sme tu uviedli, svedčí o tom, že československý priemysel nemal v celej svojej šírke charakter strojovej veľkovýroby.

No priemysel Československa nezodpovedal novým podmienkam ani svojou kvantitatívnou úrovňou. Pre značne rastúce potreby v produktoch priemyslu, ktoré sa prejavili okamžite, akonáhle sa zabezpečila plná zamestnanosť a uplatňovali sa princípy odmeňovania podľa množstva, kvality a spoločenského významu práce, zdedená úroveň priemyselnej výroby sa ukázala ako nedostačujúca. Táto nedostačujúca úroveň však nebola len v oblasti priemyselných spotrebných predmetov, ale aj vo výrobných prostriedkoch: mnohé rozvinuté domáce odvetvia nemali svoju adekvátnu technickú základňu. Tento aspekt sa výrazne prejavil aj v súvislosti s úlohou Československa pri socialistickej industrializácii kra-

¹ Vymedzenie priemyselnej revolúcie sme tu uviedli preto, lebo i dnes sa ešte priemyselná revolúcia chápe len ako fenomén minulého storočia. Spresnenie ponímania priemyselnej revolúcie však považujeme za dôležité, lebo metodologicky pomáha vymedzovať aj obsah vedecko-technickej revolúcie.

jín, ktoré tiež nastúpili na cestu socialistickej výstavby, pri rozvíjaní medzinárodnej deľby práce.

V súlade s novým cieľom spoločenskej výroby, zabezpečiť ustavične rastúce potreby ľudu, bolo nevyhnutné zavŕšiť proces industrializácie Československa: dokončiť proces rozvoja strojovej veľkovýroby v samom priemysle a rozvinúť strojovú veľkovýrobu aj v ďalších odvetviach spoločenskej výroby. Bolo nevyhnutné pozdvihnúť samu priemyselnú výrobu na nový stupeň, zavŕšiť industriálnu fázu rozvoja výrobných síl. Súčasne išlo o to, aby spoločenská výroba v stále väčšej miere absorbovala výsledky vedecko-technického pokroku, čím by sa postupne pripravoval nový kvalitatívny zvrät v oblasti výrobných síl — vedecko-technická revolúcia. Industrializácia je základňou, na ktorej spočíva ďalší rozvoj výrobných síl v podobe vedecko-technickej revolúcie. Etapy vývoja sa ľubovoľne preskakovať nedajú. Priemyselná revolúcia a industriálna fáza rozvoja nevyhnutne historicky predchádza vedecko-technickej revolúcii, pripravuje pre ňu technické, vedecké predpoklady, predpoklady v samom osobnom činiteľi výroby — bezprostrednom výrobcovi.

Novým podmienkam socialistickej výstavby nezodpovedala ani štruktúra spoločenskej výroby, vrátane priemyslu. Priemysel bol exportne orientovaný na Západ, ale nová zahranično-ekonomická orientácia si vyžadovala zásadné štrukturálne premeny. Tieto štrukturálne premeny však neboli vyvolané len vonkajšími faktormi; samy vnútorné potreby socialistickej výstavby, ktoré boli prvoradé, vyvolávali potrebu prebudovať štruktúru priemyslu, orientujúc sa na odvetvia, ktoré charakterizujú modernú priemyselnú výrobu: energetika, strojárstvo, chémia, elektrotechnika a pod.

Osobitné nároky na zmenu zdedenej štruktúry priemyslu kládol rozvoj stavebnej a poľnohospodárskej výroby, kde sa uskutočnil prechod na veľkovýrobné formy hospodárenia. Závody, zásobujúce strojovou technikou tieto odvetvia spoločenskej výroby, v štruktúre strojárskej výroby alebo úplne absentovali, alebo boli orientované na výrobu výrobných prostriedkov pre malovýrobu.

Osobitné problémy v súvislosti s industrializáciou vznikli v Československu pri odstraňovaní zaostalosti nerozvinutých oblastí. Týkalo sa to odstránenia priemyselnej zaostalosti oblastí Čiech a Moravy, kde popri priemyselných aglomeráciách (Praha, Plzeň, Ostrava, severné Čechy) boli priemyselne nerozvinuté také oblasti, ako Českomoravská vysočina, južná Morava a iné. No osobitne stojí problém industrializácie Slovenska, kde šlo o to, v krátkom čase prekonať od kapitalizmu zdedenú nerozvinutosť, vyrovnáť sa priemyselnou a celkovou ekonomickou úrovňou s českými krajinami. Priemyselný a celkový ekonomický rozvoj Slovenska súčasne vytvoril ekonomickú základňu pre riešenie slovenskej národnej otázky.

Ak teda zhrnieme dôvody, pre ktoré bolo nevyhnutné uskutočňovať socialistickú industrializáciu Československa, treba uviesť, že bolo nevy-

hnutné vytvoriť materiálno-technickú základňu adekvátnu socializmu, zavŕšiť tie úlohy, ktoré kapitalizmus pre svoje ohraničenia nesplnil. Pozdvihnúť úroveň priemyselnej výroby, zmeniť jej štruktúru podľa nových vonkajších i vnútorných potrieb, industrializovať nerozvinuté oblasti krajiny, predovšetkým predtým zaostalé Slovensko.

Výsledky, ktoré na tejto ceste industrializácie český a slovenský ľud dosiahol, sú významné a neopakovateľné. Štatistiky uvádzajú mnohonásobné zvýšenie objemu priemyselnej výroby, v predtým zaostalých oblastiach krajiny sa dnes v nejednom prípade uplatňuje najpokrokovejšia technika a technológia (napr. výroba robotov na východnom Slovensku). Industrializácia Slovenska, vďaka viacerým priaznivým faktorom, uskutocnila sa v priebehu niekoľkých desaťročí, kým napr. Veľká Británia riešila podobný problém svojej industrializácie približne sto rokov.

Všeobecné zákonitosti socialistickej výstavby sa uplatňovali v osobitných podmienkach, tvorivo sa uplatňovali v hospodárskej politike strany a štátu.

Súdruh G. Husák, pri hodnotení výsledkov, ktoré sme na tejto ceste dosiahli, uviedol: „Výstavba socializmu v našej krajine potvrdzuje platnosť všeobecných zákonitostí socialistickej revolúcie, rozvoja socialistickej spoločnosti, ktoré po prvýkrát a úspešne preverila už prax Sovietskeho zväzu. Poznanie týchto zákonitostí a ich tvorivé uplatnenie v našich podmienkach sa stalo jedným z rozhodujúcich predpokladov úspešného rozmachu našej spoločnosti. Príklad Československa vyvracia oportunistické tvrdenie o tom, že leninizmus nemožno s úspechom uplatňovať v podmienkach priemyselne vyspelej krajiny“ [5, s. 393].

Dnes, keď objektívny chod dejín stavia pred našu spoločnosť, zvlášť pred jej ekonomiku, kvalitatívne nové, rádovo vyššie úlohy prechodu na intenzívne faktory ekonomického rastu, objavujú sa občas kritické hlasy o našom doterajšom industriálnom rozvoji. Dokonca sa niekedy hovorí o zastaranom industriálnom balaste, ktorý v podobe jestvujúceho strojového zariadenia a mnohých výrobných budov spôsobuje neefektívnosť a leží ako ťažké bremeno na pleciah našej ekonomiky. Je zrejmé, že takéto hodnotenie je celkom nehistorické. Treba uviesť, že nie všetko v období budovania socializmu išlo u nás hladko a bez problémov, nie všetky konkrétne rozhodnutia boli správne. I tu sa treba odvolať na dnes už známe slová, že sa to robilo v značnej miere „metódou pokusov a omylov“. Boli sme svedkami i takých javov, že výstavba fabriky sa presadzovala nie z objektívnych dôvodov, ale pre osobné záujmy. V úsilí o urýchlenie rozvoja strojárstva na Slovensku sa aj fabrika, ktorá sa začala stavať ako textilka, odovzdala rezortu strojárstva. No všetky takéto a podobné čiastkové odchýlky nemôžu zastreť fakt, že priemyselný rozvoj Československa v období industrializácie pokračoval rýchlym tempom, základné vývinové smery, vytýčené v hospodárskych plánoch rozvoja, sa realizovali. Novovybudované priemyselné závody, spolu s tými, ktoré boli od základu rekonštruované a rozšírené, predstavujú dnes a do istej

miery budú predstavovať i v budúcnosti výrobnotechnickú základňu, od ktorej sa už odvíja a v budúcnosti sa bude čoraz viac odvíjať vedeckotechnická revolúcia.

Keď sa dnes posúvajú do popredia úlohy využívania intenzívnych faktorov rastu, čo je úloha nielen reálna, ale súčasne aj jedine možná, lebo v období doterajšej socialistickej výstavby sa ľahko mobilizovateľné zdroje vyčerpali, poukazuje sa niekedy na to, že industrializácia bola ľahkým problémom, veď sa využívali voľné pracovné sily, lacné palivá, ľahko dostupné suroviny a pod. Treba povedať, že každá etapa má svoje problémy a ťažkosti. Vysoké tempá ekonomického rastu (priemyselná výroba rástla ročne v Československu v rokoch 1951–1960 o 10,8 % a na Slovensku o 13,8 % (vypočítané podľa [8, 1967, s. 28–29; 1976, s. 58–59]), si vyžadovali aj vysokú mieru akumulácie. To však neumožňovalo súčasne vysokými tempami rozvíjať aj osobnú a spoločenskú spotrebu. Prechod veľkého množstva ľudí z dedín do priemyslu tiež sprevádzali nemalé ťažkosti pri príprave kvalifikovaných robotníkov. Rozsiahla výstavba nových závodov sa nezaobišla bez veľkej rozostavanosti. Tieto a mnohé ďalšie problémy rýchleho ekonomického, najmä priemyselného rastu mali aj svoje politické, etické, kultúrne a iné sociálne aspekty.

Poľnohospodárska veľkovýroba: revolúcia dvojakého druhu

Veľké dielo premeny rozdrobenej poľnohospodárskej malovýroby na socialistickú veľkovýrobu znamenalo revolučnú premenu vo výrobných vzťahoch aj vo výrobných silách (nahradenie ručnej práce strojovou veľkovýrobou). Táto revolúcia dvojakého druhu, uskutočnená v relatívne krátkom čase, pozdvihla naše poľnohospodárstvo na poprednú svetovú úroveň a vytvorila predpoklady na to, aby poľnohospodárska výroba pokrývala naše potreby v potravinách mierneho pásma. Tieto významné výsledky neboli, pravda, samozrejme, nedosiahli sa ľahko.

Dnes, keď je už cesta združstevňovania za nami a výsledky sú každému zrejme, niet pochýb o správnosti tejto cesty. No také samozrejme a také jednoznačné to nebolo pri nástupe na cestu socialistickej výstavby v poľnohospodárstve. Tak v teoretickej rovine, ako aj pri prijímaní praktických opatrení vznikal problém, či posilňovať štátne majetky (veď pôdu mnohých slabých družstiev prevzali štátne majetky), či rozvíjať družstevnú poľnohospodársku veľkovýrobu, alebo ponechať rozdrobenú roľnícku malovýrobu vo väčšom rozsahu, príp. len v horských a podhorských oblastiach, a zabezpečovať štátne riadenie týchto drobných roľníckych hospodárstiev. Nie je tajomstvom, že aj takéto predstavy i praktické riešenia pozná pomerne krátka história povojnovej výstavby v socialistických krajinách.

V Československu jednoznačné rozhodnutie, opierajúce sa o hlboké teoretické zdôvodnenie i praktické skúsenosti Sovietskeho zväzu, padlo na IX. zjazde KSČ, kde Klement Gottwald vyslovil pamätné slová:

„Nebude u nás socializmu bez prechodu dediny k socializmu“. Pričom týmto prechodom dediny k socializmu sa jednoznačne rozumela družstevná cesta.

Aj štátne majetky, prirodzene, zohrávali svoju významnú pozitívnu úlohu pri zabezpečovaní trhovej poľnohospodárskej produkcie, najmä vtedy, keď družstvá boli ešte nepevné. Štátne majetky slúžili ako príklad organizovanej poľnohospodárskej veľkovýroby, plnili i plnia nezastupiteľnú úlohu vo vedecko-technickom rozvoji poľnohospodárskej výroby. Avšak štátne majetky nepredstavovali ani výlučnú, ani rozhodujúcu cestu socialistickej premeny poľnohospodárstva v Československu. Ešte roku 1980 štátne majetky obhospodarovali necelých 20 % poľnohospodárskej pôdy a štátny sektor celkove predstavoval asi 30 % poľnohospodárskej pôdy Československa [8, 1981, s. 288–289].

Všeobecná zákonitosť socialistickej výstavby v československom poľnohospodárstve sa uplatňovala a presadzovala v neopakovateľných a celkom špecifických podmienkach. Roľníci združovali na spoločné hospodárenie pôdu, pri zachovaní jej právneho súkromného vlastníctva. Pôda sa teda združovala ako objekt hospodárenia, nie ako objekt vlastníctva. Plne sa tu rešpektovala nielen skutočnosť, že sa u roľníkov hlboko zakorenili tradície súkromného vlastníctva pôdy, ale aj to, že pri pozemkovej reforme sa pôda dávala roľníkom do vlastníctva. Toto vlastníctvo bolo síce ohraničené, no zbavovať vlastníctva pôdy pôvodných majiteľov i prídelcov by bolo politicky i ekonomicky vôbec neprijateľné. Združovanie pôdy ako objektu hospodárenia (nie ako objektu vlastníctva) bolo roľníkom nielen zrozumiteľné, ale aj prijateľné. Zachovávala sa zásada, že pôda patrí tým, čo na nej pracujú.

V súčasnosti, keď sa nielen prekonávajú tradície súkromného vlastníctva pôdy u tých družstevníkov, ktorí priniesli pôdu do družstva, ale aj sama skladba družstevných roľníkov sa zmenila, pôda sa zúrodnila a pozdvihla na kvalitatívne novú, vyššiu úroveň, vytvárajú sa podmienky pre prevod pôdy na štátne vlastníctvo. Bude to, zrejme, posledné opatrenie v oblasti súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov v našej spoločnosti [k otázke vlastníctva pôdy pozri podrobnejšie v [6]].

Konkrétne osobitosti sa pri presadzovaní všeobecných zákonitostí socialistickej cesty našej dediny prejavovali aj v tempách združštevňovania, vo formách prechodu od nižších typov k vyšším typom družstiev, pri uplatňovaní rozdeľovacích vzťahov v družstvách a v iných otázkach.

Družstvá, ktoré pôvodne vznikali v rozsahu obecného chotára, sa začali zlučovať a vytvárali sa veľké družstevné poľnohospodárske podniky. Kým roku 1960 bolo u nás vyše 10 tisíc družstiev s priemernou výmerou vyše 400 ha a s priemerným počtom členov necelých 100, roku 1980 sa počet družstiev zmenšil na necelých 2 tisíc, pričom na jedno družstvo pripadlo priemerne 2,5 tisíce hektárov pôdy a 560 členov [8; 1977, s. 32–33; 1981, s. 315].

Zlučovanie družstiev spôsobilo, že sa prekonal tradičný obecný chotár a vznikli skutočne veľké poľnohospodárske družstevné podniky. Vytvorili sa tak podmienky pre široké uplatňovanie moderných veľkovýrobných foriem hospodárenia, pre šírenie najnovších vedeckých poznatkov v rastlinnej i živočíšnej výrobe. I podhorské oblasti sa ukázali ako vhodné pre združštevňovanie; to sa však mohlo uskutočniť až vtedy, keď mal na to socialistický štát dostatok síl i prostriedkov. Tu sa uplatňuje najmä živočíšna výroba.

Združštevnenie poľnohospodárstva a premena samého technologického spôsobu výroby na mechanizované veľkovýrobné poľnohospodárstvo vytvára nevyhnutné podmienky pre uplatňovanie vedecko-technickej revolúcie aj v poľnohospodárstve. Preto výsledky, ktoré sa dosiahli v združštevňovaní dediny, a potom úspechy samých družstiev pri ich hospodár-

skom upevňovaní a zlučovani vystupujú osobitne pozitívne práve v súvislosti s novými cieľmi, ktoré si naša spoločnosť vytyčuje pri rozvíjaní vedecko-technickej revolúcie. Sociálno-ekonomická (združstevňovanie) i výrobná revolúcia (mechanizácia) vytvárajú tak podmienky a predpoklady pre ďalší kvalitatívny skok v rozvoji výrobných síl — pre vedecko-technickú revolúciu aj v poľnohospodárstve.

Víťazstvo socializmu bolo v Československu úplné i konečné

Zovšeobecnené skúsenosti socialistickej výstavby ukazujú, že úplné a konečné víťazstvo socializmu nie sú totožné pojmy, nie je to to isté. Otázka úplného víťazstva socializmu je vnútornou záležitosťou tej-ktorej krajiny. Je to problém vybudovania materiálno-technickej základne adekvátnej socializmu, problém prekonania mnohosektorovosti prechodného obdobia a vytvorenia ekonomickej základne socializmu. No zabezpečiť víťazstvo socializmu definitívne, s konečnou platnosťou, to je problém vonkajší a súvisí so znemožnením reštaurácie kapitalizmu vonkajšími imperialistickými silami. Preto rozlišujeme úplné a konečné víťazstvo socializmu.

Víťazstvo socializmu v ZSSR koncom tridsiatych rokov bolo úplným, ale nie konečným. Mladá sovietska republika bola v kapitalistickom obkľúčení, toto obkľúčenie bolo priam hrozivé. Avšak rozloženie imperialistických síl a protirečenie bolo také, že keď bol ZSSR napadnutý fašistickým Nemeckom, to už bolo vo vojnovom stave s druhým veľkým imperialistickým, anglo-americkým zoskupením, čo tiež prispelo k utváraní protihitlerovskej koalície za účasti ZSSR.

Po druhej svetovej vojne nastupujú na cestu socialistickej výstavby ďalšie krajiny, sformovalo sa spoločenstvo socialistických krajín. Sformovali sa aj ďalšie protiimperialistické sily: národnooslobodzovacie hnutie, revolučné robotnícke a vôbec protimonopolistické hnutie v rozvinutých kapitalistických krajinách. Tieto protiimperialistické sily ku koncu päťdesiatych rokov nadobúdali postupne taký význam, že sa zmenil pomer síl vo svete. Zmenený pomer svetových síl vytvára kvalitatívne novú situáciu: socialistická svetová sústava a sily bojujúce proti imperialismu a za socialistickú prestavbu spoločnosti nadobúdajú vo svete prevahu. Imperializmus stratil historickú iniciatívu. Vychádzajúc z tohto nového pomeru svetových síl, porada predstaviteľov komunistických a robotníckych strán, konaná roku 1960 v Moskve, prišla k významnému záveru, že možnosti obnovenia kapitalizmu sú odstránené nielen v Sovietskom zväze, ale aj v iných socialistických krajinách, úplné víťazstvo socializmu je zabezpečené v rámci celej socialistickej svetovej sústavy [2, s. 48].

Keď sa teda na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov završuje v Československu prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu a socializmus víťazí, je to víťazstvo úplné aj konečné súčasne.

Víťazstvo socializmu v Československu bolo aj v legislatívnej oblasti presne vyznačené prijatím ústavy roku 1960 a vyhlásením Československa za socialistickú republiku. Táto príležitosť sa vtedy ešte nevyužila na to, aby sa upravili aj štátoprávne vzťahy Čechov a Slovákov na federatívnom základe, no fakt víťazstva socializmu v Československu vytvoril pre to priaznivé spoločensko-ekonomické podmienky.

Prechod spoločnosti z jednej etapy svojho vývoja do druhej nemá, pochopiteľne, striktné hranice; je to prechod plynulý, aj keď ide o kvalitatívne novú, vyššiu etapu spoločenského vývoja. Konštatovanie, že československá spoločnosť vstúpila do etapy socializmu, opieralo sa o teoretické poznanie, že bola vybudovaná materiálno-technická základňa socializmu, ekonomická základňa socializmu, skonštituovala sa zodpovedajúca nadstavba. Pravda, nie všetky prvky týchto štruktúrnych zložiek socialistickej spoločnosti mali už zodpovedajúci socialistický charakter. Dôležité bolo, že rozhodujúca časť jednotlivých štruktúrnych zložiek spoločnosti nadobudla povahu vlastnú socialistickej spoločnosti. Pokiaľ ide o výrobné vzťahy, tam bola situácia jasná: ku koncu päťdesiatych rokov značne pokročilo združstevňovanie, a tak sa socialistické výrobné vzťahy stali v celej spoločnosti rozhodujúcimi. I kľúčové zložky spoločenskej nadstavby, najmä charakter politickej moci, plne zodpovedali svojou povahou kritériám socializmu. Materiálno-technická základňa v rozhodujúcej svojej časti tiež predstavovala socializmu adekvátnu úroveň: išlo o strojovú veľkovýrobu vo všetkých odvetviach národného hospodárstva a vo všetkých oblastiach krajiny. Pravda, vo všetkých týchto štruktúrnych zložkách spoločenského vývoja zostávali ešte niektoré stránky nedotiahnuté, nedoriešené: rozvoj niektorých zaostávajúcích oblastí, doriešenie kolektivizácie v horských a podhorských oblastiach, rozvíjanie socialistickej ideológie a morálky a pod. Skúsenosti však ukazujú, a dialektika spoločenského vývoja to v teoretickej rovine potvrdzuje, že jednotlivé etapy spoločenského vývoja sa nielen od seba odlišujú, ale sa aj prelínajú, pri riešení úloh charakteristických pre tú-ktorú etapu sa niektoré čiastkové úlohy riešia v predstihu, no niektoré úlohy nižšej etapy riešia sa až vo vyššej etape. Toto poznanie je dôležité nielen pre pochopenie dialektiky prechodu spoločnosti do prvej fázy komunistickej spoločnosti, socializmu, ale aj pri prechode cez jednotlivé etapy vývoja samej socialistickej spoločnosti.

Socializmus u nás zvíťazil, ako ďalej?

Začiatkom šesťdesiatych rokov sa nachádzala naša spoločnosť na rozhraní etáp: socializmus zvíťazil, vznikla otázka, ako ďalej. Rozvíjať socialistickú spoločnosť, alebo vytyčovať úlohy bezprostredného prechodu k vyššej fáze komunistickej spoločnosti? Táto otázka má povahu výsostne teoretickú, no súčasne je nesmierne dôležitá pre spoločenskú prax. K. Marx v Kapitáli uviedol: „Aj keď spoločnosť prišla na stopu prí-

rodnému zákonu svojho pohybu, ... nemôže prirodzené vývinové fázy ani preskočiť, ani odstrániť dekrétmi. Môže však pôrodné bolesti skrátiť a zmierniť“ [1, s. 17].

Presná charakteristika etapy, v ktorej sa spoločnosť nachádza, má obrovský význam odvtedy, čo ľudia vzali svoje osudy do vlastných rúk a plánovite, cielavedome riadia spoločenský vývoj, opierajúc sa pritom o poznanie zákonitostí spoločenského vývoja.

Treba povedať, že ani naša spoločnosť sa v týchto prelomových rokoch nevyhla subjektivismu a istým závratom z úspechov predchádzajúceho obdobia budovania socializmu. Napriek viacerým správnym charakteristikám vývojovej etapy, v ktorej sa naša spoločnosť nachádzala, nerozpracoval sa ucelený program budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Neraz zazneli nerealistické vyhlásenia, že ešte naša generácia bude žiť v komunizme. Absencia jasného a konkrétneho programu, ktorý by zodpovedal charakteru etapy, v ktorej sa naša spoločnosť nachádzala, viedla k improvizáciám, dohadom a k nereálnym úlohám. Ukázalo sa, že ak chýba jasná predstava o charaktere etapy, v ktorej sa spoločnosť nachádza, ak chýbajú praktické opatrenia na realizáciu úloh, ktoré zodpovedajú danej etape a z jej povahy vychádzajú, spoločnosť nielen nenapreduje, ale naráža dokonca na retardačné faktory. Až po trpkých skúsenostiach z krízového obdobia v strane a spoločnosti, vytyčuje sa na XIV. zjazde KSČ reálna úloha budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v Československu.

Na základe teoretickej činnosti Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a iných komunistických strán socialistických krajín sa dospelo k poznaniu, že socialistická fáza vývoja ľudskej spoločnosti je pomerne dlhodobá fáza vývoja, ktorá má tiež svoje vlastné vývojové etapy a stupne rozvoja. Sovietsky zväz vstúpil už do etapy rozvinutého socializmu, no je iba na začiatku tejto etapy (pozri [3]).

Teoreticky je nesporné, že riešenie úloh budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, i rozvoj už zrelého socializmu, v základných vývinových líniách prebieha vo všetkých troch štruktúrnych zložkách spoločnosti: v oblasti výrobných síl, výrobných vzťahov i spoločenskej nadsťavby.

Úroveň rozvoja a charakter výrobných síl, zodpovedajúci industriálnej fáze vývoja, je dostatočný na to, aby vytvoril materiálno-technické predpoklady pre socialistickú fázu vývoja, no je to len východisková základňa pre nový vývojový stupeň rozvoja výrobných síl v podobe vedecko-technickej revolúcie. Vedecko-technická revolúcia vytvorí nový stupeň strojovej veľkovýroby, charakterizovaný ako vedecká veľkovýroba. Bude to taká úroveň výroby, keď sa celý výrobný systém premení na vedu aplikovanú vo výrobe. Tento nový stupeň strojovej veľkovýroby bude charakterizovať materiálno-technickú základňu komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie. Pretože socializmus je prvou fázou komunizmu, budovanie materiálno-technickej základne novej spoločensko-eko-

onomickej formácie prebieha už v jeho rámci. Je preto celkom samozrejmé, že hlavné úlohy budovania rozvinutého socializmu v oblasti rozvoja výrobných síl sú zamerané na uplatňovanie jednotlivých smerov rozvoja vedecko-technickej revolúcie. Ľahko dostupné zdroje vývoja, ktoré kapitalizmus pre svoje imanentné protirečenia nemohol u nás využiť, sa mobilizovali už v prechodnom období. Po jeho skončení sú viac-menej vyčerpané. Preto prechod na intenzívne faktory rastu, na široké uplatňovanie výsledkov vedy a novej techniky vo výrobe, je priam kategorickým imperatívom ďalšieho napredovania.

Zdokonaľovanie socialistických výrobných vzťahov, ich vývoj prebieha k stále rozvinutejším a zrelším formám. Pritom tu nejde len o zmeny javových foriem, ale o zmeny v hlbšej rovine výrobných vzťahov, pri zachovaní ich podstaty. Domnievame sa, že je potrebné rozlišovať aspoň tri vrstvy výrobných vzťahov: podstatu, vlastnosti výrobných vzťahov a ich javovú formu. Zdokonaľovanie socialistických výrobných vzťahov sa dotýka predovšetkým javovej formy, no zasahuje aj rovinu vlastností výrobných vzťahov, tie sa stanú zrelšími, dokonalejšími.

Socialistická spoločnosť v Československu postúpila pri plnení úloh budovania rozvinutého socializmu, ktoré vytýčil XIV. zjazd KSČ roku 1971, značne dopredu. Toto konštatovanie je o to radostnejšie a povzbudivejšie, že ho môžeme vysloviť práve pri príležitosti štyridsiateho výročia vyvrcholenia národnooslobodzovacieho boja českého a slovenského ľudu a oslobodenia Československa Sovietskou armádou. Pred štyridsiatimi rokmi sa začala cesta, ktorá priviedla našu spoločnosť, vedenú Komunistickou stranou Československa, k socializmu, priblížila ju jeho rozvinutej podobe.

Literatúra

- [1] MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1979.
- [2] Vyhlásenie porady predstaviteľov komunistických a robotníckych strán. Dokumenty z medzinárodných poradí komunistických a robotníckych strán. Bratislava 1976.
- [3] ČERNENKO, K. U.: Na úroveň požiadaviek rozvinutého socializmu. Pravda, 24. decembra 1984.
- [4] GOTTWALD, K.: O niektorých otázkach nášho domáceho odboja. Výber z diela. Bratislava 1972.
- [5] HUSÁK, G.: Výber z prejavov a statí. Zv. 2. Bratislava 1982.
- [6] RAPOŠ, P.: Vlastníctvo pôdy v buržoáznej a socialistickej revolúcii. Ekon. Čas., 33, 1985, č. 1.
- [7] Statistická príručka Československej republiky 1948. Praha 1948.
- [8] Statistická ročenka Československej socialistickej republiky. Praha 1967, 1977, 1981.

40 ЛЕТ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В ЧЕХОСЛОВАКИИ

РАПОШ, Павел

В статье автор уделяет внимание главным вопросам исторического пути, который прошла Чехословакия в течение сорока лет от своего освобождения в мае 1945 года. Чехословацкое развитие доказывает, что ленинизм можно с успехом применять в условиях промышленно развитого государства. Автор уделяет внимание также и диалектике общественного и специального при строительстве социализма в Чехословакии, проблемам социалистической индустриализации и ходу коллективизации сельского хозяйства, а также и качественно новым проблемам общественного развития, которые появились после победы социализма в Чехословакии.

40 YEARS BUILDING SOCIALISM IN CZECHOSLOVAKIA

RAPOŠ, Pavol

The author in the article deals with the main questions of the historical way of Czechoslovakia since its liberation in May, 1945. The Czechoslovak development proves, that Leninism can be successful applied under the conditions of industrially developed country. The author pays attention to the dialectics of the general and particular in building socialism in Czechoslovakia as well as the problems of socialist industrialization and the collectivization of the agriculture and also to the qualitatively new problems of the social development occurring after the victory of socialism in Czechoslovakia.

Postavenie človeka v spoločensko-ekonomickom rozvoji ČSSR za uplynulých 40 rokov

HRONSKÝ, Filip

Prvý raz v dejinách sa v našej krajine utvorila spoločnosť, ktorá v praxi naplňa ideály rovnosti, sociálnej spravodlivosti, opravdivej slobody a práv pracujúcich...

Gustáv Husák

Štyridsať rokov, ktoré uplynuli od oslobodenia našej vlasti slávnou Sovietskou armádou, je z historického hľadiska veľmi krátka doba. V našej spoločnosti však priniesla prevratné zmeny skutočne dejinného významu vo všetkých oblastiach jej života. Spoločným menovateľom, na ktorý môžeme všetky tieto zmeny prenášať, je človek, jeho rozvoj, jeho postavenie v živote spoločnosti. Nejde pritom o prenášanie v mechanickom zmysle, o samoúčelné hľadanie akéhosi priesečníka vývojových zmien v jednotlivých oblastiach rozvoja spoločnosti. Človek sa v našej spoločnosti stal ústredným cieľom všetkej jej činnosti, starostlivosť o jeho blaho sa stala zmyslom jej existencie.

Z objektu vykorisťovania, z „prostriedku“ na dosahovanie maximálnych ziskov vykorisťovateľov sa pracujúci človek stal vlastníkom výrobných prostriedkov, určovateľom cieľov svojho vývoja i strojcom predpokladov pre napĺňanie týchto cieľov.

Pre túto najzákladnejšiu zmenu postavenia človeka vytvorilo predpoklady oslobodenie našej vlasti pred štyridsiatimi rokmi a naň naväzujúca socialistická revolúcia vo februári 1948.

Základné premeny postavenia človeka

V tomto článku sa pokúsime urobiť analýzu základných stránok zmien v postavení človeka v našej socialistickej spoločnosti. Jej zmyslom je

prispieť k celkovému hodnoteniu úspechov budovania našej spoločnosti pri príležitosti významného 40-ročného jubilea.

Odstránenie hrôz vojny a vytvorenie základného predpokladu pre život človeka v súčasnom svete plnom antagonizmov, nastolenie mieru bolo samo osebe rozhodujúcou zmenou v živote človeka. A táto premena je východiskom nášho hodnotenia.

Národnodemokratická revolúcia otvorila v našej vlasti v roku 1945 priestor pre premeny novej kvality. Za najvýznamnejšiu z nich treba považovať — samozrejme popri obnovení národnej slobody a štátnej samostatnosti našej republiky na princípoch vložených do Košického vládneho programu — znárodnenie významnej časti priemyslu a iných odvetví národného hospodárstva. To už v roku 1945 vytvorilo prvý krok pre zmenu postavenia pracujúcich v znárodnených podnikoch.

Ďalším výsledkom politiky KSČ, ktorý presadila vo vtedajších podmienkach, bolo zabezpečenie dosiahnuteľného stupňa spravodlivosti v prekonávaní dôsledkov vojny v oblasti uspokojovania životných potrieb pracujúceho človeka. Nedostatok spotrebných tovarov v podobných situáciách vždy vytváral možnosti pre obohatenie kapitalistických vlastníkov takýchto tovarov na úkor pracujúcich.

Zdôrazníme ešte jednu významnú zmenu, ktorá vstúpila do života nášho ľudu ako dôsledok politiky KSČ, presadený v Košickom vládnom programe: ide o kvalitatívnu premenu postavenia pracujúcich ako funkcionárov v novej forme orgánov miestnej správy a moci, v národných výboroch.

Tieto, hocijako významné premeny, no predsa iba začiatkové kroky v zmene postavenia človeka, a samozrejme aj všetky ďalšie jeho prvky, zmenila socialistická revolúcia vo februári 1948 na trvalé princípy určujúce základné stránky života pracujúcich v našej vlasti, otvorila novú éru budovania našej spoločnosti, ktorú výstižne charakterizoval súdruh Gustáv Husák v slávnostnom prejave k 30. výročiu Vífazného februára 1948, z ktorého sme prevzali motto tohto článku.

Vífazný február definitívne upevnil v živote nášho obyvateľstva v pravde historickú premenu a sociálnu vymoženosť, ktorá spočíva v odstránení vykorisťovania, nezamestnanosti, biedy, chudoby, príkrych sociálnych rozdielov, strachu pred zajtrajškom.

V myslení nášho obyvateľstva, a najmä mladšej generácie, ktorá už nepozná bezprostredne z vlastných skúseností dôsledky pôsobenia uvedených javov, už vystupujú ako historické pojmy, ktoré stratili svoju silu vstupovať so svojou tvrdosťou, drastickosťou a v mnohých prípadoch aj dramatickosťou do života človeka, jeho rodiny. Je to, pochopiteľne, dobre, nielen pokiaľ ide o faktický stav ich odstránenia, ale aj pokiaľ ide o spomenutý stav poznania a myslenia ľudí našej prítomnosti. Predsa je však potrebné nestrácať ich celkom zo zreteľa, pripomenúť si ich pri vhodných príležitostiach, aby sme znovu v plnom rozsahu precítili dejinný

význam zmien, ktoré otvorili cestu k dnešku a k cieľom budúceho budovania našej socialistickej spoločnosti.

Jednota záujmov spoločnosti a jednotlivca

Postavenie človeka v sociálno-ekonomickom rozvoji našej spoločnosti nie je a nemôže byť ničím „samým osebe“, stavom alebo pohybom, ktorý by bolo možné izolovať od celkového rozvoja spoločnosti a posudzovať v takejto podobe. Takéto posudzovanie možno vykonať len v bezprostrednej nadväznosti na priebehy procesov rozvoja celej spoločnosti. To je jeden z prejavov uplatňovania princípu jednoty záujmov socialistickej spoločnosti a jej členov.

Svojou podstatou je socialistická spoločnosť — po odstránení antagonistickej sociálno-triednych protirečení — spoločenstvom, v ktorom jednotliví jeho členovia majú tie isté sociálno-ekonomické ciele ako sama spoločnosť. V zjednodušenej podobe možno nielen cieľ, ale aj sám zmysel života človeka formulovať ako uvedomené úsilie získať svojou prácou od prírody prostriedky na sústavné zlepšovanie podmienok svojho vlastného života a života svojej rodiny, uspokojovať takto svoje neustále rastúce hmotné a duchovné potreby.

Máme, pochopiteľne, na mysli komplexné chápanie uvedeného procesu, ktoré v súčasnosti dostáva podobu všestranného rozvoja človeka a jeho tvorivých síl. Nie je potrebné na tomto mieste podrobnejšie analyzovať negatívne dôsledky, ktoré do uvedeného procesu sprevádzajúceho život človeka od samého jeho vzniku vniesli a vnášajú vykorisťovateľské vzťahy, násilné odnímanie neraz aj podstatnej časti výsledkov práce ich tvorcovi a prisvojovanie si ich ako bezprácných zdrojov pre život vykorisťovateľov v rozsahu a kvalite prevažujúcej mnohonásobne životnú úroveň tvorcu hodnôt.

Odstránenie takéhoto stavu bolo aj v našich podmienkach základným cieľom socialistickej revolúcie a zmyslom existencie socialistickej spoločnosti. V takomto zmysle vyznieva aj tá časť referátu súdruha G. Husáka na XVI. zjazde KSČ, v ktorej povedal, že všetko, čo robíme, celé naše úsilie o rozvoj socializmu, o rozkvet našej vlasti smeruje ku prospechu pracujúcich. Blaho človeka je a zostane najvyšším zmyslom nášho snaženia.

Náplňou tohto snaženia je potom organizátorská činnosť spoločnosti, vytváranie podmienok a predpokladov pre napĺňanie spoločného cieľa spoločnosti a jej členov — zabezpečenie blaha človeka.

Ide o základný princíp, na ktorom spočíva a rozvíja sa socializmus ako spoločensko-ekonomická formácia. Je obsiahnutý v každej učebnici politickej ekonómie. A predsa je stále vysoko naliehavé vracať sa k nemu najmä z hľadiska praktického naplňovania jeho obsahu, foriem a spôsobov jeho uvádzania do života a dosahovania cieľov všestranného rozvoja človeka na stále vyššej úrovni. Ide o zvlášť naliehavú úlohu skú-

mať konkrétne prejavy dialektiky vnútorných vzťahov medzi jednotlivcom, pracovnými kolektívami a spoločnosťou; analyzovať spôsob, formy a metódy, ako sústavne zdokonaľovať využívanie nástrojov dynamizácie fungovania celkového, ale hlavne ekonomického mechanizmu našej spoločnosti.

Je to nevyhnutné predovšetkým z hľadiska zabezpečenia cieľov, ako sme ich formulovali. Nesmieme však strácať zo zreteľa ani úlohu prezentovať pracujúcim v kapitalistických štátoch princíp jednoty záujmov spoločnosti a jednotlivca ako jednu z najvýznamnejších *predností socializmu*.

Bezpochyby sa zúčastňujeme na významnej úlohe zdokonaľiť mechanizmus fungovania národného hospodárstva a v tejto oblasti prebiehajú sústavne rozsiahle práce. Riešenie tohto problému, ktoré nevyhnutne musí spočívať na poznaní pôsobenia objektívnych ekonomických zákonov socializmu, logicky zasahuje aj do oblasti konkrétneho prejavu vzťahov jednotlivca a spoločnosti.

Postavenie človeka v spoločenskej výrobe

Našu pozornosť zameriame na človeka ako tvorcu hodnôt a vysoko aktívneho činiteľa celkového rozvoja spoločnosti.

Za uplynulých 40 rokov dochádzalo postupne k zdokonaľovaniu podmienok, obsahu a kvality práce, zdokonaľovali sa aj metódy spoločenského riadenia jej využívania. Novú kvalitu predstavuje stupeň zospoločenšenia práce ako činnosti združených výrobcov a ostatných pracujúcich, medzi ktorými prevládajú vzťahy vzájomnej spolupráce a pomoci. V procese postupného prekonávania odcudzenia práce sa upevnil kvalitatívne nový vzťah jednotlivcov k práci, založený na zblížovaní a zjednocovaní individuálnych a spoločenských záujmov a potrieb. V podmienkach vedecko-technickej revolúcie sa podstatne zvýšila úloha človeka a využívania jeho tvorivých schopností v procese zabezpečovania rýchleho rozvoja výrobnéj sily a efektívnosti výroby.

Významné zmeny nastali v charaktere práce a v jej sociálnej štruktúre v dôsledku postupného odstraňovania rozdielov medzi duševnou a fyzickou prácou, medzi prácou v priemysle a v poľnohospodárstve, podstatne sa zvýšil stupeň kvalifikácie pracujúcich, vo významnej miere sa odstránila ťažká a namáhavá fyzická práca atď. Tieto zmeny majú výrazný vplyv na posilnenie sociálnej homogenity našej spoločnosti. Na druhej strane zvyšovanie všeobecnej vzdelanosti a kultúrnej úrovne pracujúcich, rast ich profesiovo-kvalifikačnej úrovne zvyšuje aj požiadavky pracujúcich na ďalšie zdokonaľovanie charakteru práce a systému jej riadenia.

V socialistickej spoločnosti sa vytvoril nový typ vzťahu človeka k práci, ktorá sa premieňa na oblasť rozvoja osobnosti človeka, stáva sa kritériom hodnotenia postavenia človeka v spoločnosti.

V procese vytvárania takýchto vzťahov k práci má v socialistickej spoločnosti naďalej osobitný význam systém hmotnej stimulácie ako základný nástroj uplatňovania princípu socialistickej sociálnej spravodlivosti v rozdeľovaní spoločenského produktu. Stále však rastie stimulačný význam spokojnosti so samou prácou, jej obsahom a pracovnými podmienkami.

Načrtli sme najvýznamnejšie oblasti zmien všeobecných podmienok, ktoré vplývajú na formovanie postavenia človeka v procese spoločenskej výroby.

Postavenie človeka ako hlavnej výrobnnej sily rozhodujúcej o rozvoji spoločenskej výroby nadobúda nový význam v dôsledku toho, že človek sa stáva nositeľom vedecko-technického pokroku v celej šírke jeho chápania.

Kvalitatívne sa mení spôsob a rozsah organizačného začlenenia človeka do spoločenskej výroby. Predovšetkým v tom, že sa podstatne zvyšuje stupeň aktívnosti jeho prístupu k vykonávaniu pracovných procesov. Čoraz viac však vystupuje do popredia potreba zapájať pracujúcich priamo do procesov riadenia spoločenskej výroby a celkového rozvoja socialistickej spoločnosti.

Obidve uvedené skutočnosti prispeli k tomu, že v súčasnosti výrazne vystúpil do popredia význam a váha ľudského faktora, teda subjektívneho činiteľa ako rozhodujúcej sily ďalšieho úspešného rozvoja spoločenskej výroby.

Postavenie človeka ako používateľa ním vytvorených hodnôt

V socialistickej spoločnosti má pre posúdenie postavenia človeka prvoradý význam vykonávanie jeho úlohy tvorcu hodnôt. Pri takomto hodnotení nesmieme však ani na chvíľu strácať zo zreteľa, že nejde o samoučelnú činnosť. Ako zdôraznil na XVI. zjazde KSCŠ súdruh G. Husák, neplánujeme pre plán, neorganizujeme výrobu pre výrobu. Stále musíme mať na zreteli, že všetka činnosť človeka — výrobcu, a samozrejme aj činnosť socialistickej spoločnosti ako celku, má svoj prirodzený cieľ. Ako sme už uviedli, tým je v socialistickej spoločnosti starostlivosť o všestranný rozvoj človeka.

V tejto všestrannosti rozvoja človeka má v konečných dôsledkoch rozhodujúce miesto uspokojovanie jeho hmotných a duchovných potrieb úžitkovými hodnotami, vytváranie ktorých je účelom spoločenskej výroby.

Pre zabezpečenie správneho usmernenia tejto účelnosti spoločenskej výroby majú rozhodujúci význam ciele v oblasti uspokojovania potrieb ľudí. Dialektika vzájomného vzťahu týchto dvoch základných oblastí života ľudí i spoločnosti — výroby a spotreby, ktorá je najvýznamnejším dynamizátorom rozvoja ľudskej spoločnosti, je predmetom sústreďenej pozornosti riadenia procesu rozvoja spoločnosti. V rámci tohto pro-

cesu má svoje špecifické miesto zladovanie záujmov človeka — výrobcu a človeka — spotrebiteľa. Základným kritériom je pritom zabezpečenie socialistickej sociálnej spravodlivosti s uplatnením prvkov sociálnej rovnosti.

Z rozdielností v kvantitatívnom i kvalitatívnom prínose jednotlivých pracujúcich v procese tvorby úžitkových hodnôt, a širšie v procese spoločenskej výroby ako celku, vyplýva aj v socializme nevyhnutnosť zodpovedajúcej diferenciacie v uspokojovaní potrieb pracujúcich. Kritériom tejto diferenciacie je teda zásluhovosť, čo je v plnom súlade s uvedenými kritériami sociálnej spravodlivosti i sociálnej rovnosti. V socialistickej spoločnosti ide v tejto súvislosti v prvom rade o vytvorenie principiálne rovnakých podmienok pre všetkých jej členov pre účasť na procese tvorby hodnôt i ich využívania.

Uvedené princípy rozdeľovania, teda princíp sociálnej spravodlivosti a zásluhovosti, vrátane diferenciačných kritérií, sú v socialistickej spoločnosti hybnou silou jej rozvoja. Vytvárajú u jednotlivých pracujúcich stimuly pre zvyšovanie kvalifikačnej úrovne, pre zvyšovanie účinnosti ich práce z hľadiska tvorby spoločenského produktu. Pri zvyšujúcom sa význame subjektívneho faktora, teda ľudskej osobnosti v procese spoločenskej výroby sa zákonite zvyšuje aj význam využívania uvedeného stimulátora spoločenskej výroby i celkového rozvoja socialistickej spoločnosti.

Prístup členov socialistickej spoločnosti k používaniu spoločenského produktu, založený na uvedených princípoch, vytvára teda kvalitatívne nové predpoklady postavenia človeka v spoločnosti.

Problémy hodnotenia úrovne uspokojovania potrieb

Obrazom tohto postavenia je v danej oblasti dosiahnutý stupeň životnej úrovne. S určitými výhradami sa tento stupeň dá kvantifikovať a takáto — spravidla čiastková — kvantifikácia vytvára efektné možnosti preukaznosti vysokej životnej úrovne, čo sa využíva a zneužíva v podmienkach kapitalistickej spoločnosti, kde takáto kvantifikácia vystupuje ako rozhodujúce meradlo hodnotenia spoločenského postavenia človeka.

Pre závažnosť, ale aj značnú zložitosť danej problematiky, preskúname si bližšie problém hodnotenia postavenia človeka s využitím ukazovateľov jeho životnej úrovne.

Predovšetkým treba zdôrazniť, že ani teória a tým menej spoločenská prax nepoznajú súborný ukazovateľ alebo inú možnosť kvantifikácie životnej úrovne ako takej. Vieme odmerať jednotlivé prvky životnej úrovne pri značnej rôznosti použitých metód a nástrojov.

Tento fakt vyplýva predovšetkým z podstaty základného prvku teoretického i praktického vymedzenia pojmu *životná úroveň*. Takýmto základným prvkom sú hmotné a duchovné potreby ľudí, na uspokoje-

nie ktorých sú nevyhnutné úžitkové hodnoty vytvárané v procese spoločenskej výroby. Prekážkou kvantifikácie je predovšetkým široká paleta týchto potrieb a rozdielnosť v možnostiach ich merania (napr. výživa a vzdelanie). Ešte vážnejším problémom je samo stanovenie výšky potreby. Len v málo prípadoch sa podarilo na vedeckých princípoch stanoviť veľkosť potreby zodpovedajúcej kritériám racionálnosti a spoločenskej účelnosti. Takýmito mierami sú napr. racionálne normy výživy vypočítané na základe poznatkov lekárskej vedy.

Ako je známe, existujúce možnosti materiálnej výroby neumožňujú uspokojovať poznané potreby (a to ani za situácie, keby sme vedeli stanoviť ich racionálnu výšku vo všetkých prípadoch) v plnom rozsahu. Dosaiahnutý stupeň uspokojenia poznaných a spoločensky uznaných potrieb je teda ďalším kritériom hodnotenia dosiahnutého stavu životnej úrovne.

Za stavu, keď na meranie životnej úrovne neexistujú exaktné metódy, používa sa na ten účel ako pomocná metóda napr. porovnanie súčasného stavu spotreby s východiskovým stavom alebo porovnanie takéhoto stavu u jednotlivých občanov, rodín, skupín obyvateľstva, v oblastnom meradle alebo aj v medzinárodnom meradle. Pritom musíme mať na zreteli, že takto sa môže porovnávať iba uspokojovanie jednotlivých potrieb, a nie celého komplexu potrieb.

Uplatňovanie metódy komparácie v bežnej praxi prináša do hodnotenia životnej úrovne — popri jednoznačných pozitívach — aj značné problémy.

Človeku vlastné úsilie o napodobňovanie nesie so sebou nebezpečenstvo preberania nevhodných alebo aj škodlivých spotrebných návykov. Musíme pritom mať na mysli, že ľudská spoločnosť sa vyvíjala v celej predsociálnej epoche v podmienkach, ktoré umožňovali vykorisťovateľom uspokojovať svoje potreby na základe bezpráčne získaného, a pritom neúmerne veľkého množstva úžitkových hodnôt. Používanie predmetov vysokej hodnoty, vysokých úžitkových vlastností alebo nedostatkových predmetov vytváralo spoločenskú prestíž používateľa. Spotreba v takomto prípade alebo úplne stráca svoju prirodzenú funkciu uspokojíť príslušnú potrebu a stáva sa samoúčelnou, alebo prekračuje jej spoločensky zdôvodnené rámce. Takéto skutočnosti nachádzajú svoj prejav v teóriách konzumnej spoločnosti, spoločnosti blahobytu a pod.

Ani v našom socialistickom zriadení sme neodstránili podmienky pre možnosť vzniku naznačených tendencií prenášania prvkov hodnotenia spoločenskej prestíže obvykle na vlastníctvo predmetov dlhodobého používania. Táto spoločensky nežiadúca forma prestížnej spotreby sa v mnohých prípadoch spája s rôznymi formami porušovania princípu zásluhovosti v rozdeľovaní.

A tak pred teóriou i pred spoločenskou praxou v oblasti tvorby, rozdeľovania a využívania hodnôt, ale aj v oblasti ideovo-výchovného pôsobenia stojí neľahká úloha, ako za existujúcich možností merania život-

nej úrovne používať ju v procese posudzovania postavenia človeka — člena socialistickej spoločnosti, a najmä ako vylúčiť z praktického uplatňovania tohto procesu uvedené nežiadúce prvky. Naliehavosť riešiť takéto problémy vystupuje do popredia v súvislosti s úlohou zvýšiť účinnosť hmotnej zainteresovanosti a jej diferenciačných prvkov v závislosti od množstva a kvality práce individuálnych pracovníkov.

Potreba riešenia takto formulovanej úlohy vyplýva aj zo všeobecne dosiahnutej životnej úrovne nášho obyvateľstva. Po uspokojení základných potrieb obyvateľstva otvára sa široký priestor pre vznikanie nových potrieb, čo prináša so sebou aj nebezpečenstvo prejavov uvedených negatívnych prvkov.

Stav rozvoja životnej úrovne

Viac ako šesťnásobné zvýšenie ročného objemu vytvoreného národného dôchodku v porovnaní s rokmi 1953—1983 (rok 1953 používame ako východisko porovnania z toho dôvodu, že 1. 6. 1953 bola vykonaná v ČSSR menová reforma a zavedená nová sústava maloobchodných cien), 7,1-násobné zvýšenie sociálnych príjmov a 4,2-násobne zvýšenie pracovných príjmov vytvorili predpoklady pre dosiahnutie životnej úrovne porovnateľnej (dostupnými metódami) so životnou úrovňou vyspelých štátov západnej Európy. Pritom sme hneď v prvých rokoch budovania socializmu odstránili príkre rozdiely v životnej úrovni, ktoré sa v kapitalistických štátoch aj dnes „skrývajú“ za štatisticky vykazovanými priemermi.

Zaviedli sme široko rozvinutý systém sociálnych istôt, ktoré obvykle majú bezprostrednú súvislosť so spôsobom alebo aj s rozsahom uspokojovania potrieb obyvateľstva (osobitné miesto medzi sociálnymi istotami má právo na prácu). Právo na ochranu zdravia je bezprostredne spojené s bezplatným poskytovaním takejto ochrany a tak je to aj v prípade vzdelania. Dávky starobného a nemocenského zabezpečenia majú takisto silu sociálneho práva a v takejto kvalite ich poberatelia používajú na uspokojovanie podstatnej časti svojich potrieb.

Pochopiteľne, táto forma uspokojovania potrieb významným spôsobom ovplyvňuje spoločenské postavenie občana našej vlasti v takom zmysle, že ide o uplatnenie špecifického spôsobu rozdeľovania, a nie o charitatívnu výpomoc. Ako sme uviedli, výplaty zo spoločenských spotrebných fondov sa zväčšili v rokoch 1953—1983 podstatne viac v porovnaní s pracovnými príjmami. V súčasnosti sa presadzuje tendencia zníženia rozdielu v tempe rastu obidvoch foriem rozdeľovania. Aj pre budúcnosť sa však ukazuje nevyhnutné zachovať súčasný trend. Zaujímavý je prepočet peňažných fondov na 1 obyvateľa: v roku 1953 to bolo 1600 Kčs, v roku 1983 už 10 281 Kčs.

Toto sú základné skutočnosti ovplyvňujúce postavenie občana bez priamej závislosti od jeho zapojenia do procesu spoločenskej výroby.

Zvyšovanie náročnosti na intenzifikáciu hospodárskeho rozvoja s účinným využívaním stimulačného pôsobenia v tomto procese vedie stále viac ku skúmaniu možností vhodného prepojenia plnení zo spoločenských spotrebných fondov na pracovnú zásluhovosť. Najväčší podiel na celkovom objeme spoločenských spotrebných fondov (ktorý tvoril v roku 1983 158,5 mld Kčs) predstavujú dávky starobného a nemocenského poistenia (v tom istom roku 56,5 mld Kčs). Výpočet týchto dávok sa vykonáva v závislosti od výšky pracovných príjmov v období predchádzajúcom ich vyplácaniu. Ide o to, aby sa tento princíp zdokonalil s uplatnením tzv. celoživotnej zásluhovosti. Iným problémom, ktorý vystupuje do popredia pozornosti v súvislosti s uplatňovaním rozsiahlejších úprav maloobchodných cien, je udržanie reálnej hodnoty starobného dôchodku. Predovšetkým tieto dva problémy bude potrebné skúmať s cieľom posilniť funkčnosť plnení zo spoločenských spotrebných fondov v smere ich pôsobenia na formovanie postavenia človeka v procese rozvoja našej spoločnosti.

Na tento účel má význam aj posúdenie osobnej spotreby zabezpečovanej z peňažných príjmov (pracovných i sociálnych). V zásobovaní obyvateľstva potravinami sú v ČSSR požiadavky obyvateľstva v podstate kryté. Úroveň spotreby rozhodujúcich článkov spotreby patrí ČSSR k popredným hospodársky vyspelým krajinám. V porovnaní s normami racionálnej výživy dochádza v niektorých tovarových skupinách k prekračovaniu (múka a múčne výrobky, tuky, cukor); zaostávanie sa prejavuje jedine v spotrebe ovocia a zeleniny. Základnou úlohou pre riešenie v budúcich rokoch zostáva zlepšovanie štruktúrnej skladby potravinárskych tovarových fondov, zdokonaľovanie ich kvalitatívnej úrovne a zvyšovanie ich úžitkových vlastností.

V podstate takéto úlohy stoja aj v oblasti výroby a predaja priemyselného tovaru. Dosiahnutá úroveň spotreby takých tovarov, ako sú tkaniny, odev a obuv, zodpovedá v kvantitatívnom vyjadrení vyspelým štátom západnej Európy. S výnimkou osobných automobilov a telefónov to platí, aj pokiaľ ide o vybavenosť domácností predmetmi dlhodobej spotreby. Štruktúrne zdokonalenie, zvyšovanie kvalitatívnej úrovne a úžitkových či funkčných vlastností takýchto tovarov vystupuje do popredia ako úloha pre budúcnosť.

Pre postavenie človeka v živote spoločnosti má bezpochyby celkom osobitný význam uspokojovanie potreby bývania. Napriek tomu, že štatistické údaje vykazujú potrebu bytov cca pre 240 tis. cenзовých domácností, dosiahli sme v ČSSR v riešení bytovej situácie za uplynulých 40 rokov významné úspechy. V bytoch postavených v rokoch po oslobodení (a vybavených všetkými základnými predpokladmi pre ich zaradenie do I. kategórie) bývajú takmer dve tretiny obyvateľstva. Vykazovaný nedostatok bytov rieši spoločenská prax v podstatnej miere prechodným spoločným dŕocho cenзовých domácností patriacich do rámca trojgeneračnej rodiny.

Predchádzajúce veľké sociálne rozdiely v úrovni bývania, vrátane rozdielov medzi bývaním v mestách a na dedinách, sa v podstate vyrovnali.

Do rámca osobnej spotreby vstupujú stále výraznejším podielom platené služby. Ich značná časť súvisí s údržbou a s opravami predmetov dlhodobého používania a bytového fondu. Stále väčší priestor pre rozšírenie služieb vytvára prevádzka domácností a účelné využívanie voľného času. Napriek tomu, že táto oblasť spotreby nadobudla v doterajšom vývoji značný rozsah, širokú paletu a dosiahli sa aj zodpovedajúce výsledky v kvalitatívnych parametroch, je žiadúce ďalšie zdokonaľovanie vo všetkých uvedených smeroch. V takomto zmysle o danej problematike rokovalo aj 6. zasadnutie ÚV KSČ v máji 1982.

Význam neplatených, a čiastočne platených služieb vyplynul už z našich úvah o spoločenskej spotrebe a o sociálnych istotách. Zabezpečovaním zdravotnej starostlivosti, výchovy a vzdelanostného rozvoja obyvateľstva, vrátane kvalifikačnej prípravy v takejto forme, vytvára naša spoločnosť pre svojich členov na vysokej úrovni podmienky uspokojovania ich potrieb v oblastiach neobyčajne významných nielen pre nich samých, ale aj pre rozvoj celej spoločnosti. Ochrana zdravia a zabezpečenie vzdelanostného rozvoja predstavujú v živote ľudí také oblasti, v ktorých sa ukázalo potrebné vytvoriť v dostupnom rozsahu rovnosť v samom prístupe k nim. Výsledky, ktoré sme dosiahli v týchto dvoch oblastiach uspokojovania potrieb, sú významné, stavajú našu vlasť v medzinárodnom porovnaní na popredné miesta.

Náš štát prispieva rôznymi formami aj na realizáciu procesu uspokojovania kultúrnych potrieb obyvateľstva s cieľom podporovať jeho kultúrny rast.

Odlíšny účel má hradenie časti nákladov na prevádzku komunálneho bytového fondu a na osobnú dopravu zo spoločenských spotrebných fondov. Ide o uľahčovanie prístupu k uspokojovaniu príslušných potrieb v záujme ich žiadúceho začlenenia do rozpočtu občanov. Ukazuje sa, že bude potrebné preskúmať kritériá uplatňované v daných oblastiach v našej spoločenskej praxi.

Šírka potrieb ľudí, uspokojovanie ktorých vchádza do životnej úrovne, ich rôznorodosť a neustály rozvoj, spôsoby uspokojovania i možnosť prekračovania spoločensky žiadúcich rámcov — to všetko spolu vzaté predstavuje problematiku, ktorá vyžaduje sústavnú pozornosť, pokiaľ ide o praktické riadenie i pokiaľ ide o teoretické poznávanie. Okrem teórie životnej úrovne vstúpila do tohto procesu aj teória socialistického spôsobu života. Skúma spôsob spotreby z hľadiska jeho účasti na formovaní socialistickej kvality života.

Všestranný rozvoj človeka, nová kvalita v hodnotení postavenia človeka v rozvoji spoločnosti

V súčasnom období vystupuje do popredia pozornosti našej teórie i

praxe nový, širšie vymedzený pojem *všestranný rozvoj osobnosti*. Vyplyva to z nevyhnutnosti lepšie využívať tvorivú silu človeka v procese spoločenskej výroby a jej riadenia. Táto nevyhnutnosť je podmieňovaná najmä stále vyšším zapájaním vedy a techniky do všetkých oblastí života spoločnosti, ale najmä do spoločenskej výroby. Po druhé, je to nevyhnutnosť prechodu na intenzívne formy zabezpečovania spoločenskej, a hlavne materiálnej výroby. Môžeme pridať ďalšiu významnú skutočnosť, vyplývajúcu viac-menej z uvedených dvoch: ide o nevyhnutnosť uplatňovať v procese plánovitého riadenia spoločnosti dlhodobé plánovanie a prognózovanie. To vyžaduje preniesť metodický prístup z bezprostredného prehodnocovania minulých a súčasných možností na využívanie cieľovo-programových metód. Z podstaty socialistickej spoločnosti vyplýva, že pri takýchto úvahách vždy musíme začínať u človeka, pri cieľoch, ku ktorým chceme doviest' jednak všestrannosť jeho rozvoja, jednak rozvoj jeho tvorivých síl. Ako sme už zdôraznili, tie sú rozhodujúce aj pre dynamizáciu ekonomického rozvoja.

Vo svojom referáte na II. zjazde československých spisovateľov (marec 1982) súdruh Lubomír Štrougal v súvislosti s hodnotením významu a váhy ľudského činiteľa pri zabezpečení úloh našej spoločnosti povedal, že všestranný rozvoj človeka je čoraz naliehavejším programovým cieľom, a súčasne najúčinnjším prostriedkom na optimálny rozvoj našej socialistickej spoločnosti.

Nevyhnutnosť takéhoto prístupu k človeku a k jeho miestu i úlohám v ďalšom budovaní našej spoločnosti stavia pochopiteľne pred kvalitatívne nové úlohy i poznávanie obsahu tohto pojmu a spôsobov jeho naplňania, ale súčasne neobyčajne zvyšuje aj význam sociálnych faktorov pri zabezpečovaní ďalšieho rozvoja ekonomiky. Z toho potom vyplýva aj nové chápanie postavenia človeka v sociálno-ekonomickom rozvoji ČSSR.

Naše úvahy sme dovedli k úlohe spoločnosti vytvárať podmienky a predpoklady pre všestranný alebo vyvážený rozvoj osobnosti človeka a jeho tvorivých síl. Treba povedať, že naša teória nerozpracovala dosiaľ obsahové vymedzenie tohto pojmu. Na základe doterajších poznatkov možno do jeho rámca zaradiť celú oblasť životnej úrovne, najmä pokiaľ ide o proces poznávania potrieb a ich uspokojovania. Rozhodujúcim tu však bude presnejšie vymedziť súbor potrieb z hľadísk ich vstupu do všestrannosti rozvoja človeka. Pre spoločenskú prax i politicko-výchovné pôsobenie na človeka tu stojí s novou naliehavosťou úloha upevňovať u ľudí spotrebné návyky zodpovedajúce vedecky vymedzenému súboru potrieb, rátať do toho aj pôsobenie na zamedzenie nežiadúcich foriem spotreby.

Do rámca všestrannosti rozvoja človeka patria bezpochyby pracovné činnosti a tvorivý prístup k ich vykonávaniu s akcentom na posilňovanie sebarealizačných prvkov práce. To sa týka samozrejme aj účasti ľudí na riadení spoločenských záležitostí na všetkých úrovniach.

Do rámca všestranného rozvoja človeka patrí, pochopiteľne, politický

rozvoj spočívajúci na marxistickom chápaní spoločenského pohybu, na akceptovaní triednych pozícií, na uvedomelom prístupe k politike KSC a k budovaniu nášho socialistického zriadenia.

Pri vymedzení všestrannosti rozvoja človeka nesmieme zabudnúť na mravný, citový a estetický rozvoj osobnosti človeka.

Toto, možno povedať, rámcové vymedzenie obsahu všestrannosti rozvoja človeka vyžaduje, ako sme už uviedli, hlbšie teoretické rozpracovanie. Môžeme však naše úvahy uzavrieť konštatovaním, že vývoj našej socialistickej spoločnosti za uplynulých 40 rokov jej budovania priniesol v nami sledovanej oblasti — v spoločenskom postavení človeka — významné premeny kvalitatívneho charakteru. Človek a jeho všestranný rozvoj je cieľom budovania našej spoločnosti, a súčasne základným predpokladom úspešného priebehu tohto procesu.

Úspechy doterajšieho rozvoja národného hospodárstva ZSSR a zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu riadenia socialistickej ekonomiky

LUKINOV, Ivan

Socialistické hospodárstvo, založené na spoločenskom vlastníctve a jemu prislúchajúcich výrobných vzťahoch, predstavuje zložitý dynamický systém. Systém je riadený pri vedomom zosúladovaní ekonomických záujmov spoločnosti, kolektívu a osobnosti. Princíp demokratického centralizmu v hospodárskom riadení je určujúci. Základom plánovitého riadenia je organické spojenie centralizovaného a miestneho, odvetvového a regionálneho plánovania, optimalizácia a vybilancovanosť plánov v zdrojoch a vo výrobe, v dopyte a v ponuke, v cenovom a vo finančno-úverovom regulovaní. Každá ďalšia etapa prechodu socializmu na nový stupeň zrelosti je podmienená nielen kvantitatívnymi, ale aj hlbokými kvalitatívnymi zmenami vo výrobných silách pod vplyvom vedecko-technického pokroku, zodpovedajúcimi zmenami vo výrobných vzťahoch, v systéme ekonomického riadenia — v jeho štruktúre, metódach, spôsoboch i formách — vo všetkom, čo sa nazýva *hospodársky (ekonomický) mechanizmus*. Reálny socializmus po prvý raz v ľudských dejinách zrodil a zapojil mohutné sily ľudových mäs do obrovskej budovateľskej činnosti a riadenia spoločenskej výroby, dokázal pred celým svetom, čoho je schopná spoločnosť princípálne nového sociálno-ekonomického usporiadania.

Vzťahy skutočne oslobodené od vykorisťovania kolektívnej práce robotníkov, roľníkov i inteligencie, prístupnosť efektívneho využívania výrobných zdrojov, vzdelania, vedy i duchovnej kultúry boli tým mohutným impulzom, vďaka ktorému ZSSR, a neskôr i druhé krajiny svetového systému socializmu v historicky krátkom čase urobili mohutný skok z biedy a zaostalosti k vrcholu súčasného vedecko-technického a spoločenského pokroku. Pritom treba konštatovať, že ekonomický rozvoj prvej krajiny Sovietov prebiehal na vnútornom zdrojovom potenciále, ktorý bol za 67-ročnú históriu dvakrát vystavený nesmiernemu vojnovému ničeniu.

Historický exkurz

Prvá svetová imperialistická vojna, intervencia a vlastenecká vojna vrhli sovietsku ekonomiku ďaleko naspäť. Celková suma škôd, spôsobených ZSSR kontrarevolúciou a napadnutím kapitalistickými štátmi, podľa neúplných údajov predstavovala viac ako 39 mld zlatých rubľov — viac ako štvrtinu národného bohatstva Ruska pred vojnou.¹ Fašistický vpád do našej krajiny v rokoch druhej svetovej vojny priniesol so sebou straty a škody, ktoré boli nevídané z hľadiska celej predchádzajúcej histórie. Okrem priamych škôd, spôsobených ničením a rozkrádaním majetku v sume 679 mld rubľov (v cenách roku 1941), hospodárske výdavky na vojnu s agresormi a straty príjmov v súvislosti s dočasnou okupáciou časti územia tvorili 1890 mld rubľov (v tých istých cenách). Takto celkový úhrn škôd predstavoval 2569 mld rubľov. Avšak najťažšou stratou tejto vojny bolo viac ako 20 miliónov životov sovietskych ľudí. Ďalej sa zničilo 30 % z celkového národného bohatstva krajiny. Takmer úplne alebo čiastočne bolo poškodených 1710 miest a osád a viac ako 70 tisíc dedín; porušených a zbúraných bolo viac ako 6 mil. budov; 25 mil. ľudí stratilo strechu nad hlavou. Poškodených bolo 31 850 priemyselných závodov. Vyradených z prevádzky bolo asi 60 % kapacít predvojnovéj úrovne výroby ocele a ťažby uhlia.² Veľké škody boli spôsobené vo výrobnej o sociálnej infraštruktúre.

Vojnové roky a obdobie povojnovej obnovy národného hospodárstva na východiskovú úroveň trvalo asi dvadsať rokov, teda tretinu celej histórie existencie sovietskeho hospodárstva. Hospodárstvo nemalo možnosti získať úver a pomoc zvonka, a to nielen na odstránenie škôd z pustošiacich vojen, ale nachádzalo sa a nachádza sa pod stálym ekonomickým, politickým a ideologickým tlakom, nevynímajúc ani priame provokácie a diverzie, vyhlásenie „križiackych výprav“ a vojnových hrozieb zo strany agresívnych imperialistických síl.

Len vďaka dôslednému uskutočňovaniu mierovej politiky a spoločenského pokroku sovietskym štátom a druhými krajinami reálneho socializmu podarilo sa v priebehu 40 rokov, udržiujúc vojenskú rovnováhu a zachovávajúc princíp rovnakej bezpečnosti, nedopustiť agresiu a celkový svetový konflikt, ktorý by bol zhubný pre celé ľudstvo. V konkrétnych podmienkach a v situácii, KSSZ i sovietsky štát na základe spoločného postupu vypracúvajú zodpovedajúcu ekonomickú politiku a mechanizmus socialistického hospodárenia, pripisujúc prvoradý význam upevneniu ekonomického a obranného potenciálu krajiny. Najprísnejšie zohľadnenie východiskových ohraničení, vonkajších a vnútorných okolností, prejavu a charakteru pôsobenia objektívnych zákonov je základom vedeckej politiky, vypracovania a realizácie zamerania na dosiahnutie plánova-

¹ Narodnoje choziajstvo SSSR [1922—1982]. Moskva, Finansy i statistika 1982, s. 57.

² Tamtiež, s. 58.

ných temp ekonomického rastu a štruktúrnych premien technologickej a organizačnej prestavby výroby v záujme zvyšovania blahobytu ľudu, plánovitého hospodárskeho rozvoja.

Po veľkom revolučnom prevrate (v roku 1917), začínajúc od mnoho-sektorovej ekonomiky, naša krajina prešla mnohými významnými a zložitými etapami výstavby socializmu a teraz nastupuje do začiatočného štádia rozvinutého socializmu. Každéj etape zodpovedali určité metódy riadenia hospodárstva a väzby zahrňujúce sféru výroby, rozdeľovania i výmeny. V dôsledku mimoriadnych podmienok vojnových rokov a hospodárskeho rozvratu bolo sovietske hospodárstvo nútené uskutočňovať politiku pevného direktívneho normovania, až do odnímania, prísnej evidencie a rozdeľovania obilných, palivových a ďalších nedostatkových zásob. Administratívne metódy riadenia v etape tzv. vojnového komunizmu boli prevládajúce. Chybne sa myslelo, že príkazmi sovietskeho štátu spojenými s revolučným entuziazmom ľudu možno úspešne riešiť zložité problémy hospodárskeho rozvoja. Život ukázal nereálnosť týchto prístupov. Z iniciatívy V. I. Lenina došlo k radikálnemu obratu od systému povinného odvádzania poľnohospodárskych prebytkov k naturálnej dani — k novej ekonomickej politike s využitím účinných stimulujúcich pák hospodárskeho riadenia, ekonomického zväzku mesta s dedinou, zvýšenia chozrasčotnej zainteresovanosti výrobcu na uspokojovaní spotrebiteľského dopytu. Na základe múdrej leninskej politiky, ktorú spočiatku ešte nechápali viacerí revolucionári, strane sa podarilo v krátkom čase vyjsť zo zlého ekonomického položenia, „oživiť“ ekonomiku, využívajúc pod kontrolou robotnícko-roľníckeho štátu páku súkromného podnikania. I tento ústup od socialistických ideálov v tejto etape bol plne opodstatnený. Umožnil urobiť mohutný krok vpred, zvýšiť národný dôchodok, vnútorné fondy akumulácie a spotreby.

Politika socialistickej industrializácie a postupnej kolektivizácie poľnohospodárskeho sektora vyžadovala prechod k systému jednotného hospodárskeho plánovania, k prísnejšej centralizácii obmedzených akumuláčnych prostriedkov a investícií, energetických a materiálových zásob, k ich vedomej koncentrácii na dosiahnutie vytýčených cieľov. Práve taká cesta v meniacej sa ekonomickej situácii umožnila v čo najkratšom čase riešiť základné problémy socialistickej prestavby, položiť fundament pevnej materiálno-technickej a ekonomickej základne nového zriadenia, vybudovať základy socializmu. Stačí pripomenúť, že už do roku 1940 hrubý spoločenský produkt ZSSR vzrástol 5,1-krát, národný dôchodok 5,3-krát, celková výroba priemyslu 7,7-krát a výroba výrobných prostriedkov 13-krát v porovnaní s rokom 1913.³ Hrubá poľnohospodárska výroba sa zvýšila o 40 %. Uskutočnila sa obnova výrobných fondov, základná premena hospodárskej štruktúry, zahrňujúca i štruktúru ekonomického riadenia na novom sociálnom základe. Rastom produktivity spoločenskej

³ Narodnoje chozjajstvo SSSR za 60 let. Moskva, Statistika 1977, s. 12.

práce a výroby zvýšila sa materiálna a duchovná úroveň života sovietskeho ľudu.

Tento mohutný skok v ekonomickom, sociálnom a duchovnom rozvoji zabezpečil aj nevyhnutné predpoklady historického víťazstva nad fašizmom (v rokoch 1941—1945). Rýchly prechod ekonomiky do vojnových koľají, rozsiahle premiestnenie výrobného potenciálu zo západu na východ krajiny sa uskutočnilo na základe zákonov vojnového obdobia, opierajúc sa o veľkú morálno-politickú jednotu, patriotizmus i priateľstvo všetkých sovietskych národov, ich vytrvalosť a mužnosť, disciplínu a zodpovednosť za osudy výdobytkov socializmu. Všetky ekonomické zdroje, vojenský, občiansky a vedecko-technický potenciál krajiny boli nasmerované na porážku fašizmu. Riadenie vojnovéj ekonomiky sa opieralo o vedecké princípy plánovitého určenia cieľov a prostriedkov ich dosiahnutia, pevného režimu a rytmu práce každého pracovného kolektívu, zabezpečenia výroby zbraní a všetkého nevyhnutného pre potreby frontu. Rozsah a štruktúra výroby, jej technológia a organizácia, zosúladienie zdrojov a potrieb sa vytvárali bezprostredne pod vojenskou diktatúrou. Tento osobitný „hospodársky mechanizmus“ — systém, metódy a spôsoby riadenia boli vyvolané ostrosťou situácie a nemali nič spoločné s podmienkami mierovej výstavby.

Globálny prechod ekonomiky do civilných koľají po ukončení vojny (roku 1945) vyžadovali predovšetkým kardinálne zmeny v ekonomickej politike a v systéme hospodárskeho riadenia. KSSZ a sovietsky štát vypracovali novú strategickú a taktickú orientáciu zabezpečenia štruktúry prestavby ekonomiky, rýchlej rekonštrukcie národného hospodárstva, prednostného rozvoja odvetví priemyslu zabezpečujúcich novú technickú vybavenosť celej spoločenskej výroby a urýchleného rastu životnej úrovne ľudu. V štyridsaťročnom období po vojne rástol v ekonomike ZSSR pomerne rýchlymi tempami vedecko-technický i priemyselný potenciál. Kvantitatívne, kvalitatívne i štruktúrne sa menili výrobné sily spoločnosti. Zdokonaľovala sa štruktúra a formy socialistických výrobných vzťahov. Zosilňovali sa procesy zospoločensštenia a koncentrácie spoločenskej výroby, vznikali a rozvíjali sa integrované hospodárske systémy a komplexy. Toto všetko objektívne vyžadovalo súlad ekonomickej politiky a plánovo-riadiacich riešení modelov základných zákonitostí s ich vnútornými protirečeniami, charakterom a formami vonkajších prejavov.

Pre každú ďalšiu etapu bola vypracovaná politická orientácia vo vzťahu k priemyselnému, poľnohospodárskemu i poľnohospodársko-priemyselnému rozvoju, vrátane jeho regionálneho aspektu. Spočiatku prevládajúce naturálne vzťahy vo vzájomných vzťahoch kolchozov a sovchozov so štátom — vo forme naturálnej odmeny za práce STS, vo výkupe poľnohospodárskych produktov na neekvivalentnom základe, čo malo daňový charakter, a taktiež v rozdeľovaní výrobných prostriedkov medzi priemyselnými odvetviami vnútri skupiny A i v zásobovaní odvetví skupiny B — v ďalšom vývoji uvoľnili miesto viac vybilancovanej plánovitej

výmene za ekonomicky zdôvodnené ceny, stanovené na základe spoločensky nevyhnutných nákladov práce.

V tomto období predložené teoretické koncepcie naturalizácie socialistických vzťahov sa praxou nepotvrdili. Prevalu získali plánovito regulované tovarovo-peňažné vzťahy, zabezpečujúce najlepšie spojenie centralizovaného plánovitého riadenia s chozrasčotnými metódami socialistického hospodárenia. Toto však nemá nič spoločné s teóriou tzv. trhového socializmu, s umelým stavaním do protikladu ceny a plánu, plánu a trhu. Veď v podmienkach reálneho socializmu aj cena a trh sú vtiahnuté do sféry plánovite riadenej ekonomiky. Procesy výroby a obehu, formovanie ich vnútorných štruktúr, vzájomný vzťah kúpyschopného dopytu a ponuky bilancujú sa v plánoch ekonomického a sociálneho rozvoja, ktoré sa vypracúvajú na dlhodobé, strednodobé a ročné obdobia, a takisto na kratšie bežné časové úseky.

Plánovanie s využitím stále dokonalejších metód spojenia rastúcich potrieb so zdrojovými možnosťami umožňuje dosahovať vybilancovanosť reprodukčného kolobehu. Predsa však v plánovacej praxi sa ešte dosť často vyskytujú chyby a nevybilancovanosť, čo niekedy komplikuje ekonomickú situáciu, spomaľuje tempo hospodárskeho pokroku. Vlastný proces plánovania sa neustále zdokonaľuje, hoci teraz je ešte ďaleko od ideálu. V analyzovanom období sa podstatne menili formy a štruktúra, metódy a prostriedky činnosti orgánov hospodárskeho riadenia. Z centralizovanej odvetvovej formy sa systém hospodárskeho riadenia zmenil na regionálno-odvetvovú formu sovnarchozov. V súvislosti s objavením sa úzkych lokálnych tendencií a s prehĺbením špecializácie priemyselnej výroby sa sovnarchozy nahradili systémom špecializovaných odvetvových ministerstiev a rezortov. Pritom pod vplyvom urýchlenia vedecko-technickej revolúcie a rozvoja integrovaných hospodárskych systémov po vertikále i horizontále vznikajú komplikácie v medziodvetvových a regionálnych vzťahoch, objektívne vyžadujúce prechod k integrovaným formám riadenia zhora nadol, napríklad v energetickom, metalurgickom, investičnom, agropriemyselnom komplexe. Mimoriadne dôležitým smerom zdokonaľovania hospodárskeho riadenia bolo postupné zosilnenie vzájomných spjení medzi administratívnymi a ekonomickými metódami. Vďaka tomu sa dôslednejšie riešili zložité ekonomické problémy.

Konkrétne na základe dynamizmu systému hospodárenia ZSSR sa úspešne zabezpečilo: *po prvé*, vo východiskovom období aj v nasledujúcej etape rýchlejšie tempo rastu výroby výrobných prostriedkov (odvetví priemyselnej skupiny A), ako fundamentu splnenia veľkolepých programov mierového využitia vesmíru, rozvoja atómovej energetiky, zapojenia obrovského prírodného bohatstva nevyužitých oblastí do aktívneho hospodárskeho obratu atď.; *po druhé*, proces upevnenia malých kolchozov, reorganizácia STS a koncentrácia všetkých hospodárskych funkcií do jediných rúk kolektívneho hospodárstva, rozsiahle využitie celín a ladom ležiacich pozemkov a vytvorenie veľkej potravinovej základne na východe

krajiny, upevnenie a prednostné rozvinutie štátneho sektora v poľnohospodárstve, s prehĺbením špecializácie na základe medziodvetvovej kooperácie a agropríemyselnej integrácie; toto všetko vytvorilo reálny základ pre vypracovanie a realizáciu dlhodobého Potravinového programu, rozvoja agrokomplesu krajiny; *po tretie*, formovanie nových priemyselných komplexov, konkrétne v banskom priemysle vo východnej časti a na severovýchode krajiny. Tu sú vytvorené a rozvíjajú sa mohutné systémy na ťažbu a prepravu nafty a plynu, na komplexné využitie zásob hydroenergetických, palivových a minerálnych surovinových zdrojov. Výstavba Bajkalsko-amurskej magistrály a rozvoj iných foriem infraštruktúry, rozvoj miest a dedín umožňuje na pevnom základe využívať nové zdroje národného bohatstva.

Súčasná situácia

V dôsledku upevnenia celkového ekonomického potenciálu sa stalo aktuálnym nastolenie a riešenie úlohy prechodu ekonomiky krajiny do intenzívneho štádia rozvoja, vypracovanie a realizácia Energetického a Potravinového programu, cieľových programov rekonštrukcie a modernizácie priemyselných odvetví a agrokomplesu na kvalitatívne novom technologickom základe.

Cieľavedomá realizácia štruktúrnej a investičnej politiky vyvoláva nevyhnutné zmeny v celej odvetvovej štruktúre národného hospodárstva, vznikajú nové druhy výroby, rekonštruujú sa existujúce výroby, rýchlejšími tempami rastu sa vyvíjajú prioritné sféry. Zrýchlenie vedecko-technického pokroku podmienilo napríklad v súčasnosti potrebu dvakrát rýchlejšieho rastu výroby v odvetviach strojárstva, rádioelektroniky, výroby výpočtovej techniky, pri ich súčasnej kvalitatívnej premene: prechode na nové generácie, na vytváranie principiálne nových zdrojovo úsporných technológií bezodpadového typu. V súčasnej etape sa zrýchlenými tempami umožnilo rozvíjať odvetvia skupiny B a sféru služieb na uspokojovanie stále rastúcich potrieb spotrebiteľov.

Každý vyšší stupeň vedecko-technického a spoločenského pokroku je sprevádzaný odhalením nových horizontov, dynamizmom socialistického hospodárenia, organizačno-technickou obnovou výrobného aparátu, zdokonaľovaním ekonomických vzťahov, medziodvetvových a regionálnych (priamych a spätných) vzťahov, celého mechanizmu regulovania. Tento mechanizmus má v závislosti od stupňa dokonalosti spätný účinok alebo na zrýchlenie, alebo na stabilizáciu, prípadne aj na spomalenie pokroku. Samozrejme, potrebný je mechanizmus stimulujúci jeho zrýchľovanie.

Osobitný význam má včasný určenie momentu preskúmania alebo spresnenia politickej línie, vypracovania a uskutočnenia aktuálnych sociálno-ekonomických programov, odhalenia a využitia najefektívnejších metód a prostriedkov ich realizácie, nedopustiť tak technicky a ekonomicky nepripravené predbiehanie, ako i umelé spomaľovanie rozvoja, nezla-

denosť medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi. Ide o odhalenie a využitie foriem ekonomického pohybu, ktoré by boli adekvátne objektívnym zákonitostiam, t. j. ide o vedomé, plánovité regulovanie rozšírenej reprodukcie a ekonomického obehu, optimalizácie jeho štruktúry a rýchlosti v súlade s ideálnym modelom. V tomto vlastne spočíva aj organizačné vzájomné spojenie ekonomiky a politiky, umenie celej riadiacej činnosti, umenie vybrať v každej etape hlavný rozhodujúci článok v usku-točňovaní hospodárskej politiky, v nevyhnutnej koncentrácii a racionalizácii využitia zdrojového potenciálu, v plánovej vybilancovanosti. Len vďaka správne mu výberu strategických cieľov a postaveniu konkrétnych úloh, metód a prostriedkov ich riešenia, mohutných stimulujúcich faktorov, aktivizácii tvorivých síl sovietskeho ľudu, ZSSR dosiahol nebývalú úroveň ekonomického rozvoja — vyrába päťtinu svetovej priemyselnej produkcie a viac ako 80 % priemyselnej produkcie USA,⁴ ktoré však vyšli z omnoho vyššieho východiska a v podstate nemali straty vedecko-technického a priemyselného potenciálu v druhej svetovej vojne a na jeho ďalšie upevnenie využívajú obrovský podiel zo svetových zdrojov.

ZSSR sa dostal na prvé miesto na svete v ťažbe železa a ocele, v ťažbe železnej rudy a nafty, vo výrobe mnohých druhov priemyselnej produkcie. V súlade s líniou XXVI. zjazdu KSSZ — prechodu od extenzívnych na intenzívne metódy hospodárenia — podstatná zmena sa v posledných rokoch týka zrýchlenia temp vedecko-technického pokroku, zabezpečenia a realizácie vedeckých projektov technologickej rekonštrukcie viacerých výrobných, s úsilím doviest ich na súčasnú špičkovú svetovú úroveň.

Narastajú individuálne výkony energetických agregátov, formuje sa jednotný energetický systém krajiny, vzrastá výroba nových materiálov s vopred určenými vlastnosťami. Snahy vedcov, projektantov a konštruktérov sa koncentrujú na vytvorenie moderných technológií — pružných výrobných systémov s využitím robotiky. Na tejto báze je reálna možnosť podstatne zvýšiť efektívnosť, zlacniť výrobu a zabezpečiť rýchlejšiu kvalitatívnu obnovu výroby tovarov. V krajine sa teraz každoročne zavádza sériová výroba 2,8—2,9 tisíc nových druhov strojov, zariadení a agregátov, a všetkých druhov priemyselnej výroby — 3,6 tisíc sortimentných položiek.⁵ Začiatkom roka 1983 fungovalo 98 tisíc komplexne mechanizovaných a automatizovaných úsekov, dielní a výrob.⁶ Na februárovom (v roku 1984) pléne ÚV KSSZ súdruh K. U. Černenko zdôraznil: „Dvanásť päťročnica musí byť začiatkom hlbokých kvalitatívnych zmien vo výrobe, päťročnicou rozhodujúceho prelomu v intenzifikácii celej spoločenskej výroby.“ Vypracúva sa dlhodobý program na výrobu tovarov širokej spotreby a služieb s rozšírením ich sortimentu a zvýšením kvality. Prísne sociálne zameranie celého systému plánovitého riadenia ekonomiky je jej základnou zvláštnosťou i charakteristickou črtou.

⁴ Narodnoje chozjajstvo SSSR v 1982 g. Moskva, Finansy i statistika 1983, s. 54, 56.

⁵ Tamtiež, s. 93.

⁶ Tamtiež, s. 98.

Rýchlejšie tempá ekonomického rastu sú vlastné všetkým krajinám socializmu. Zaberajú 35,6 % celého teritória zemského povrchu a 32,8 % celkového počtu jeho obyvateľstva, zabezpečujú teraz výrobu viac ako 40 % svetovej priemyselnej výroby.⁷ Tempá rastu národného dôchodku v socialistických krajinách, hoci aj v poslednom období majú tendenciu k relatívnemu spomaleniu, sú však najvyššie v porovnaní tak s rozvinutými kapitalistickými, ako aj s rozvojovými krajinami. Ak v rokoch 1951—1982 socialistické krajiny zabezpečovali priemerný ročný prírastok národného dôchodku 6,9 %, v rokoch 1971—1982 5,1 %, v roku 1982 3,6 %, v kapitalistických krajinách tomu zodpovedalo 3,8 %, 2,8 % a 0,5 %.⁸ Pravda, absolútne objemy prírastku národného dôchodku v rozvinutých kapitalistických krajinách, majúci vyššiu východiskovú základňu, aj pri relatívne nízkych tempách rastu, sú v celkovom rozsahu veľké. Na úkor bezohľadného zdierania energeticko-surovinových zásob rozvojových krajín prostredníctvom monopolov sa USA a iné rozvinuté kapitalistické krajiny podstatne obohacujú. Tieto krajiny rýchlo zvyšujú vedecko-technický a vojenský potenciál, stále viac ho aktívne využívajú na tzv. ochranu životných záujmov v rôznych oblastiach sveta, podporujú a vyzbrojujú reakčné režimy, menia výrobu zbraní na najvýnosnejšiu časť svojho exportu, čo zhoršuje už aj tak zložitú ekonomickú postavenie závislých krajín — importérov techniky. V dôsledku toho sa destabilizuje situácia vo svete, v podmienkach rozširovania súčasných jadrových a iných prostriedkov masového ničenia sa vytvára reálne ohrozenie života a civilizácie na zemi.

Táto krajne nebezpečná situácia núti ZSSR aj teraz odvádzať nevyhnutné vnútorné zdroje na upevnenie obranyschopnosti krajiny a svojich spojencov voči zásahu agresívnych kruhov USA a bloku NATO. Fungovanie ekonomického systému socializmu sa uskutočňuje aj pod vplyvom dôsledného prihliadania na takéto destabilizujúce vonkajšie faktory. No toto vôbec nemení celkovú stratégiu a smerovanie našej ekonomiky na prvoradé riešenie sociálnych úloh. Je to tak napriek lživým tvrdeniam našich nepriateľov, že vraj socializmus ignoruje ekonomické záujmy pracujúcich. Práve pracujúci sú účinným aktivizátorom boja za efektívnosť. Tým, že zladuje centralizované plánovité riadenie s chozrasčotnou zainteresovanosťou a zodpovednosťou pracovných kolektívov, ich vedúcich a špecialistov, na včasné splnenie dodávok spotrebiteľom a rentabilnú prácu, štát im vytvára stabilné ekonomické podmienky, široké možnosti uplatnenia tvorivej aktivity, iniciatívy a socialistickej podnikavosti pri dosahovaní čo najlepších hospodárskych výsledkov.

Priemerný ročný objem národného dôchodku, použitého na spotrebu a akumuláciu, v ZSSR v deviatej päťročnici (1971—1975) predstavoval v porovnateľných cenách 329 mld; v desiatej (1976—1980) 409 mld a v

⁷ Tamtiež, s. 53, 54.

⁸ Tamtiež, s. 55.

rokoch 1981—1982 459 mld rubľov; hrubý spoločenský produkt podľa toho 769,989 mld a 1114 mld rubľov.⁹ V dôsledku pôsobenia viacerých negatívnych faktorov relatívne tempá prírastku sa za posledné roky, ako vidieť, znížili. Avšak pritom každé percento prírastku v deviatej päťročnici obsahovalo 2,8 mld rubľov hrubého produktu, v desiatej 3,6 a 8,6 mld a za dva roky jedenástej — 6,8 a 10,6 mld rubľov.¹⁰ Takto absolútny prírastok zostáva vcelku významný. Jednako, berúc do úvahy objem vytvoreného náradného bohatstva krajiny, ktorý dosiahol 3 trilióny rubľov (v roku 1982 v porovnateľných cenách roku 1973), nezahrňujúc ocenenie veľkých pôdnych, vodných, lesných zdrojov a ložísk nerastných surovín,¹¹ takéto spomalenie relatívneho rastu ekonomiky je neopodstatnené a svedčí o ešte stále pomalom prechode ekonomiky od rozvoja do šírky (extenzívneho) k rozvoju do hĺbky (intenzívneho), so spomalením rýchlosti obehu o so snížením efektívnosti investícií a bežných nákladov. V poslednom čase prijaté hospodárske opatrenia, vrátane opatrení na upevnenie disciplíny a poriadku v pracovných kolektívoch, rovnomernosti práce podnikov, zabezpečili určitú stabilizáciu temp rastu a zvýšenie efektívnosti.

V tomto roku väčšina pracovných kolektívov priemyselných združení a podnikov, sovchozov a kolchozov prijala socialistické záväzky dosiahnuť nadplánový prírastok produktivity práce o 1 % a zníženie vlastných nákladov o 0,5 % lepším využívaním pracovného času a disponibilného surovinového potenciálu. V širokom meradle sa uplatňuje ekonomický experiment na preverenie vypracovaných variantov dokonalejšieho mechanizmu hospodárenia, ktorý berie do úvahy špecifické práce v rôznych odvetviach. Základný smer tohto zdokonaľovania je rozšírenie práv výrobných združení (podnikov) v plánovaní i v hospodárskej činnosti, posilnenie ich ekonomickej zodpovednosti za výsledky práce, upevnenie chozrasčotu.

Treba povedať, že spolu s ekonomicky silnými a efektívne pracujúcimi združeniami a podnikmi jestvujú aj skupiny priemerných a zaostávajúcich. Zaostávajúce organizácie pracujú s nízkou rentabilitou, alebo aj so stratou, a každoročne potrebujú dotácie zo štátneho rozpočtu, prípadne úverové zdroje na svoje fungovanie. Nerovnorodosť podmienok hospodárenia, vrátane rozdielov v pôsobení prírodných, technických, organizačno-technologických a ekonomických faktorov, vyvoláva nerovnakú konečnú efektívnosť, a to aj pri rovnakom pracovnom úsilí. Ak však zoberieme do úvahy nevyhnutné rozdiely v úrovni vynakladania práce a pôsobenie subjektívneho faktora, tak sa rozpätie rozdielov zvyšuje, vytvárajúc zložité a ťažké problém ekonomického vyrovnávania.

Jeho riešenie je spojené s odstránením súhrnu príčin vyvolávajúcich stratovosť alebo nízku rentabilnosť hospodárenia. Rozdielnosť prírodných

⁹ Tamtiež, s. 42.

¹⁰ Tamtiež, s. 45.

¹¹ Tamtiež, s. 46.

podmienok podmieňuje nerovnakú produktivitu práce a efektívnosť výroby a obehu. Napríklad v poľnohospodárstve sú to rozdiely v úrodnosti pôdy, v množstve zrážok, v pôsobení ostatných klimatických faktorov; v ťažobnom priemysle sú to rozdiely v hrúbke, hĺbke a v charaktere uloženia úžitkových nerastov, v stupni bezpečnosti ich ťažby. Podstatný ekonomický význam má priestorová vzdialenosť výrobcu od spotrebiteľa a dodávateľa. Toto všetko vyžaduje ekonomickú reguláciu rentových vzťahov. Ide o vedecky zdôvodnené čerpanie a rozdelenie dôchodkov vyplývajúcich z diferenciálnej renty, v závislosti od kvalitatívneho zloženia využívaných zdrojov a polohy vo vzťahu k zdrojom surovín, materiálu a druhých komponentov potrebných pre výrobu na jednej strane, a na druhej strane, k strediskám dodávok a odbytu hotovej produkcie.

Ako plánovitý regulátor vystupuje diferenciácia rozpočtových platieb a cien. Racionálne znovurozdelenie rentových dôchodkov prostredníctvom štátneho rozpočtu na základe ich pružného odčerpania a financovania zo štátneho rozpočtu, určenie veľkoobchodných (nákupných) cien na báze pásmových cien alebo cien pre jednotlivé ťažobné revíry, plniacich v podstate tú istú funkciu, umožňuje riešiť problém vyrovnávania ekonomických podmienok chozrasčotného hospodárenia v rámci spoločenskej výroby. Pritom rozpočtová (finančná) a cenová regulácia sa využíva buď ako celok, alebo oddelene, avšak s prihliadnutím na ich organickú jednotu a dialektickú protirečivosť. Možno povedať, že už samo osebe spoločensky nevyhnutné zapojenie kvalitatívne horších prírodných zdrojov — spolu s lepšími a priemernými — do hospodárskeho obratu je spojené s riadením zložitých procesov vytvárania a efektívneho využívania rentových dôchodkov.

Podstata a smery ďalšieho zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu

Rozdiely v úrovni intenzifikácie, technickej a technologickej dokonalosti výroby sú určované nerovnomernosťou vedecko-technického pokroku, zmien v množstve, v štruktúre a kvalite zdrojového potenciálu v odvetviach, regiónoch i skupinách podnikov. Veľmi nerovnorodé sú aj ekonomické možnosti, stupeň aktivity, iniciatívy a socialistickej podnikavosti hospodárskych vedúcich a špecialistov v technologickej inovácii výroby. Z toho vyplýva aj všeobecná existencia rôznych ekonomicky nerovnorodých skupín socialistických podnikov. Na základe metód ekonomického riadenia treba uskutočňovať komplex opatrení na pozdvihnutie zaostávajúcich podnikov, rekonštruovať ich z rozpočtových prostriedkov, čo reálne pôsobí na proces vyrovnávania. V tomto je jedna z predností centralizovaného (štátneho) investičného riadenia, zahrňujúceho základné zdroje akumulácie a materiálno-technické zdroje. Tieto zdroje sú zamerané na komplexné riešenie prvoradých úloh.

Nemenej dôležité, v pôsobení ekonomického mechanizmu, podmieneného objektívnymi zákonitosťami formovania spoločenskej hodnoty a plá-

novitosti, je zabezpečovať optimálne vzájomné vzťahy cenových a finančno-úverových nástrojov, nedopustiť jednostranné vytlačenie jedných druhými. Cenové zdroje regulovania dôchodkov sa len dopĺňajú finančno-úverovými pri vytváraní stabilných predpokladov chozrasčotného vedenia hospodárstva. Tvorbu akumuláčnych zdrojov v podnikoch nie je žiadúce nahrádzať nepretržitými nenávratnými dotáciami, podrývajúcimi na jednej strane samu podstatu plánovej ceny ako ekonomickej kategórie, meniac ju na čisto účtovnú kategóriu, a na druhej strane, chozrasčotnú podstatu socialistického hospodárenia, základný princíp rozdeľovania podľa kvantity i kvality práce, ktorý nemá nič spoločné s princípom rovnostárstva.

Reprodukčný model plánovej ceny, založený na teórii pracovnej hodnoty — úhrade ekonomicke zdôvodnených nákladov a čistého dôchodku normálne fungujúcim podnikom, čo umožňuje dosahovať plánované tempo reprodukcie, obratu i chozrasčotného stimulovania rastu efektívnosti — je v tejto súvislosti najviac prijateľný. Tento model umožňuje v plnej miere využívať stimulujúcu funkciu cien pri zrýchľovaní temp ekonomickeho rastu. Rozpočtové a úverové nástroje s ekonomicke zdôvodneným úrokom za úver sú povolané rozširovať hospodárske možnosti, upevňovať chozrasčotné vzťahy.

Vysokoefektívny systém súčasného socialistického riadenia vychádza z vedeckých princípov presného určenia a uskutočňovania:

— Sociálno-ekonomických cieľov a prostriedkov na ich dosiahnutie v strategických a taktických plánoch. Pritom prioritu bude mať najvyšší celospoločenský ekonomický záujem, ktorý súčasne podmieňuje záujmy kolektívne i osobné. Dosiahnutie optimálneho spojenia v zložitej hierarchii ekonomických záujmov v ich dialektickej protirečivosti je jedným z rozhodujúcich ukazovateľov pri oceňovaní dokonalosti systému hospodárskeho riadenia. Maximálny príspevok každého regiónu, odvetvia, združenia, podniku do fungovania jednotného národohospodárskeho komplexu je možný len pri vylúčení úzko rezortných a lokálpatriotických prístupov na jednej strane, a na druhej strane, pri dômyselnom prepájaní miestnej iniciatívy, socialistickej podnikavosti, morálneho a materiálneho záujmu každého pracovníka viesť vysoko efektívne spoločenské hospodárstvo.

— Organického spojenia administratívnych a ekonomických metód riadenia, t. j. riadenia reálnych hospodárskych procesov ekonomickými metódami a prostriedkami na základe princípu demokratickeho centralizmu, racionálne spájajúceho centralizáciu a hospodársku samostatnosť. V dynamike tohto vzťahu je zahrnutá aj vnútorná protirečivosť, ktorá vyžaduje udržiavanie potrebnej optimálnosti a funkčnej jednoty. Ide o jednotu celého systému štátneho, odvetvového, regionálneho a hospodárskeho plánovania a riadenia s jasnou orientáciou na spotrebiteľa, na uspokojovanie spoločenských a osobných potrieb.

— Prísneho súladu štruktúry, foriem a metód riadenia so štruktúrou,

charakterom a formami výroby a odbytu produkcie, docielenia riaditeľnosti objektov v hraniciach ich optimálnych veľkostí podľa kritéria efektívnosti.

— Využívania v systéme riadenia najnovších vedeckých výdobytkov, obzvlášť dynamických medziodvetvových bilancií pri zabezpečovaní vybilancovanosti v plánoch medzi zdrojmi a produkciou, medzi kúpyschopným dopytom a ponukou, ďalej programovo-cieľových metód, koncentrácie vedecko-technického a zdrojového potenciálu pri riešení smerov prekonania „úzkych miest“ v reprodukčnom procese, plánovitosti, spoločensky nevyhnutných temp rozvoja, maximálnej produkcie a dôchodkov na jednotku úhrnných zdrojov. Tam, kde sa v hospodárskom riadení využívajú najnovšie technické prostriedky zberu a spracovania východiskových informácií, prijímania a realizácie optimálnych riešení, efektívnosť hospodárenia je vyššia.

— Všestranného urýchlenia temp vedecko-technického pokroku, technologickej inovácie výroby, zavedenia pružných výrobných systémov, založených na využití robotiky, automatizácie, najnovších počítačových zariadení. Z ekonomického a sociálneho hľadiska sa neberie do úvahy len neexistencia nezamestnanosti, ale i utvárajúci sa deficit pracovných síl v mohutne sa rozvíjajúcej socialistickej ekonomike, zvlášť veľký význam nadobúda zníženie pracovných miest v celej reťazi spojených druhov výroby, pružnosti ich prestavby s meniacim sa dopytom. V plánovitom riadení socialistickej ekonomiky sú všetky reálne možnosti odstraňovať a vôbec vylučovať prejavy negatívnych tendencií— tak deficitnosti, ako aj výroby výrobkov pre spotrebiteľov nepotrebných ako priamej straty spoločnosti.

— Výchovy vysokého vedomia socialistickeho hospodára u každého pracovníka, komunistickeho vzťahu k práci, širokého zapojenia do riadenia spoločenskej výroby na základe chozrasčotnej zainteresovanosti a ekonomickej zodpovednosti za výsledky hospodárenia. Každý pracovný kolektív, v súlade so zákonodarstvom pôsobiacim v ZSSR, disponuje v tomto vzťahu všetkými potrebnými právami. Jeho poslaním je viesť výrobu rentabilne, nedopustiť mrhanie, prácu bez osobnej zodpovednosti (obežličku) a nezodpovednosť.

V súlade s týmito princípmi vypracúvajú sa nové vedecké koncepcie a politická línia ďalšieho zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu na budúcu 12. päťročnicu a ďalšie roky. Mnoho materiálu na zovšeobecnenie dávajú výsledky uskutočňovaného experimentu, rozvoja brigádnych foriem organizácie a stimulovania práce (tzv. brigádne kontrakty) v priemysle, v stavebníctve, v poľnohospodárstve. Upevnenie socialistickej chozrasčotných princíпов na kvalitatívne novej úrovni rozvoja spoločenskej výroby je spojené so súčasným upevnením centralizmu. Je to podmienené objektívnymi tendenciami zvyšovania protirečivých procesov zospoločenšenia a koncentrácie, pri prehĺbení delby práce a špecializácie, čo vyvoláva nevyhnutné formovanie kooperačných a integračných

(horizontálnych i vertikálnych) hospodárskych systémov. Možno povedať že aj systém riadenia sa v súlade s tým transformuje, nadobúda nové črty a formy.

Zrejme, v budúcnosti pôjde organizácia riadenia cestou rozumnej agregácie odvetvových článkov, opierajúc sa o princíp objektívne nevyhnutnej integrácie spojených sfér s prihliadnutím na už nadobudnutú skúsenosť v priemysle a v poľnohospodárstve. Napríklad Ministerstvo hutníctva železa ZSSR, popri výrobe surového železa, ocele a valcovaného železa, tradične zachytáva svojim riadením rudné bane a koksovo-chemický priemysel, továrne na zušľachtovanie rudy, výrobu ohňovzdorných materiálov, rozličné obsluhujúce odvetvia. Jedným z najväčších a najzložitejších komplexov z hľadiska riadenia je agrokomples, ktorý zahŕňa tri veľké bloky odvetví: I. — výrobu výrobných prostriedkov pre poľnohospodárstvo, prepravu, skladovanie a spracovanie poľnohospodárskych surovín (strojárstvo, chemický a stavebný priemysel, energetika atď.), II. — poľnohospodárstvo s početnými odvetvami rastlinnej a živočíšnej výroby a III. — odvetvia nákupu, skladovania, spracovania poľnohospodárskych výrobkov, ich realizácie spotrebiteľom. Zložité ekonomické vzťahy a spojenia vnútri komplexu, a taktiež jeho zviazanie s druhými komplexmi, stále ešte podstatné pôsobenie nepravidelných faktorov počasia, rizík a neurčitostí, dávajú svoju pečať na celý systém riadenia agrokomplesu, robia ho mimoriadne zložitým, a to predovšetkým z hľadiska využívania účinných metód plánovitej regulácie, konkrétne cenovej a mimocenovej regulácie, v celej reťazi spojených sfér, až do spotreby finálnych výrobkov.

Riešenie problému zrýchlenia tempa intenzifikácie socialistickej výroby je spojené s vypracovaním principiálne nových ekonomických prístupov k uskutočňovaniu investičnej a štruktúrnej politiky. Teraz už nestačí využívať len spôsob vybilancovanosti národohospodárskej štruktúry podľa klasickej schémy zladenia temp rozvoja dvoch skupín spoločenskej výroby. Nemenej dôležité je aj vybilancovať vnútornú štruktúru každej z nich, presne vyčleniť svojím spôsobom „impulzujúce ohniská“ zrýchľovania vedecko-technického pokroku v celom národnom hospodárstve. Sféry, ktoré sú prioritné z hľadiska nových vedeckých objavov, vedecko-technických a projekčno-konštrukčných prác, sa menia. Stojíme pred uskutočnením podstatných kvalitatívnych presunov v samej strojárskej výrobe, prechodu od výroby jednotlivých strojov a agregátov k výrobe automatizovaných strojových komplexov (systémov) so širokým využitím robotiky, zdrojovo úsporných technológií uzatvoreného cyklu s minimom odpadu a znečistenia okolitého prostredia. Pokus o vypracovanie takýchto technológií existuje. Jeho rozšírenie v širokom meradle sľubuje kvalitatívne nový skok v intenzifikácii spoločenskej výroby.

Potrebné je uviesť, že mechanizmus socialistickeho hospodárenia sa zdokonaľuje vo všetkých socialistickej krajinách s prihliadnutím na zvláštnosti a špecifiká historických a súčasných podmienok rozvoja.

Vychádzajúc zo socialistických výrobných vzťahov, ktoré tvoria pevný fundament jednoty svetového socialistického systému hospodárstva, každá krajina vypracúva — v súlade s dosiahnutou úrovňou pokroku — mechanizmus ekonomického riadenia najefektívnejší v súčasnej zložitej situácii. V tejto oblasti vedeckým spôsobom nazhromaždené skúsenosti všetkých socialistických krajín predstavujú neoceniteľné teoretické a praktické imanie svetového socializmu. Ono umožňuje hľadať lepšie spôsoby a formy, metódy a prostriedky postupne sa rozvíjajúcej socialistickej integrácie, umožňuje dosiahnuť strategické sociálno-ekonomické ciele, urýchliť tempá vedecko-technického pokroku, postúpiť na čoraz zrelšie stupne organizačno-hospodárskeho usporiadania spoločnosti.

Len nepriatelia socializmu sa snažia vniesť rozkol do spolupráce socialistických krajín, úmyselne zatajujú to spoločné, čo vo svojej vnútornej podstate, sociálno-ekonomickej povahe zjednocuje tieto krajiny do jednotného svetového systému. Na základe umelého zveličovania zvláštností a špecifik, taktických činností pri uskutočňovaní tých alebo iných hospodárskych manévrov socialistických štátov, konštruujú sa početné neprirodené modely socializmu, medzi nimi sa verbálne stavajú „neprekonateľné priehradý“, sledujúce cieľ vbiť klin rozkolu, vniesť nedôveru jedného k druhému, vniesť a aktivizovať vnútornú eróziu.

Stále užšia koordinácia činnosti socialistických krajín pri uskutočňovaní ekonomickej politiky — rozvoj integrovaných vedecko-technických a výrobných vzťahov, obchodno-ekonomických vzťahov, budovaných na dlhodobom plánovitom základe, úplne vyvracajú propagandistické úsilie našich ideologických protivníkov, novopečených „modelárov“ socializmu. Hlboké teoretické zovšeobecnenie skúseností socialistickej prestavby spoločnosti v rozličných podmienkach, dôkladný výskum na toto využiteľných ekonomických metód, obohacuje náš arzenál, umožňuje vyberať a využívať najlepšie, čo je už vypracované vedou a preverené praxou, vytvárať na tejto báze principiálne nové, socialistickej podstate vlastné hospodárske mechanizmy, zodpovedajúce jedným alebo druhým etapám a podmienkam spoločenského rozvoja.

Postup socializmu na stále vyššie stupne zrelosti je spojený s nevyhnutným zdokonaľovaním systému socialistických výrobných vzťahov, vypracúvaním stále dokonalejších, komplexne vzájomne spojených metód ekonomického riadenia. Z hľadiska celkovej aktivizácie ľudského faktora, výchovy a upevnenia pocitu kolektívneho hospodára u každého pracovníka, z hľadiska prejavu jeho ekonomického záujmu o hospodársku podnikavosť, dynamizmus, o intenzívne využívanie zdrojov, ako aj vedeckých poznatkov a pokrokových skúseností z hľadiska ich vplyvu na rast a kvalitatívne zmeny vo výrobe, o uspokojenie dopytu spotrebiteľa buduje sa mechanizmus efektívneho fungovania systému socialistického hospodárenia.

Plánovanie a chozrasčot, cenový a finančno-úverový mechanizmus, materiálno-technické zásobovanie, ako najdôležitejšie páky ekonomické-

ho riadenia, sú organicky medzi sebou vzájomne zviazané a vzájomne pôsobia v jednotnom hospodárskom (ekonomickom) mechanizme. Prostredníctvom neho socialistický štát zabezpečuje uvedomelé ekonomické regulovanie, riadenie reprodukčného procesu, aktivizáciu síl na dosiahnutie vytýčených cieľov. Prostredníctvom pracovných kolektívov, ich záujmov, uvedomelosti a pracovnej aktivity sa vytyčované ciele a úlohy prakticky uvádzajú do života, zabezpečujúc rast materiálneho a duchovného blahobytu členov spoločnosti, všestranné upevnenie a rozvoj socialistického spôsobu života.

Z ruského originálu preložila
Jindra Repčíková

Problémy intenzifikácie ekonomického rozvoja v ČSSR a v SSR

Stavebná produkcia v intenzifikácii československej ekonomiky

TRÁVNIK, Igor

Prudký vzrast nákladovosti hmotno-energetických vstupov rozšírenej socialistickej reprodukcie si vynútil prinajmenšom krátkodobé pribrzdzenie dynamiky rozvoja nášho národného hospodárstva, zafarženého nadmerným podielom výrobnjej spotreby v spoločenskom produkte. To sa zreteľne prejavilo aj obmedzením investovania s cieľom znížiť rozsah hmotne a energeticky nadpriemerne náročných stavebných prác.

Naše národné hospodárstvo je však práve v období, v ktorom treba popri primeranom rozvíjaní investične a ekologicky náročnej energetiky, popri investične náročnom riešení rôznych ekologických problémov a popri spoľahlivom zabezpečovaní obranyschopnosti našej spoločnosti rázne pristúpiť k investičnému zabezpečeniu dôležitých intenzifikačných projektov.

Je teda zrejme, že správnou odpoveďou na hmotno-energetické a ekologické obmedzenia extenzívneho rozvoja nemôže byť dlhodobý útlm dynamiky investičnej výstavby, ale práve naopak, musí ňou byť jej rýchle obnovenie v kvalitatívne novej, intenzifikovanej podobe. Relatívne vysoká miera investovania v našej ekonomike a s tým súvisiaca vysoká potreba hmotno-energeticky náročných stavebných prác nie je podľa nášho názoru sama osebe takým zlom, za aké sa často považuje. Skutočným záporom je nedostatočná spoločenská efektívnosť a štruktúra tohto investovania a nedostatočné zhodnocovanie hmotno-energetických vstupov vo finálnej stavebnej produkcii.

Dlhodobo správnou odpoveďou na obmedzenia vstupov teda musí byť ich lepšie zhodnotenie v produkcii, uspokojujúcej konečné potreby spoločnosti. V predkladanej úvahe sa zaoberáme možnosťami aktívneho využitia stavebnej produkcie v intenzifikácii národného hospodárstva, ktoré hodnotí stavebnú produkciu predovšetkým cez prizmu jej prínosov k uspokojovaniu konečných potrieb spoločnosti.¹ Tomuto hodnoteniu tre-

¹ V stati sa opierame o niektoré doterajšie výsledky riešenia hlavnej úlohy štátneho

ba podriaďovať pohľad cez prizmu jej nárokov na materiálové a energetické vstupy. Na základe našich poznatkov o súčasnom stave prác na dlhodobom výhlade rozvoja spoločnosti sa totiž nazdávame, že ekonomický výskum má podporovať dialóg ústredných orgánov strany s hospodárskou sférou argumentmi nielen o nevyhnutnosti, ale aj o reálnej možnosti plánovitého presadzovania podstatne vyššej, a najmä vhodnejšie štruktúrovanej dynamiky efektívneho investovania, než s akou sa zatiaľ v hospodárskej sfére ráta.

Potenciálne prínosy stavebnej produkcie k intenzifikácii československého hospodárstva súvisia najmä:

- s racionalizáciou reprodukcie základných prostriedkov;
- so substitúciou časti rozvoja energetiky, investične a ekologicky výhodnejším zlepšovaním tepelno-izolačných vlastností nielen v nových, ale rovnako intenzívne aj v už jestvujúcich budovách;
- so zvýšeným zhodnocovaním hmotno-energetických vstupov stavebníctva.

V príslušných častiach článku najprv stručne uvádzame opis týchto možností. V závere potom poukazujeme na príčiny, ktoré podľa nášho názoru brzdia ich realizáciu.

1. Racionalizácia reprodukcie základných prostriedkov

Je známe, že racionalizácia reprodukcie základných prostriedkov v národnom hospodárstve by mala spočívať predovšetkým:

- v znižovaní podielu investícií do stavieb a budov na investíciách do základných prostriedkov výrobnjej sféry celkove;
- vo zvyšovaní národohospodárskej efektívnosti stavebných investícií do výrobnjej i nevýrobnej sféry lepším využitím jestvujúceho fondu budov ich rekonštrukciou a modernizáciou;
- v dosahovaní optimálnej intenzity údržby a opráv stavebného fondu výrobnjej aj nevýrobnej sféry.

Otvorenou otázkou zatiaľ zostáva, čo treba urobiť, ak sa primeranou investičnou politikou centra a národohospodárskou racionalizáciou správanja investorov podarí znížiť podiel stavebných prác na rozvoji výrobn-

---

programu ekonomického výskumu 901 526 407 *Rozvoj stavebnej výroby a priemyslu stavebných látok a jeho úloha v rozvoji československej ekonomiky* v Ústave ekonomiky a organizácie stavebníctva v Bratislave. Zameriavame sa v nej výslovne na úlohu stavebnej produkcie v intenzifikácii československého hospodárstva, a nie na riešenie naznačených otázok intenzifikácie samého stavebníctva. Spôsoby intenzifikácie stavebníctva bude treba voliť totiž podľa toho, aká stratégia využitia stavebnej produkcie pre intenzifikáciu národného hospodárstva sa zvolí. Intenzifikácia stavebníctva v podmienkach stagnácie objemu stavebných prác v národnom hospodárstve s dôrazom na výstavbu stavebných základných prostriedkov vo výrobnjej sfére bude musieť mať iný obsah ako intenzifikácia v podmienkach celkového rastu objemu stavebných prác a rastu podielu stavebných prác pre nevýrobnú sféru, príp. na opravách a rekonštrukciách v priemysle.

nej sféry. V zásade sú tu možné dva základné typy stratégií (v praxi dôjde zrejme k ich určitej kombinácii). Prvý typ by spočíval v primeranom znížení investičnej miery v celom národnom hospodárstve, a tým aj v znížení objemu hmotne a energeticky náročných stavebných prác, prípadne v presune uvoľnených prostriedkov na investície do strojov a zariadení vo výrobnjej sfére. Druhý typ by mohol spočívať v presune aspoň časti uvoľnených prostriedkov do investícií v nevýrobnej sfére, a teda v prakticky neznižovanej miere investícií a objemu stavebných prác v národnom hospodárstve.

Realnosť takéhoto prístupu v našich podmienkach dokumentuje aj medzinárodné porovnanie podielu investícií na národnom dôchodku [A], podielu investícií do výrobnjej sféry na celkových investíciách [B], podielu stavebných prác na investíciách spolu [C] a výsledného podielu stavebných prác na národnom dôchodku [D] v krajinách RVHP v roku 1980, zachytené v tabuľke 1.

Napriek tomu, že v podiele výrobných investícií (ktoré sú všeobecne menej náročné na stavebné práce ako nevýrobné investície) zaujíma ČSSR 3. miesto, v celkovej náročnosti na stavebné práce, zrejme v dôsledku nadpriemernej náročnosti výrobných investícií na stavebné práce, zaujímate 1. miesto.

Medzinárodné porovnanie niektorých ukazovateľov z investičnej oblasti (legendu pozri v texte)

Tabuľka 1

Štát	A		B		C		D	
	%	poradie	%	poradie	%	poradie	%	poradie
BER	35,1	3	59,8	7	53,1	2	18,6	2
MER	36,6	2	67,5	6	48,2	5	17,6	3-4
NDR	29,0	7	79,2	2	42,3	6-7	12,3	7
PLR	32,7	5	70,9	5	51,9	3-4	16,9	5
RSR	41,6	1	84,3	1	42,3**	6,7	17,6	3-4
ZSSR	29,1	6	71,7	4	51,9	3-4	15,1	6
ČSSR	33,7	4	72,0	3	58,3	1	19,6	1

* 1979; ** 1978

Prameň: A, B, C — Ukazatele hospodárskeho vývoje v zahraničí. Praha, ÚVTEI 1982; D — výpočet autora ($D = AxC/100$).

Vzhľadom na podstatne vyšší podiel stavebných investícií na celkových investíciách v nevýrobnej sfére oproti výrobnjej by navrhovaný posun v určitých variantoch viedol aj k rastu objemu stavebných prác v národnom hospodárstve. Stavebné práce v bytovej a občianskej výstavbe a sčasti aj vo vodohospodárskej výstavbe sú pritom energeticky a materiálovo spravidla menej náročné ako práce v priemyselnej výstavbe (najmä v oblasti energetiky a ťažkého priemyslu).

Prvý typ investičnej stratégie znamená buď znížiť rozsah disponibilných stavebných kapacít, alebo pripustiť ich menšie využitie a tým národohospodárske zataženie stavebnjej časti uskutočňovaných investičných podujatí. Z dlhodobého hľadiska je redukcia stavebných kapacít prijateľná za predpokladu, že sa nedá rátať s výraznejším obnovením rastu

potreby stavebných prác v národnom hospodárstve. Túto úvahu treba pritom viesť z hľadiska vnútornej štruktúry stavebných prác a kapacít.

V súčasnosti sa totiž presadzuje taký variant prvého z uvedených dvoch typov investičnej stratégie, ktorý vychádza z udržania alebo iba z pomalého uvoľňovania nedávneho obmedzenia intenzity bytovej výstavby a s ňou spojenej občianskej aj vodohospodárskej výstavby. Tým sa uvoľňujú vo veľkej miere najmä vysoko špecializované kapacity, ktoré vzhľadom na stupeň ich špecializácie a spriemyselnenia nie je možné pružne a bez väčších nákladov prebudovať na kapacity vhodné pre priemyslovú výstavbu. Z dlhodobého hľadiska nie je takéto prebudovanie štruktúry stavebných kapacít žiaduce aj vzhľadom na to, že zatiaľ nemáme doriešený bytový problém ani z kvantitatívneho, a toľž nie z kvalitatívneho hľadiska, a vzhľadom na to, že máme zatiaľ neuspokojené požiadavky na zdokonalenie štandardu vybavenia obyvateľstva ďalšími základnými prostriedkami nevýrobnej sféry (zdravotníctvo, obchod, rekreácia, osobná doprava, zásobovanie vodou a pod.). Keďže nedochádza k rušeniu alebo prebudovaniu týchto kapacít, znižuje sa miera ich využitia² a tým sa znižuje aj výsledná hodnota „úspor“ vstupných materiálov a energií z dôvodu obmedzenia stavebných prác v tejto oblasti.

Záporný vplyv nevyužitia stavebných kapacít na zníženie hodnoty „úspor“ hmotno-energetických vstupov možno odhadnúť takto: zníženie objemu stavebných prác, vykonaných vlastnými pracovníkmi o 1 Kčs, by v podmienkach rezortu stavebníctva SSR v roku 1980 znamenalo úsporu približne 59 halierov nákladov na priamy materiál. Pri zachovaní pôvodnej kapacity by to znamenalo, že od tejto „úspory“ treba odpočítať 16 halierov na zachované mzdové a ostatné osobné náklady a 3 haliere na odpisy základných prostriedkov. Z pôvodného zníženia nákladov na priamy materiál potom zostáva iba 68 % [40 halierov].³

Nesplnilo sa ani očakávanie, že obmedzenie začínania nových stavieb povedie k zrýchleniu výstavby. Takéto očakávanie je totiž reálne iba vo vzťahu k takému stavebníctvu, ktoré je schopné a ochotné zrýchliť proces výstavby, a tak skrátiť dobu výstavby. Naše stavebníctvo však nie je na zrýchľovanie výstavby dostatočne motivované, a keby aj bolo, nemá na to podmienky, najmä pokiaľ ide o dodávateľov materiálov a stavebných strojov, ale aj o prípravu investícií. Stavebné podniky sú síce sankcionované za nedodržiavanie zmluvne potvrdených termínov dokončovania stavieb, ale za ich prípadné skracovanie nie sú honorované. Samo nedodržiavanie termínov odovzdávania stavieb pritom nie je zapríčinené bezprostredne stavebníctvom, ale celým komplexom príčin, z ktorých mnohé sa skrývajú za známym javom nevyhovujúcej spoľahlivosti dodávateľsko-

² To dokumentuje aj pokles produktivity práce a zrýchlenie klesania účinnosti základných prostriedkov; v období poklesu objemu stavebných prác nepoklesli úmerne aj počty pracovníkov a rozsah základných prostriedkov vzrástol.

³ Výpočet autora podľa údajov v tab. 25, 26, 27, 28, s. 44-45. TRÁVNÍK, I. a kol.: Koncepcia rozvoja stavebníctva v pôsobnosti Ministerstva stavebníctva SSR do roku 1995. [Výskumná práca.] Bratislava, ÚEOS 1983. Táto kalkulácia pritom neberie zreteľ na negatívne vplyvy nevyužitia kapacít na vývoj pracovnej morálky riadiacich pracovníkov i robotníkov.

-odberateľských vzťahov v našom hospodárstve. Na túto nespoľahlivosť dopláca vždy najviac ten, kto zodpovedá za finálnu produkciu. A stavebníctvo dodáva pre národné hospodárstvo zväčša objekty finálnej spotreby tak pre nevýrobnú, ako aj výrobnú sféru. V uvedených podmienkach vedie obmedzenie začínania stavieb iba k poklesu ročných objemov výstavby, k znižovaniu zásoby práce, k dočasnému zväčšeniu objemu dokončovacích prác, ale nie k skráteniu doby výstavby. V súvislosti s tým si treba uvedomiť aj to, že tlak na úplné využitie výrobných kapacít stavebníctva (na ktoré sa viažu aj plánové ukazovatele jeho celkovej ekonomickej efektívnosti) nevyhnutne musí viesť k vzniku radu „čakajúcich“, čiže iba formálne rozostavaných stavieb. Akýkoľvek obslužný systém môže zabezpečiť okamžité začatie vybavovania objednávok na jeho výkony iba vtedy, ak pracuje s primeranou výkonovou rezervou. V našich cenách stavebnej produkcie sa s hradením nákladov na takúto rezervu nepočíta.

Podobne, ako nedošlo k zrýchleniu výstavby, nedochádza zatiaľ ani k výraznejšej zmene smerom k racionalizácii vzťahov v reprodukcii stavebných základných prostriedkov. Zatiaľ sa preto neukazuje tak vo výrobnej sfére, ako ani v nevýrobnej sfére presun záujmu investorov od nových stavieb k rekonštrukciám a k modernizáciám.

Obmedzenie miery investovania bez súbežného presunu nielen záujmu, ale aj možností investorov do oblasti rekonštrukcií, modernizácií a opráv možno teda považovať iba za prechodnú, krátkodobú reakciu na obmedzenie vstupov, ale nie za akciu podnecujúcu rozvoj alebo za intenzifikačné opatrenie, pretože toto obmedzenie vstupov sprevádza aj obmedzenie výstupov, najmä v oblasti uspokojovania konečných potrieb spoločnosti.

Z dlhodobého hľadiska je teda žiadúce čím skôr podniknúť také opatrenia v investičnej politike, v sústave riadenia národného hospodárstva všeobecne a v sústave riadenia investičnej výstavby zvlášť, ktoré umožnia centru použiť druhý typ investičnej stratégie a vložiť prostriedky získané z racionalizácie vo výrobnej sfére do investícií v nevýrobnej sfére. Zmenou tejto štruktúry stavebných investícií v národnom hospodárstve sa dosiahne výrazný národohospodársky intenzifikačný efekt, pretože:

— k vynaloženým hmotno-energetickým vstupom sa dosiahne väčší podiel výstupov, smerujúcich k uspokojovaniu konečných potrieb spoločnosti;

— nová štruktúra stavebných prác v národnom hospodárstve je materiálovo a energeticky menej náročná;

— zabráni sa stratám z nevyužitia už vybudovaných stavebných kapacít.

Uskutočnenie takéhoto prístupu k investovaniu v národnom hospodárstve si však vyžiada zdokonaliť mechanizmus jeho riadenia tak, aby nevytváral bariéry, na aké zatiaľ naráža úsilie o racionalizáciu investičného procesu. Bližšie ich uvádzame v záverečnej časti článku.

2. Stavebná produkcia ako činiteľ úspor energie

Stavebná produkcia môže pôsobiť ako významný zdroj primárnych aj sprostredkovaných úspor energie v národnom hospodárstve.

Možnosť prvotných úspor energie vyplýva z toho, že na vykurovanie a údržbu stavebných objektov sa vynakladá podstatne väčšie množstvo energie ako na ich výstavbu alebo rekonštrukciu, a z toho, že vhodnou úpravou fyzikálnych charakteristík stavebných objektov možno docieľiť výrazné úspory v spotrebe energií na ich vykurovanie. Z tejto skutočnosti vychádza aj nová ČSN 73 0540, podľa ktorej nesmú byty, odovzdané po roku 1984, spotrebovať na vykurovanie a vetranie viac ako 9,3 MWh/byt ročne, čo je o 26 % menej, ako je súčasný priemer. To bude postupne iste významný prínos k intenzifikácii celého národného hospodárstva ČSSR. Tento prínos možno podstatne zvýšiť a zrýchliť, ak sa súčasne pristúpi aj k dodatočnému znižovaniu energetickej náročnosti už používaných bytov.

Za predpokladu výstavby 100 tisíc nových energeticky úsporných bytov bude treba na ich vykurovanie 930 tisíc MWh ročne. Čistý prírastok bytov však bude len asi dvojtretinový, takže z likvidovaných 33 tisíc bytov sa získa vykurovacía energia 415 tisíc MWh. Ak nemá rásť celková spotreba energie na vykurovanie bytov, tak rozdiel 515 tisíc MWh ročne sa musí získať úspornými opatreniami pri vykurovaní *existujúceho* bytového fondu. To možno docieľiť iba *dodatočnými úpravami* a zatepľovaním *existujúcich bytov*. Pri úspore 3,3 MWh/byt a rok by na krytie potreby vykurovacej energie pre rozširujúci sa bytový fond v ČSSR bolo treba upravovať ročne asi 156 tisíc bytov. Pri úprave väčšieho počtu bytov by dochádzalo k postupnému znižovaniu celkovej energie, potrebnej na vykurovanie bytov.⁴

Podobné možnosti sú aj v občianskych a priemyselných budovách.

Nevyhnutným predpokladom pre náležité rozvinutie programu dodatočných úprav a zatepľovania bytov je vytvorenie potrebnej, v súčasnosti úplne nedostatočnej výrobnjej základne na výrobu vysokoúčinných tepelných izolácií a výrobkov z nich, zabezpečenie výroby nových druhov okien a efektívnych vykurovacích a vetracích zariadení, vrátane regulačnej techniky a vybudovania dodávateľských kapacít na vykonávanie dodatočných úprav a zatepľovanie bytov a iných budov. Zároveň bude treba prijať opatrenia na podnietenie záujmu vlastníkov bytov a iných budov o vykonanie dodatočných úprav a zateplenia.

Vytvorenie týchto predpokladov pre úspory energie môže však byť pre národné hospodárstvo výhodnejšie ako investične a ekologicky podstatne náročnejší program rozširovania ťažby a spaľovania pevných a jadrových palív, ktorý možno takto do určitej miery vyvažovať investíciami do úspor energií.

Druhým národohospodársky významným, i keď z hľadiska úspor energie len sekundárnym, faktorom znižovania energetickej náročnosti je *znižovanie hmotnosti stavieb*. Ekonomický efekt sa môže prejavíť za určitých okolností aj u investora miernym znížením nákladov na nadobudnutie stavebných základných prostriedkov a na prevádzku a používanie (minimálne v odpisoch ZP), ale predovšetkým znížením nárokov stavebníctva na výrobu materiálov a dielcov (v dôsledku čoho je možné ušetriť materiál a energiu v dodávateľských odvetviach) a vo vlastných stavebných organizáciách prinajmenšom znížením náročnosti na prepravu a na manipulačné práce.

⁴ Tieto úvahy preberáme zo štúdie KANÁS, J.: Dosiahnuteľné úspory — nový zdroj prvotnej energie. Ekon. Stavebn., 1983, č. 8, s. 233-236.

Prínosy zo znižovania hmotnosti však treba starostlivo vyvažovať s faktormi, ktoré za určitou hranicou tohto znižovania môžu viesť:

— k zníženiu ekonomickej životnosti, čo by si vyžiadalo urýchlenie obnovy, a teda vynakladanie ďalších zdrojov na predĺženie životnosti objektu; podľa druhov výstavby je však dĺžka ekonomickej životnosti objektov značne rozdielna; životnosť konštrukcií v objekte treba zosúladiť s nárokmi na čas morálneho zastarávania úžitkovej hodnoty, napr. v bytovej a občianskej výstavbe s rozvojom nárokov na bývanie, vo výrobných budovách s cyklami modernizácie výrobného zariadenia a pod.;

— k zvýšeniu spotreby energie na používanie a prevádzku objektov v čase používania, ak sa v dôsledku úspory hmotnosti zhoršujú tepelno-izolačné vlastnosti budov.

Na využití týchto potenciálnych prínosov stavebnej produkcie k znižovaniu energetickej, a napokon aj ekologickej náročnosti rozvoja národného hospodárstva sa bude musieť spolu s mnohými inými odvetvami zúčastňovať aj stavebníctvo. Iniciovanie využitia týchto faktorov je však za jeho možnosťami, pretože výsledné parametre stavebnej produkcie predurčujú investori a projektanti.

Úlohou predovšetkým investorskej, ale aj dodávateľskej projekcie pri intenzifikácii stavebnej produkcie je zdokonaľovať úžitkové vlastnosti stavieb (tepelno-technické a kvalitatívne parametre) pri súčasnom znižovaní objemu potrebných zemných prác a presunov hmôt a znižovaní hmotnosti stavieb, využívaním efektívnych dispozičných riešení a spôsobov zástavby, používaním energeticky a materiálovo menej náročných konštrukcií a materiálov a pod.

Vzhľadom na zložitosť riešenia úloh sa nazdávame, že pre úspech ich riešenia bude treba okrem celkového zdokonalenia ekonomického mechanizmu riadenia pristúpiť priamo v centre aj k celostnému posúdeniu priorít novej výstavby energetických zdrojov a akcií, vedúcich k úsporám potreby primárnych energií. Výsledkom takéhoto rozhodovania by mohla byť reorientácia štátneho cieľového programu v oblasti energetiky tak, aby kládol väčší dôraz na akcie, ktoré budú podporovaním úspor energií prispievať k substitúcii potrieb primárnych energií tvorivou prácou človeka.

V oblasti realizácie stavebnej produkcie možno napríklad dosiahnuť výrazné zlepšenie tepelno-izolačných vlastností murovaných stien zmenšovaním hrúbky styčných špár na minimum. To však predpokladá vzrast prácnosti na presnú výrobu tvárnic a na ich presné ukladanie. V súčasnosti sa prechod na takéto výrobky a technológie javí z pohľadu stavebníctva ako zdroj znižovania produktivity jeho práce, pretože zvýšená úžitková hodnota produkcie sa neodráža v jej cene. Obdobným príkladom je využívanie konštrukcií predpätého betónu, ktoré dovoľujú za cenu zvýšenej prácnosti a rastu nárokov na strojové základné prostriedky šetriť betonársku oceľ a pod. Ešte väčšie prínosy možno získať intenzívnejším nasadením kvalifikovanej ľudskej práce v oblasti investorskej a

projektovej prípravy výstavby. Hľadanie optimálnych riešení stavebných objektov a spôsobov ich výstavby je však náročné na rozsah a kvalitu a tým aj na motiváciu projektovania investorských pracovníkov i prípravárov výroby v samom stavebníctve.

3. Intenzifikácia stavebnej výroby

V predchádzajúcich dvoch častiach článku sme vedome hovorili o úlohe stavebnej produkcie v intenzifikácii národného hospodárstva, a nie o úlohe stavebníctva. Iniciátorom racionalizácie štruktúry reprodukcie základných prostriedkov a substituovania časti spotreby energie jej úsporami musí byť totiž investorská sféra a spôsoby uskutočnenia takýchto zámerov musí definovať projekčná zložka investičného procesu usmerňovaná investormi.

K zmenám v investičnej politike a v dôsledku toho aj k zmenám v požiadavkách na stavebnú produkciu určite postupne dôjde. Otvorenými zostávajú zatiaľ pružnosť a rozsah týchto zmien v závislosti od účinnosti riadenia národného hospodárstva a od hospodárskej politiky jeho rozvoja. Úlohou stavebníctva preto v každom prípade zostáva pripraviť sa spoločne so svojimi partnermi a s príslušnou podporou centra na realizačné zvládnutie očakávaných zmien v spoločenskej objednávke finálnej stavebnej produkcie.

Z pohľadu stavebníctva to znamená vyrovnáť sa predovšetkým s týmito problémovými okruhmi:

a) Faktor času v ekonomickom rozvoji získa na význame a stane sa jedným z rozhodujúcich kritérií pri intenzifikácii celého reprodukčného procesu. To vyústí do požiadavky na výrazné skrátenie dnešného času výstavby, ako aj na urýchlenie inovačného dynamizmu.

b) Zvýšenie stupňa adaptability sa stane rozhodujúcim faktorom pri zabezpečovaní rýchlo sa meniacich požiadaviek na štruktúru a priestorové rozloženie výrobného programu, čo bude tiež spojené s nárokmi na vyššiu mobilitu rozhodujúceho kapacitného činiteľa — pracovnej sily.

Riešenie týchto otázok bude sťažené tým, že očakávané zmeny v raste kladnej úlohy stavebnej produkcie v intenzifikácii národného hospodárstva bude sprevádzať zhoršovanie podmienok pre intenzifikáciu samej stavebnej výroby. Takto bude pôsobiť hlavne:

a) polarizácia veľkostnej štruktúry stavieb vo výrobnom programe rastom podielu menších stavieb na jednej strane a rastom podielu „superstavieb“ na druhej strane, so vzrastom nárokov na *prácnosť predvýrobných etáp a so zhoršovaním podmienok pre dobré využitie* jestvujúcich kapacít, koncentrovaných do veľkých podnikov a závodov;

b) vzrast objemu výstavby, realizovanej v stiesnených a dopravnoma-nipulačne *náročných staveniskách v areáloch* existujúcich výrobných objektov a v *intravilánoch*;

c) vzrast objemu individualizovaných stavieb znovu s dopadmi do ná-

rokov na *prácnosť predvýrobných etáp i riadenia* samého procesu výstavby;

d) *staženie podmienok pre rast produktivity prác za celkovú stavebnú produkciu* vzhľadom na zvýšenie podielu prácnejších druhov stavebných prác; tento pokles však vychádza aj zo súčasnej cenovej politiky, zvyšujúcej často nové investície oproti rekonštrukciám a nedoceňujúcej úžitkovú hodnotu prác na údržbe a opravách;

e) *vzrast nárokov na bohatosť sortimentu* a na kvalitu materiálov a výrobkov z *iných odvetví*, využívaných pri rekonštrukciách a opravách, a vzrast nárokov na sortiment dodávaných strojov a zariadení; to môže byť *aj vzrast nárokov na dovoz*, ak príslušné vstupy nebudú zabezpečovať domácou produkciou;

f) podobne, ako v predchádzajúcom bode, pôjde o vzrast nárokov na bohatosť a kvalitu rôznych výkonov a služieb pre stavebníctvo, ktoré by mali v podstatne širšej miere ako doteraz zabezpečovať špecializované odvetvia (doprava, sociálna starostlivosť, údržba strojov a zariadení, atď.); *ak to príslušné odvetvia dostatočne nezabezpečia, tak to bude spojené s ďalším rastom ekonomických strát* v dôsledku nevyhnutnosti zabezpečiť tieto služby v samom stavebníctve;

g) výrazné *prebudovanie* vecnej i organizačnej štruktúry výrobo-technickej *základne stavebníctva* v prospech nárokov na zvýšenie kvality a rýchlosti stavania v podmienkach rastu požiadaviek na adaptabilitu a mobilitu stavebných kapacít.

4. *Bariéry realizácie aktívnej úlohy stavebnej produkcie v intenzifikácii československej ekonomiky*

Ako sme už uviedli, navrhujeme znižovať energetickú a materiálovú náročnosť národného hospodárstva nie obmedzovaním stavebných prác, ale využitím možností zásadného obratu v investičnej politike vhodnou reštrukturalizáciou finálnej stavebnej produkcie v prospech znižovania investičnej náročnosti rozvoja národného hospodárstva (rekonštrukcie), uspokojovania konečných potrieb spoločnosti (bývanie, služby, infraštruktúra), znižovania energetickej náročnosti používania stavieb (zatepľovanie) a znižovania hmotnosti stavieb pri súčasnej intenzifikácii samého stavebného procesu.

To nie je v našej literatúre originálny poznatok. Jeho vyslovením sa iba pridávame k všeobecne známemu poznaniu, že adaptáciu ekonomiky na znižovanie vstupov „nebuď možné realizovať len na základe úsporných opatrení, ale na základe expanzívnej intenzifikačnej politiky, ktorá na to bude využívať všetky dostupné investičné a neinvestičné prostriedky.“⁵

⁵ Pozri BERAN, F. — ERTL, J. a kol.: *Analýza faktorů vývoje československé ekonomiky za období posledních tří pětiletok a jejího stavu na počátku 80. let jako objektivizované východisko pro další práce na rozvoji NH. Svazek I — Shrnutí analytických*

Vzhľadom na zložitú organizačnú a vecnú štruktúru investičného procesu závisí, pochopiteľne, realizácia tejto myšlienky v prvom rade od zmien v ekonomickom konaní investorov, od zmien v projektovaní stavieb a od zmien v sortimente, v kvalite a v rozsahu dodávok pre stavebníctvo. Bezprostredným príspevkom stavebníctva k uskutočneniu tejto myšlienky je vytvorenie vhodných kapacitných, technologických a organizačných predpokladov v stavebnej výrobe a v priemysle stavebných látok, bez ktorých nebude možné zmeny v investičnej politike realizovať.

K uskutočneniu aktívnej úlohy stavebnej produkcie v intenzifikácii nášho národného hospodárstva zatiaľ nedochádza. Podľa nášho názoru je to preto, lebo používaný ekonomický mechanizmus jeho riadenia neumožňuje prekonať viaceré nežiadúce bariéry v konaní investorov, projektantov i výrobcov strojových a stavebných základných prostriedkov.

V súčasnej investičnej politike sa nedarí presadzovať zásady intenzifikácie reprodukcie základných prostriedkov, pretože okrem iného ešte stále platí, že:

— rekonštrukcia, resp. modernizácia je pre investora oveľa nepríjemnejšia a náročnejšia ako nová výstavba: podstatne zložitejšia predprojektová príprava, narušenie bežnej prevádzky a s tým spojený prípadný dočasný výpadok výroby bez jeho zohľadnenia v pláne a pod.;

— pozícia investora v plánovaní a v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch je v súčasne platných podmienkach pri rekonštrukciách a modernizáciách neporovnateľne slabšia ako pri novej výstavbe; nová výstavba má spravidla možnosť dostať sa do priorít medzi záväznú alebo vládou sledované stavby, a tým získať včas aj potrebné stavebné dodávky, kým modernizácia túto šancu obyčajne nemá;

— zvýšenie rozsahu stavebných opráv do značnej miery „zafažuje“ v súčasnej sústave riadenia prevádzková proseriedky investora, a tým ho motivuje k „riešeniu“ odsúvaním opráv do neskorších rekonštrukcií a modernizácií;

— projekcia je negatívne zainteresovaná na výške rozpočtových nákladov stavieb, čo podväzuje rozhodujúci zdroj intenzifikácie stavebnej produkcie;

— naše strojárstvo nezabezpečuje takú zmenu štruktúry dopytu po strojárskych výrobkoch, aká vyplýva z prechodu k rekonštrukciám a k modernizáciám strojových základných prostriedkov;

— a podobne naša stavebná výroba nezabezpečuje potrebný rast objemu stavebných prác na rekonštrukciách a modernizáciách.

Za vážnu prekážku väčšieho rozvoja rekonštrukcií a modernizácií považujeme aj to, že v našich podmienkach sú veľmi obmedzené možnosti prevodu vlastníctva stavebných základných prostriedkov nielen medzi organizáciami rôznych rezortov, ale aj medzi organizáciami jedného

rezortu. Ak je totiž rekonštrukcia a modernizácia stavebných fondov spojená so zmenou výroby, tak tu často treba novú výrobu z technologických dôvodov umiestniť alebo do nových, alebo celkom iných budov a uvoľnené budovy možno z technického hľadiska využiť pre iné typy výrob, ktoré však vznikajú zasa v iných organizáciách a zväčša aj v iných rezortoch. S tým napokon súvisí aj problematika samého rušenia nevýhodných výrob a pohotového zakladania nových výrob. Pokiaľ preferujeme [organizačnú] stabilitu výrobných procesov, nemôžeme očakávať veľký zlom ani smerom k racionálnejším formám reprodukcie stavebných základných prostriedkov, aj keby sa nám podarilo zložiť všetky uvedené bariéry v správaní investorov.

Z hľadiska nevyhnutnosti dosiahnuť vyššiu prispôbivosť štruktúry našich výrobných síl meniacim sa nárokom na ich produkciu považujeme za nedostatok v mechanizme riadenia národného hospodárstva aj to, že možnosti investovania sa majú vytvárať predovšetkým v hospodárskych organizáciách, ktoré vytvárajú dostatok prostriedkov, s tým, že ich môžu investovať len do vlastného rozvoja. Tento princíp by sa mal modifikovať v tom zmysle, aby spomínané organizácie boli zainteresované na poskytovaní vlastných prostriedkov, napríklad prostredníctvom banky, pre investovanie do perspektívnych podujatí aj vtedy, ak tieto podujatia nie sú orientované na ďalší rozvoj organizácie, ktorá prostriedky vytvorila. Bez tejto modifikácie môže dôjsť k tomu, že organizácie budú vlastné prostriedky investovať len do vlastného rozvoja aj vtedy, ak by investovanie nimi vytvorených prostriedkov do rozvoja iných organizácií bolo národohospodársky efektívnejšie. A prosté stiahnutie týchto prostriedkov do štátneho rozpočtu s cieľom ich znovurozdelenia zasa znamená iba návrat k súčasnej nezainteresovanosti na ich tvorbe.

Do činnosti stavebných organizácií sa nedarí vnášať väčšiu adaptabilitu, mobilitu a šírku sortimentu, ani vyššiu kvalitu a rýchlosť výstavby, pretože okrem iného ešte stále pretrvávajú niektoré zaužívané postupy:

— Plánovanie a hodnotenie výkonnosti a efektívnosti stavebných organizácií neberie dostatočne do úvahy negatívne *dopady z prípadných presunov kapacít alebo z udržiavania pohotovej kapacitnej rezervy do ekonomiky* týchto organizácií. Plánovanie ekonomických ukazovateľov (rentabilita a produktivita) stavebných organizácií je orientované na plynulé a plné vyťaženie stavebných kapacít bez ohľadu na vecné a termínové nepravidelnosti spoločenskej objednávky na finálnu stavebnú produkciu. Ako sme už uviedli, náklady na udržiavanie kapacitnej rezervy však niet z čoho hradíť a v pláne sa neberú do úvahy.

— Plánovanie a hodnotenie stavebných organizácií podľa rozsiahlej a podrobne sledovanej škály rôznych vecných i administratívnych obmedzení a limitov nedovoľuje stavebným organizáciám uskutočňovať *pružné substitúcie ani v rámci jednotlivých výrobných činiteľov* (napr. vzájomné substitúcie materiálov), *nehovoriac už o substitúcii výrobných činiteľov navzájom* (substitúcia materiálu a energie prácou a pod.).

— Tuhé, iba s veľkými problémami a v dlhom časovom odstupe meniteľné *organizačné usporiadanie výrobnotechnickej základne* stavebníctva a jeho partnerov v ostatných odvetviach a takisto tuhé *usporiadanie a riadenie dodávateľsko-odberateľských vzťahov* znemožňuje pružné prispôsobovanie sortimentu skutočných výkonov stavebných organizácií k zmenám v spoločenskej objednávke stavebných prác.

— Nespoľahlivosť zmluvne už dohodnutých dodávateľsko-odberateľských vzťahov zo strany dodávateľov materiálov, mechanizmov a rôznych služieb či subdodávok nedovoľuje skracovať čas výstavby a núti aj k udržiavaniu veľkej rozpracovanosti, aby bolo možné pohotovo zabezpečovať náhradné využitie kapacít, uvoľnených v dôsledku nedostatku pôvodne plánovaných vstupov; podobne vplývajú aj nedostatky v územnej a projektovej príprave stavieb.

— Nepružnosť a globálnosť v plánovaní výkonov, produktivity práce a rentability fondov stavebných organizácií z nadriadených úrovní prispievajú k tomu, že „doplácajú“ aj na presadzovanie vyššieho podielu podstatne prácnejších výkonov v oblasti stavebných prác pre rekonštrukcie, modernizácie, opravy a údržbu stavebných základných prostriedkov.

— Predchádzajúce problémy v oblasti metodiky plánovania znásobujú aj nedostatky v oblasti uskutočňovania zásad chozrasčotu a v oblasti tvorby cien stavebnej produkcie. Prínosy z požadovaných progresívnych zmien v stavebnej produkcii (vrátane znižovania jej hmotnosti) sa neberú dostatočne do úvahy v cene tejto produkcie podobne, ako sa v cenách neberie dostatočný zreteľ aj na náklady stavebných organizácií na zabezpečenie adaptability a mobility ich kapacít. Pokiaľ sa niektoré čiastkové vplyvy aj v cenách stavebnej produkcie môžu vziať do úvahy, neovplyvňujú rozhodujúcim spôsobom hmotnú zainteresovanosť kolektívov a jednotlivcov stavebných organizácií.

Vzhľadom na závažnosť týchto problémov a vzhľadom na to, že doterajšie úpravy ekonomického mechanizmu plánovitého riadenia nevedli k dostatočnému zlepšeniu, treba problematike zdokonalenia riadenia investičnej výstavby a stavebníctva venovať naďalej žiadúcu pozornosť.

ПРОДУКЦИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА В ПРОЦЕССЕ ИНТЕНСИФИКАЦИИ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА ЧССР

ТРАВНИК, Игор

Снижение меры капиталовложений не может быть в период переустройства структуры народного хозяйства путем к его интенсификации. Решение заключается в улучшении структуры и эффективности производственных капиталовложений. Полученные таким образом средства необходимо вкладывать в непродовольственную сферу для удовлетворения основных потребностей общества в жилищах, инфраструктуре и экологических стройках. В противоположном случае экономия материально-энергетических источников в связи со снижением объема строительных работ обесценивается при недостаточном использовании

строительных мощностей и удлинении сроков удовлетворения финальных потребностей общества. Изменения в структуре и эффективности капиталовложений, также, как и интенсификация самого строительного производства, однако наталкиваются на многие препятствия в системе управления, созданного в условиях экстенсивного развития народного хозяйства. Автор приводит их в заключительной части статьи.

PRODUCTION OF BUILDING INDUSTRY IN THE INTENSIFICATION OF THE CZECHOSLOVAK ECONOMY

TRÁVNÍK, Igor

In the restructuralization period of the national economy the reduction of the investment rate cannot be the way leading to its intensification. The solution consists in the improvement of the structure and effectiveness of production investments. Means obtained in this way must be invested into the non-productive sphere in order to satisfy the basic needs of the society as to housing, infrastructure and ecological buildings. In the opposite case, savings of material-energetical inputs as a result of the reduced building volume are depreciated by not used building capacities and the delay in satisfying the final needs of the society. The changes in the investment structure and effectiveness and the intensification of the building production itself encounter, however, several obstacles in the management system which evolved during the extensive development phase of the national economy. The author specifies them in the concluding part of his paper.

Určovanie podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v priemysle SSR

GOGA, Marián

V poslednom čase sa v hospodársko-politických dokumentoch našej komunistickej strany i v dokumentoch ostatných komunistických strán socialistickej krajiny stále viac zdôrazňuje potreba orientovať ekonomický rast a rozvoj na maximálne využívanie intenzívnych faktorov rastu. Smer intenzifikácie národného hospodárstva, ktorým sa má naša ekonomika vyvíjať, potvrdili aj uznesenia XVI. zjazdu KSČ: „Splnenie zámerov 7. päťročného plánu vyžaduje dôsledné uplatnenie výrazného rastu intenzifikácie ekonomiky, zvýšenie efektívnosti a kvality všetkej práce, efektívnych štrukturálnych zmien, predovšetkým na základe urýchlenia a maximálneho využitia výsledkov vedecko-technického rozvoja, prehlbovania účasti ČSSR v medzinárodnej socialistickej deľbe práce, najmä so ZSSR, a zdokonaľovanie plánovitého riadenia pri zvyšovaní účasti pracujúcich“ [5].

Ako ukazuje širší kontext straníckych dokumentov, ide o otázku s veľkým praktickým významom, ktorej aktuálnosť je daná objektívnymi podmienkami, tendenciami a potrebami súčasného vývoja. I keď sa v hospodárskej praxi, v jej metódach a nástrojoch aplikujú rôzne najnovšie poznatky, nemožno ešte hovoriť o nejakých výrazných kvalitatívnych zmenách, ktoré by zodpovedali potrebám intenzívneho rozvoja a koncentrácií na maximálne využívanie intenzívnych faktorov rastu a rozvoja.

Ekonomika SSR sa v posledných rokoch vyvíjala v zložitých vnútorných a vonkajších podmienkach, čo sa odrazilo v spomalení jej tempa rastu. Aby bolo možné objektívne analyticky vyhodnotiť tento proces, je dôležité kvantifikovať vplyv extenzívnych a intenzívnych faktorov, ktoré pôsobia na tempo rastu ekonomiky.

V prvej časti článku opíšeme dva spôsoby určovania podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku:

- a) z ich podielu na celkovom prírastku národného dôchodku,
- b) podľa ich absolútneho príspevku na raste národného dôchodku.

V druhej časti uvedieme naše výsledky dosiahnuté za roky 1960—1985 za priemysel SSR a porovnáme ich s niektorými výsledkami iných autorov.

1. Podiel extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku možno určovať z dvoch hľadísk, a to z hľadiska jednoročného alebo viacročného časového intervalu. Pri použití diskretných časových bodov sa dajú použiť obe hľadiská. Treba však mať na zreteli, že výsledky analýz za jednoráčné obdobie v skúmanom dlhšom časovom období sa budú od seba značne odlišovať. Z toho dôvodu sa často údaje spriemerujú (aritmetickým, geometrickým priemerom a pod.), čo však spôsobuje nejednoznačnosť určovania vplyvu extenzívnych a intenzívnych faktorov. Preto sa zvyčajne pri určovaní vplyvu týchto faktorov vychádza z ich podielu na tempe rastu alebo prírastku národného dôchodku. Táto úvaha je však dosť zjednodušená, pretože neberie zreteľ na absolútny príspevok jednotlivých faktorov k prírastku národného dôchodku.

Uvedené problémy sa dajú riešiť tak, že rozklad tempa rastu národného dôchodku na tempo rastu spôsobené extenzívnymi a intenzívnymi faktormi sa transformuje na rozklad prírastku národného dôchodku. Potom môžeme v jednotlivých rokoch skúmaného obdobia tieto prírastky sčítavať, čo umožňuje presnejšie určiť vplyv extenzívnych a intenzívnych faktorov na rast národného dôchodku. Podobná analýza vplyvu extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu bola uskutočnená v [1; 2].

Najskôr uvedieme spôsob určovania vplyvu extenzívnych a intenzívnych faktorov z ich podielu na celkovom prírastku národného dôchodku a potom spôsob určovania podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov podľa ich absolútného príspevku na raste národného dôchodku.

a) Budeme predpokladať, že dĺžka skúmaného obdobia je k , a že platí

$$(Y_t - Y_{t-1}) / Y_{t-1} = E_t + I_t \quad \text{pre } t = 1, 2, \dots, k, \quad /1/$$

kde

E_t a I_t — extenzívne a intenzívne faktory v jednotlivých rokoch,
 Y_t — národný dôchodok v čase t .

Treba poznamenať, že hodnoty E_t a I_t , ktoré v ďalšom texte uvádzame, sme vypočítali prostredníctvom dynamizovanej substitučnej výrobnjej funkcie CES, ktorej podrobný opis sme publikovali v článku [3].

Po úprave vzťahu /1/ dostaneme

$$Y_t - Y_{t-1} = Y_{t-1} \cdot E_t + Y_{t-1} \cdot I_t, \quad /2/$$

kde

$Y_{t-1} \cdot E_t$ — prírastok národného dôchodku vplyvom extenzívnych faktorov,
 $Y_{t-1} \cdot I_t$ — prírastok národného dôchodku vplyvom intenzívnych faktorov.

Po sumácii vzťahu /2/ a úprave dostaneme

$$Y_k - Y_0 = \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot E_t + \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot I_t. \quad /3/$$

Zo získaného vzťahu potom možno vypočítať podiel vplyvu extenzívnych faktorov (v %) na celkovom prírastku národného dôchodku za celé sledované obdobie:

$$P_E^{(1)} = \left(\sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot E_t / (Y_k - Y_0) \right) \cdot 100 \quad /4/$$

$$P_I^{(1)} = \left(\sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot I_t / (Y_k - Y_0) \right) \cdot 100 \quad /5/$$

Pri určovaní podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov za jednoročné časové obdobie sa vzťahy /4/ a /5/ redukovujú na podiely týchto faktorov na tempe rastu národného dôchodku, čiže

$$P_E^{(1)} = (E / t_Y) \cdot 100 \quad \text{a} \quad P_I^{(1)} = (I / t_Y) \cdot 100, \quad /6/$$

kde

t_Y — tempo rastu národného dôchodku ($t_Y = (Y_t - Y_{t-1}) / Y_{t-1}$).

b) Druhý spôsob určovania podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov (označíme ho $P^{(2)}$) vychádza z hodnotenia vývoja podľa absolútneho príspevku týchto faktorov za celé skúmané obdobie. Ak budeme predpokladať časové obdobie t^1 a t^2 ($t^1 < t^2$) z celkového analyzovaného obdobia, potom podiel jednotlivých faktorov v tomto období (v %) sa dá vypočítať zo vzťahov

$$P_E^{(2)} = \left(\sum_{t=t_1}^{t_2} Y_{t-1} \cdot E_t / \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot E_t \right) \cdot 100 \quad /7/$$

$$P_I^{(2)} = \left(\sum_{t=t_1}^{t_2} Y_{t-1} \cdot I_t / \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot I_t \right) \cdot 100 \quad /8/$$

Pre výpočet podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov v jednotlivých rokoch skúmaného obdobia majú vzťahy /7/ a /8/ nasledovný tvar

$$P_E^{(2)} = (Y_{t-1} \cdot E_t / \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot E_t) \cdot 100 \quad /9/$$

$$P_I^{(2)} = (Y_{t-1} \cdot I_t / \sum_{t=1}^k Y_{t-1} \cdot I_t) \cdot 100 \quad /10/$$

2. Obidva opísané spôsoby určovania podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku sme použili na analýzu vplyvu týchto faktorov v priemysle SSR za roky 1960—1985. Ako ukazovateľ

produkcie Y sme použili národný dôchodok v cenách roku 1977, ktorý sa získal rozdielom medzi vytvoreným spoločenským produktom a výrobou spotrebou v cenách roku 1977. Pre príslušné výpočty boli ďalej potrebné ukazovatele zásoby živej práce a základných výrobných fondov (L a K). Časový rad ukazovateľa zásoby živej práce v priemysle L sme skonštruovali prostredníctvom nákladov na reprodukciu pracovnej sily, ktoré sú vynaložené pred jej vstupom do pracovného procesu, čo predstavuje súhrn všetkých nákladov na výchovu, vzdelanie a odbornú prípravu. Ako ukazovateľ základných výrobných fondov K sme použili základné výrobné prostriedky, vyjadrené v stálych cenách roku 1977. Hodnoty extenzívnych a intenzívnych faktorov, uvedené v tabuľke 1, sme získali dynamizovanou výrobnou funkciou CES (opis funkcie je v [3]).

Pre úplnosť uvedieme v tabuľke 2 aj hodnoty, ktoré sme získali riešením výrobnéj funkcie CES.

Pri analyzovaní podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu na prírastku národného dôchodku v priemysle, možno pozorovať nerovnomernosť tak vo vývoji prírastku národného dôchodku, ako aj vo vývoji intenzívnych faktorov rastu. Ako ukazuje tabuľka 3, podiel extenzívnych faktorov na prírastku národného dôchodku (v %) v priemysle bol počas skúmaného obdobia v jednotlivých päťročniciach vyšší ako podiel intenzívnych faktorov rastu.

Nižší podiel intenzívnych faktorov v skúmanom období bol spôsobený viacerými príčinami. Analýza príčin nízkeho podielu intenzívnych faktorov, ako aj poklesu tempa rastu národného dôchodku a jeho neustáleho spomaľovania (tab. 1) si vyžaduje hlbšie poznať faktory, ktoré pôsobia na rast národného dôchodku, ako aj na rozvoj celej ekonomiky. Jednou z príčin nízkeho podielu intenzívnych faktorov bolo postupné znižovanie dynamiky rastu produktivity práce a energetickej účinnosti, ktoré mali najvýraznejší podiel na úsporách práce, pri stagnácii celkovej materiálnej náročnosti a raste pracovnej a fondovej náročnosti priemyselnej výroby.

Pokles tempa rastu národného dôchodku v období 3. a 4. päťročnice bol spôsobený rýchlym rastom zamestnanosti, ktorý nebol vyvážený zodpovedajúcim rastom základných výrobných prostriedkov. Tento nesúlad spôsobil, že aj napriek pokračujúcemu procesu substitúcie výrazne pokleslo tempo rastu produktivity práce, z čoho nevyhnutne vyplynul nízky podiel intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v priemysle. Uvedené skutočnosti sa potom prejavili aj vo výsledkoch za jednotlivé roky (tab. 1).

Okrem toho, pokles tempa rastu národného dôchodku bol vyvolaný tak vonkajšími podmienkami reprodukčného procesu, t. j. rýchlejším rastom cien surovín ako cien hotových priemyselných výrobkov, nepriaznivým vývojom výmenných relácií a konjunkturálnymi výkyvmi na kapitalistických trhoch, ako aj vnútornými podmienkami reprodukčného procesu. Pokiaľ ide o vnútorné podmienky, možno povedať, že najväčší vplyv

Tabuľka 1

Podiely extenzívnych a intenzívnych faktorov na tempe rastu národného dôchodku v priemysle (v %)

Obdobie	Národný dôchodok (Y)	Tempo rastu ND (ty)	Extenzívne faktory (E)	Intenzívne faktory (I)
1960	19 166			
1961	20 994	9,54	70,03	28,07
1962	22 408	6,74	88,27	11,24
1963	21 511	-4,00	140,17	-227,88
1964	21 824	1,46	447,41	-321,36
1965	25 866	18,52	35,31	60,72
1966	28 784	11,28	59,13	38,50
1967	31 234	8,51	76,60	21,99
1968	32 881	5,27	82,32	17,02
1969	35 470	7,87	65,83	32,56
1970	39 331	10,89	58,55	39,37
1971	42 390	7,78	63,68	35,14
1972	44 698	5,44	101,57	-1,27
1973	47 732	6,78	87,02	12,76
1974	52 498	9,98	55,20	43,12
1975	58 142	10,75	52,67	45,17
1976	62 483	7,47	72,02	27,76
1977	64 637	3,45	123,43	-21,84
1978	67 534	4,48	88,51	11,84
1979	70 695	4,68	96,70	4,67
1980	73 607	4,12	77,10	25,00
1981	75 985	3,23	73,42	29,81
1982	78 158	2,86	70,81	31,26
1983	80 057	2,43	68,23	34,65
1984	81 826	2,21	63,47	38,19
1985	83 438	1,97	59,96	42,11
1961—1965		6,18	101,29	-0,67
1966—1970		8,74	66,46	31,84
1971—1975		8,13	67,79	31,04
1976—1980		4,83	88,18	12,73
1981—1985		2,54	67,17	35,20

na pokles tempa rastu národného dôchodku, a tým aj na nízky podiel intenzívnych faktorov v skúmanom období, mala nízka technická úroveň základných výrobných prostriedkov, nízke časové a výkonové využitie týchto prostriedkov, vysoký stupeň rozostavanosti a rozptýlenosti investícií a pod. Technická úroveň základných výrobných prostriedkov, najmä strojovej časti, začala sa relatívne rýchlejšie zvyšovať počas 5. a 6. päťročnice, pričom v 70. rokoch došlo k určitému zlepšeniu kvalitatívnej úrovne strojov. Avšak časové a výkonové využitie týchto prostriedkov bolo na nízkej úrovni. Zvyčajne sa tento stav vysvetľuje extenzitou reprodukčného procesu, poklesom smennosti a pod. Treba však dodať, že v tomto období bol proces vyradovania zastaraných základných prostriedkov do určitej miery deformovaný. Namiesto toho, aby sa staré základné prostriedky vyradovali a pracovalo sa vo viacerých smenách iba na no-

Tabuľka 2

Hodnoty funkcie, určujúce úplne dynamizovanú výrobnú funkciu CES

Rok	K	L	δ	γ	ρ	σ
1960	64 674	175 263	0,26955	0,16766	1,40048	0,4165
1961	69 060	186 701	0,26867	0,17197	1,40038	0,4166
1962	73 730	195 545	0,26841	0,17322	1,40036	0,4166
1963	78 710	203 303	0,27111	0,15797	1,40063	0,4165
1964	85 733	209 646	0,27223	0,15079	1,40073	0,4165
1965	92 403	219 949	0,26934	0,16728	1,40053	0,4165
1966	99 728	231 186	0,26813	0,17433	1,40041	0,4166
1967	105 685	247 761	0,26754	0,17749	1,40038	0,4166
1968	110 818	256 975	0,26725	0,17903	1,40036	0,4166
1969	117 331	268 182	0,26645	0,18348	1,40030	0,4166
1970	126 965	279 579	0,26506	0,19109	1,40019	0,4166
1971	135 521	287 985	0,26417	0,19615	1,40009	0,4166
1972	144 406	300 864	0,26419	0,19602	1,40010	0,4166
1973	155 469	313 337	0,26392	0,19767	1,40007	0,4166
1974	167 815	323 329	0,26260	0,20596	1,39996	0,4166
1975	180 664	335 890	0,26108	0,21572	1,39986	0,4166
1976	195 912	345 290	0,26045	0,22010	1,39985	0,4166
1977	207 459	355 576	0,26068	0,21847	1,39987	0,4166
1978	219 926	364 237	0,26053	0,21961	1,39986	0,4166
1979	236 482	372 916	0,26047	0,22008	1,39986	0,4166
1980	253 217	375 065	0,26026	0,22233	1,39986	0,4166
1981	268 343	383 822	0,26024	0,22252	1,39986	0,4166
1982	270 217	385 032	0,26021	0,22289	1,39986	0,4166
1983	272 039	388 137	0,26019	0,22316	1,39986	0,4166
1984	274 534	391 307	0,26017	0,22329	1,39986	0,4166
1985	277 332	394 701	0,26017	0,22337	1,39986	0,4166

vých, výkonnejších strojoch, pracovalo sa na všetkých. Tým sa zväčšoval ich celkový objem práve o tieto zastarané základné prostriedky, čo malo za následok, že sa znižovala celková účinnosť týchto prostriedkov v priemysle.

Ďalej možno povedať, že v skúmanom období sa podstatne menili aj tie faktory, ktoré vplyvajú na tempo rastu národného dôchodku nepriamo, sprostredkovane. Napríklad počas 5. a 6. päťročnice prebiehal výraznejší pokrok v raste kvalifikácie a vzdelania pracujúcich tak v priemysle, ako aj v celom národnom hospodárstve.

Tendencie k spomaľovaniu tempa rastu československej ekonomiky v období 6. päťročnice potvrdila aj analýza I. Šujana v práci [6]. Z analýzy uskutočnenej prostredníctvom centrálného ekonometrického modelu okrem iného vyplynulo, že najvýraznejší podiel na pokles tempa rastu mali faktory súvisiace s vyčerpaním extenzívnych zdrojov rastu (41 %), a to najmä zníženie prírastkov počtu pracovníkov vo výrobnej sfére (24,3 %), ale aj znižovanie prírastkov dodávok energie na výrobnú spotrebu a prírastkov investícií aj napriek tomu, že tieto faktory sa začali významnejšie prejavovať až v rokoch 1979 a 1980.

Tabuľka 3

Podiel extenzívnych a intenzívnych faktorov na prírastku národného dôchodku v priemysle [v %]

Obdobie	$P_E^{(1)}$	$P_I^{(1)}$
1961—1965	61,17	39,83
1966—1970	66,27	31,98
1971—1975	66,64	32,09
1976—1980	88,27	12,63
1981—1985	67,84	34,59

Tabuľka 4

Podiel extenzívnych a intenzívnych faktorov podľa ich absolútneho príspevku v priemysle [v %]

Obdobie	$P_E^{(2)}$	$P_I^{(2)}$
1961—1965	28,93	20,97
1966—1970	19,45	21,68
1971—1975	27,32	30,40
1976—1980	29,76	19,84
1981—1985	14,54	17,11

Ak hodnotíme vývoj v priemysle podľa absolútneho príspevku intenzívnych faktorov v celom skúmanom období (tab. 4), možno konštatovať, že podiel intenzívnych faktorov za celé obdobie výrazne nepresahuje výšku podielu extenzívnych faktorov, a preto zvýšenie podielu intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku, a zároveň prechod na intenzívny typ rozvoja priemyslu i celého národného hospodárstva, je nanajvýš dôležitou otázkou zefektívnenia celého reprodukčného procesu a je zároveň dôležitou podmienkou zabezpečenia rovnovážneho dynamického rozvoja celého národného hospodárstva.

Z analýzy extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu priemyslu jednoznačne vyplýva, že na dosiahnutie výrazne vyššieho podielu intenzívnych faktorov rastu národného dôchodku v tomto odvetví je nevyhnutné uskutočniť určité opatrenia, ktoré sa týkajú znižovania doterajšieho investičného zaťaženia. To však súvisí aj so zmenou charakteru priemyselnej výstavby, t. j. treba sa zamerať predovšetkým na rekonštrukciu, modernizáciu a obnovu základných fondov, bez zvyšovania podielu fondu akumulácie a bez zvyšovania rozostavanosti. Tým, že dlhodobo vzrastal podiel výrobnnej akumulácie v celom skúmanom období, sformoval sa silný tlak na národný dôchodok, čím boli zasa ohraničené možnosti akumulácie do nevýrobnej sféry. Pokles v podiele a objeme akumulácie spôsobil zároveň aj pokles v tempe rastu národného dôchodku priemyslu a taktiež

pokles vplyvu intenzívnych faktorov. Preto je z tohto hľadiska dôležité, aby sa dlhodobou dosahovala stabilizácia v podiele akumulácie a aby sa znižovala materiálová, fondová a pracovná náročnosť tvorby národného dôchodku, čo je nevyhnutným predpokladom dosahovania vyššieho podielu intenzívnych faktorov v priemysle i v celom národnom hospodárstve.

Dosiahnuté výsledky uvedené v tabuľkách poukazujú na to, že rast národného dôchodku v priemysle sa v skúmanom období dosahoval prevažne extenzívnou cestou. Vyšší bol iba absolútny príspevok intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v jednotlivých päťročniciach, okrem 3. a 6. päťročnice [tab. 4].

Pre porovnanie s našimi výsledkami uvedieme dva dôležité závery, ktoré vyplynuli z analýzy a prognózy vývoja extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu národného dôchodku Slovenska, uskutočnenej vo VL SIPK [7]. Na analýzu a prognózu sa použilo 9 dvojfaktorových výrobných funkcií a výsledky poukázali na to, že:

a) Použité výrobné funkcie, až na malé rozdiely, zhodne opísali vývoj extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu národného dôchodku. Za prevažne intenzívny rozvoj ekonomiky SSR možno považovať vývin vo 4. a 5. päťročnici, kým obdobie 3. päťročnice bolo zabezpečované prevažne extenzívnym rastom zdrojov. Obdobie 6. päťročnice bolo obdobím zníženia podielu intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku.

b) Z prognózy vývoja na 7. a 8. päťročnicu vyplynulo, že na základe ohraničeného rastu zdrojov (základných výrobných prostriedkov a pracovnej sily) možno očakávať extenzívny rast s tempom 1,2 % pre 7. päťročnicu a s tempom 1,6 % rastu pre 8. päťročnicu. Pritom vývoj národného dôchodku bude závisieť od pružnosti ekonomiky, ako zapojí intenzívne faktory rastu v ďalšom období a ako rýchlo sa prekoná ich pokles v roku 1981.

Nerovnomernosť vo vývoji podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na raste národného dôchodku v priemysle svedčí aj o tom, že v rokoch pomalšieho ekonomického rastu sa nahromadili určité rezervy, ktoré sa v ďalších rokoch lepšie využívali, čím sa zároveň zrýchľovala dynamika rastu národného dôchodku v priemysle.

V prvej časti skúmaného obdobia priaznivo pôsobili predovšetkým zmeny vo výrobnej štruktúre. Dosahovalo sa rýchlejšie tempo rastu, pretože, ako sme uviedli, dochádzalo k uvoľňovaniu rezerv, čo umožnilo využiť extenzívne zdroje rastu. Pri vyčerpávaní týchto zdrojov sa začalo tempo rastu v ďalšej časti skúmaného obdobia spomaľovať. To viedlo napokon k tomu, že pomerne vysoký rast národného dôchodku nebol spojený s primeraným vzostupom efektívnosti v priemysle. Tempo jej rastu bolo počas 6. päťročnice pomalšie ako v predchádzajúcom období. Prejavovalo sa to znižovaním tempa rastu spoločenskej produktivity práce, rastom pracovnej a fondovej náročnosti výroby, ako aj znižovaním účinnosti základných prostriedkov pri raste vybavenosti pracovníkov základ-

nými prostriedkami. Výsledky ukazujú na to, že prírastky národného dôchodku sa dosahovali v prevažnej miere extenzívnou cestou.

Ďalšie obdobie je už charakterizované úsilím o prechod na intenzívne zdroje rastu, avšak možno konštatovať, že doteraz sa ich nepodarilo plne odhalit a využiť.

Záverom môžeme povedať, že zabezpečiť rýchlejšie tempo rozvoja priemyslu SSR v budúcnosti bude možné len orientáciou na dôslednejšie využívanie intenzívnych faktorov a zdrojov rastu, predovšetkým dôsledným uplatňovaním nových poznatkov, ktoré prináša vedecko-technický pokrok v praxi.

Literatúra

- [1] SPĚVÁČEK, V. — PELTRÁMOVÁ, Š.: Analýza vlivu množství a účinnosti společenské práce na růst ND v letech 1948–1965. Plán. Hospod., 1970, č. 8.
- [2] Kolektív: Modelovanie extenzívnych a intenzívnych faktorov rastu ekonomiky Slovenska. II. etapa. [Výskumná práca.] Bratislava, VL SIPK 1974.
- [3] GOGA, M.: Meranie podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na celkovom prírastku ND SSR úplne dynamizovanou výrobnou funkciou typu CES. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 1.
- [4] GOGA, M.: Skúmanie extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomického rastu a rozvoja socialistickej ekonomiky. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, VŠE 1982.
- [5] Hlavné smery hospodárskeho a sociálneho rozvoja ČSSR na roky 1981–1985. Príloha Pravdy, 15. 4. 1981, s. 4.
- [6] ŠUJAN, I.: Analýza podielov jednotlivých faktorov na spomalenie tempa rastu československej ekonomiky v rokoch 1975–1980. Polit. Ekon., 30, 1982, č. 6.
- [7] Kolektív: Dlhodobý výhľad. [Výskumná práca.] Bratislava, VL SIPK 1982.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ДОЛИ ЭКСТЕНСИВНЫХ И ИНТЕНСИВНЫХ ФАКТОРОВ НА РОСТЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ДОХОДА В ПРОМЫШЛЕННОСТИ СЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ГОГА, Мариан

Автор в статье двумя методами анализирует долю интенсивных и экстенсивных факторов на росте национального дохода в промышленности ССР за период с 1960 г. по 1985 г. Основу первого метода составляет определение доли экстенсивных и интенсивных факторов роста с их доли на общем приросте национального дохода. В другом методе определяется доля этих факторов роста в связи с их абсолютным вкладом на росте национального дохода в промышленности ССР. Результаты приведены в таблицах.

DETERMINATION OF THE SHARE OF EXTENSIVE AND INTENSIVE FACTORS TO THE NATIONAL INCOME GROWTH IN THE INDUSTRY OF SLOVAK SOCIALIST REPUBLIC

GOGA, Marián

The autor analyzes in the article the share of extensive and intensive factors on national income growth in the Slovak industry in the years 1980—1985. The basis of the first method is created by the share of extensive and intensive growth factors from their share in the national income determination as a whole, and, in the second method, the share of these factors is determined on the basis of their absolute contribution to the national income growth in the industry of Slovakia. The results are described in tables.

Niektoré problémy vplyvu medzinárodnej del'by práce na intenzifikačné procesy československého národného hospodárstva

BLIŠÁK, Ján

1. Úvod

Zmeny a problémy svetovej ekonomiky sa dotýkajú všetkých krajín, ibaže diferencovane, podľa hospodárskych a prírodných podmienok, stupňa otvorenosti ekonomiky, a najmä v závislosti od spoločenského zriadenia. Československo patrí medzi tie štáty, ktorých sa dotkli tieto problémy intenzívne, pretože celú jednu tretinu národného dôchodku transformujeme prostredníctvom zahraničného obchodu, máme ohraničenú surovinovú a palivovo-energetickú základňu a zvýšený dovoz týchto tovarov uhrádzujeme výrobkami spracovateľského priemyslu. Preto sa v tomto článku zameriavame na niektoré dôležité otázky teórie a praxe medzinárodnej del'by práce, ktorá rozhodujúcou mierou vplyva na intenzifikáciu československej ekonomiky. Tejto problematike venoval Ekonomický časopis v ostatných rokoch niekoľko článkov, v ktorých sa zdôraznila nevyhnutnosť a výhodnosť ďalšieho rozvoja jednotlivých foriem medzinárodnej del'by práce pre ČSSR [spomeňme z nich napr. [1–4]].

Predložený článok voľne nadväzuje na spomenuté state. Náš zámer vychádza z potreby analyzovania najnovších poznatkov a tendencií vo svetovej ekonomike, najmä v oblasti dovozov a vývozov techniky a technológie a ich vplyvu na inovačné procesy a intenzifikáciu československého hospodárstva.

Dôležitosť tejto problematiky je daná jednak spoločenskými potrebami, formulovanými XVI. zjazdom KSČ a zjazdom KSS, ako aj 8. a 10. plénom ÚV KSČ a plénami ÚV KSS, jednak aj určitou nevyhnutnosťou vyjasniť význam a miesto medzinárodnej del'by práce a jej efektívnejšieho prepojenia na tie odvetvia národného hospodárstva, ktoré sú spojené s vonkajšou sférou. Ide tu predovšetkým o rezort strojárstva, ktorý je našim najväčším výrobcom a používateľom zahraničnej techniky a technológie.

2. Základné tendencie rozvoja medzinárodnej del'by práce medzi Východom a Západom v 80. rokoch

Mierové spolužitie dvoch antagonistických systémov — socialistického a kapitalistického — je historicky nevyhnutné, na čo upozorňoval V. I. Lenin už pred Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou.

Materiálnym základom procesu mierovej koexistencie je rozvoj obchodných a vedecko-technických vzťahov medzi štátmi, rozvoj medzinárodnej delby práce. Táto vznikla ešte v období, keď sa iba začal rozvíjať kapitalistický spôsob výroby, bol to teda kapitalistický typ medzinárodnej delby práce.

So vznikom svetového socialistického systému sa vytvoril principiálne nový typ medzinárodnej delby práce — socialistická delba práce, ktorá sa rozvíja súčasne s existujúcou kapitalistickou delbou práce. Obe dva typy medzinárodnej delby práce sú antagonistické nielen svojou ekonomickou podstatou, ale aj svojimi úlohami a cieľmi, čo im však nebráni zúčastňovať sa na rozvoji internacionalizácie hospodárskeho života a integračných procesov vo svete.

Ako zdôrazňoval K. Marx vo svojich *Teóriách o nadhodnote*, „delba práce nie je v istom zmysle nič iného ako koexistujúca práca, čiže koexistencia rozličných spôsobov práce, znázorňujúca sa v rôznych druhoch výrobkov alebo skôr tovarov“ [6].

Neskoršie V. I. Lenin zdôrazňoval, že „medze, v ktorých sa rozvíja trh, určujú sa teda za kapitalistickej spoločnosti medzami špecializácie spoločenskej práce. A táto špecializácia je samou svojou podstatou nekonečná, priam tak ako rozvoj techniky“ [5].

Z toho vyplýva, že na určitom historickom stupni sa spoločenská delba práce, ako faktor rastu výrobných síl, dostala do protirečenia s možnosťami rozvoja ekonomiky (s výrobnými vzťahmi) v národnom meradle a prerástla do medzinárodnej delby práce. Súčasná vedecko-technická revolúcia urýchlila proces medzinárodnej delby práce a prehĺbila intenzifikáciu vzájomných stykov a spolupráce medzi štátmi dvoch rozdielnych systémov.

A predsa sa v súčasnom období nevyužívajú všetky výhody a možnosti medzinárodnej delby práce. Príčinou toho je nerealistická politika vedúcich kapitalistických krajín na čele s USA, ktoré sa snažia od začiatku 80. rokov sledovať kurz konfrontácie a získania vojenskej prevahy nad socialistickými štátmi, využívajúc pritom všetky dostupné formy ekonomickej a politickej diskriminácie. Ich úsilie podlomí pevnosť socializmu vo svete, s využitím diferencovanej politiky voči jednotlivým socialistickým krajinám, je odsúdené od samého začiatku na neúspech.

Vďaka mierovému programu XXIV. zjazdu KSSZ, rozvinutému na XXV. a na XXVI. zjazde KSSZ, upevnili sa základy leninskej politiky mierovej koexistencie medzi štátmi s rozdielnym spoločenským zriadením, ktoré umožňujú ďalej rozšíriť medzinárodnú delbu práce, a takto pozitívne vplývať na medzinárodnú situáciu.

Na XXV. zjazde KSSZ sa zdôraznilo, že „zahraničné ekonomické styky pokladáme za efektívny prostriedok, ktorý prispieva k riešeniu politických aj hospodárskych úloh“ [7].

XXVI. zjazd KSSZ zvýraznil, že socialistické štáty sú „za rozvíjanie obchodných stykov so Západom“ [8].

Na zjazdoch KSČ, ako aj v straníckych dokumentoch a na zjazdoch bratských komunistických strán boli tieto idey sovietskych komunistov jednoznačne prijaté.

Ekonomickej stratégii krajín RVHP preto pevne stanovila úlohy realizácie významných pokrokových zmien vo výrobných vzťahoch a výrobných silách socialistickej integrácie. Navrhované zmeny sú zamerané predovšetkým na prehĺbenie všestrannej intenzifikácie socialistickej ekonomickej integrácie.

V súčasnom období však chrbticou integračných procesov krajín RVHP stále zostáva výmena energetických, surovinových a potravinových zdrojov, ktorá obmedzuje zdokonaľovanie integračnej štruktúry, výmenných relácií a intenzívnejšie zapájanie vyšších foriem spolupráce, ktorými sú výrobnokooperačné a vedecko-technické vzťahy. Zásadné zmeny v tejto oblasti prinášajú revolučné zmeny v mikroelektronike, v komplexnej automatizácii výroby, v robotizácii a mikroprocesoroch, ktoré podstatne zvyšujú efektívnosť, progresívnosť a náročnosť výroby.

Uplatňovanie takýchto celosvetových tendencií na podmienky socialistickej ekonomickej integrácie sa realizuje na základe prednosti socialistickeho spôsobu hospodárenia. Rastúca úroveň zospoločenšenia výroby krajín RVHP a prednosti socialistickej integrácie v porovnaní s kapitalistickou nám dávajú reálne predpoklady zintenzívnenia medzinárodnej deľby práce.

Ekonomické vzťahy medzi Východom a Západom je potrebné rozvíjať na základe organického spojenia vzájomne výhodnej a rovnoprávnej spolupráce a dostatočnej technicko-ekonomickej nezávislosti. Takéto chápanie hospodárskych stykov so Západom je zárukou nielen národnej nezávislosti, ale aj internacionálnej sebestačnosti a kolektívnej bezpečnosti socialistickeho spoločenstva.

Preto socialistické krajiny musia koordinovať svoju zahraničnú politiku a hospodárske styky s kapitalistickými štátmi. Nesprávne chápanie týchto zásad a nevyváženosť stykov s vyspelými kapitalistickými štátmi môže viesť k technickej a finančnej závislosti socialistických krajín, čo môže mať za následok vznik krízových situácií a vyvíjanie hospodárskeho a politického nátlaku na ich vlády.

Diskriminácia krajín RVHP, ktorá sa na podnet a pod nátlakom americkej administratívy v 80. rokoch stupňuje, hlboko sa dotkla medzinárodných hospodárskych vzťahov. Najvýraznejšie sa to prejavuje v oblasti výrobných a vedecko-technických vzťahov, v prístupe k najmodernejšej technike a progresívnej technológii. Preto sú nevyhnutné kolektívne opatrenia, ktoré zabezpečujú nezraniteľnosť socialistickeho spoločenstva práve v oblasti dovozu novej techniky a technológie, tak ako to bolo konštatované aj na ekonomickej porade najvyšších predstaviteľov krajín RVHP v júni 1984 v Moskve.

Táto cesta spočíva v prehĺbení intenzívnej vedecko-technickej a výrobnjej špecializácie a kooperácie krajín RVHP, ktorá je spolu s koordináciou vonkajších hospodárskych stykov dôležitým prostriedkom na znižovanie závislosti od nespoľahlivých kapitalistických partnerov a na upevňovanie kolektívnej technologickej sebestačnosti.

Z tohto dôvodu musíme taktiež chápať, že možnosti rozširovania hospodárskych stykov s vyspelými kapitalistickými štátmi pre rozvoj národných ekonomík krajín RVHP i RVHP ako celku nemôžeme preceňovať. Tieto možnosti zužuje neustála diskriminácia, zostrená konkurencia, ochrannárske opatrenia, nestabilita kapitalistického svetového hospodárstva, nepriaznivý vývoj cien a úrokových sadzieb, živelnosť dopytu a ponuky na svetových trhoch a pod.

Z našej strany nijaké obmedzenia a diskriminačné opatrenia nikdy nevychádzali. Naopak, socialistické krajiny na čele so Sovietskym zväzom prišli s mnohými konkrétnymi návrhmi a iniciatívami na rozšírenie medzinárodnej deľby práce, avšak mnohé z nich kapitalistické štáty neakceptovali.

Existencia dvoch protikladných hospodárskych zoskupení v Európe dokazuje,

že ďalší rozvoj vnútorných integračných procesov v každej z týchto organizácií — socialistickej a kapitalistickej integrácie — dáva veľké možnosti pre vzájomne výhodnú spoluprácu na hospodárskom a vedecko-technickom základe.

Pritom ekonomika krajín RVHP sa rozvíja dynamickejšie ako ekonomika štátov EHS. Napríklad za posledných desať rokov sa národný dôchodok krajín RVHP zvýšil o 70 % a v krajinách spoločného trhu len o 30 %.

História nám dáva za pravdu, že nijaký politický ani hospodársky nátlak na socialistické spoločenstvo neprinesol pre kapitalistické štáty očakávaný úspech, ale vo svojich dôsledkoch sa stal príčinou ďalších komplikácií v kapitalistickej ekonomike a v jej krízových javoch.

Niektoré kapitalistické krajiny a ich firmy pochopili nereálnosť takej politiky a snažia sa o vzájomne výhodnú hospodársku spoluprácu s nami. Vo svete existujú desiatky organizácií, firiem, podnikov, vedeckých inštitúcií, ktoré dlhodobo spolupracujú medzi sebou, nezávisle od toho, či sa nachádzajú na Východe alebo na Západe.

Čo najúplnejšie využitie medzinárodnej delby práce a všetkých možností zdokonaľovania socialistickej ekonomiky je dôležité pre ďalší efektívny rozvoj výroby, zvyšovanie životnej úrovne socialistických krajín a je zároveň dostatočnou odpoveďou na pokusy amerického imperializmu oslabiť vplyv a silu socializmu vo svete.

3. Dovozy a vývozy techniky a technológie ako jeden z intenzifikačných zdrojov ekonomiky ČSSR

Zdokonaľovanie výrobkov na najvyššej technicko-ekonomickej úrovni závisí nevyhnutne od uskutočňovania selektívnej politiky československého národohospodárskeho komplexu. Jej dôsledkom v oblasti medzinárodnej delby práce je zvýšený dovoz techniky, know-how, licencií a patentov, a to tak zo socialistických, ako aj z vyspelých kapitalistických štátov. Len pomocou takéhoto dovozu je možné zabezpečiť rast produktivity práce, uskutočniť nevyhnutnú štruktúrnú prestavbu národného hospodárstva a realizovať komplex inovácií.

Pre celý reprodukčný proces rozvoja národného hospodárstva ČSSR na obdobie 7. päťročnice sa určila priorita intenzifikácie našej ekonomiky z hľadiska dialektickej jednoty vonkajších a vnútorných zdrojov. V praxi to znamená ďalšiu mobilizáciu vnútorných zdrojov v ich organickej súvislosti s posilňovaním a prehĺbovaním vonkajších hospodárskych vzťahov, predovšetkým s obrovským potenciálom RVHP na čele so ZSSR.

Okrem toho, v dôsledku rozšírenia medzinárodnej delby práce sa naša vedeckovýskumná základňa môže koncentrovať na riešenie najdôležitejších úloh, vyplývajúcich zo špecializácie československého národohospodárskeho komplexu, čo taktiež prispieva k rastu hospodárnosti a efektívnosti našej ekonomiky.

Aj z tohto dôvodu sa medzinárodná delba práce stáva dôležitým prameňom, katalyzátorom intenzifikácie československej ekonomiky.

Avšak neustále sa zhoršujúca medzinárodná situácia znamená pre naše národné hospodárstvo, že sa menia podmienky prístupu k najmodernejšej technike, že politika kapitalistických štátov ostro postavila proti sebe dodávateľov a odberateľov techniky. Za tejto situácie musíme na získanie novej techniky

a technológie, ako aj nevyhnutných surovín, preferovať vlastný vývoz a pristupovať k znižovaniu dovozov. Dlhodobu nie je takáto orientácia možná, pretože by viedla k pretŕhaniu rozhodujúcich kanálov dovozu techniky a k poklesu inováčnej aktivity.

Konkurenčný boj na svetových trhoch zvýšil nároky na kvalitu, spoľahlivosť a technické parametre predávaných strojov a zariadení. V súčasnom období československé strojárské výrobky zaostávajú za svetovou špičkou, a preto nie je možné dosiahnuť výhodné ceny. Naše kilogramové ceny naďalej klesajú a v porovnaní s VKŠ sú podstatne nižšie.

Ďalšou negatívnou stránkou súčasného vývoja je konfrontácia našej ekonomiky s diskriminačnou politikou kapitalistických štátov. Ide o tri druhy diskriminácie. V prvom rade ide o všeobecnú diskriminačnú politiku kapitalistických štátov voči socialistickým krajinám.

V druhom rade ide o diferencovanú politickú a hospodársku diskrimináciu jednotlivých socialistických krajín s cieľom postaviť ich proti sebe, ktorú robia najmä USA.

Napokon ide o ochranárske tendencie, protekcionizmus kapitalistických štátov voči nám. Sú to predovšetkým také formy diskriminácie, ako sú embargo, bojkoty, dumpingové opatrenia a pod.

Embargo konkrétnejšie znamená, že kapitalistické štáty:

— nie sú ochotné dodávať nám technológiu, týkajúcu sa atómovej energetiky;

— brzdia ponuku, týkajúcu sa najnovšej techniky;

— snažia sa nám vnútiť druhoradú dokumentáciu, ktorou sú ich trhy pre-sýtené;

— vyžadujú právo kontroly nad odovzdanou technológiou a jej využitím.

Okrem toho, v oblasti vonkajších stykov s VKŠ treba prekonať mnoho ďalších prekážok, súvisiacich najmä:

— s právnou neistotou pri uzatváraní zmlúv;

— s časovo dlhými obdobiami od prípravy po realizáciu týchto dohôd;

— s rizikovými hľadiskami.

Proti spomenutému komplexu negatívnych vplyvov svetovej ekonomiky, najmä kapitalistického sveta, sme museli reagovať na jednej strane prijatím efektívnych úsporných a racionalizačných opatrení, s cieľom znížiť dovoz surovín, a na druhej strane sme sa zamerali na zvýšenie vlastného exportu hotových výrobkov. Pozitívnu úlohu v tomto smere zohrala aj činnosť vytvorených antiimportných komisií. Antiimportné opatrenia jednako predstavujú len dočasné riešenie. Ďalším pozitívnym faktorom bolo posilnenie medzinárodnej spolupráce krajín RVHP; týka sa to predovšetkým prehĺbenia špecializácie a kooperácie výroby a rozšírenia spoločného podnikania v rámci MSEI. A napokon, nemenej dôležitú úlohu zohralo aj hľadanie možností priemyselnej kooperácie s kapitalistickými a rozvojovými krajinami.

Tieto opatrenia musia byť základom aj pre vypracovanie stratégie rozvoja účasti ČSSR v medzinárodnej deľbe práce na ďalšie obdobie. Pri vypracúvaní takejto stratégie mimoriadnu pozornosť treba venovať aj spolupráci s tretími krajinami, ktorá by mala umožniť preniknúť hlbšie na ich trhy.

Všetky problémy treba riešiť v úzkej spolupráci s krajinami RVHP v rámci MSEI.

Vzhľadom na mimoriadne postavenie strojárstva v československej ekono-

mike je žiadúce, aby dovoz špičkovej techniky bol krytý, a prípadne aj pre-
výšený vývozom.

Základným smerom našej spolupráce v tejto oblasti v rámci MSEI je využitie a rozšírenie špecializácie a kooperácie výroby. Je potrebné prednostne vyrábať takú techniku, ktorá má u nás najlepšie parametre a tradície. Orientovanie výroby takejto techniky na sériovosť sa kladne odrazí aj v ostatných odvetviach, čím sa vytvoria predpoklady pre ďalší rozvoj MSEI a pozitívne to bude vplývať na štruktúrne zmeny, spoločný výskum, vytváranie medzinárodných socialistických výskumných a výrobných organizácií, na inovačné procesy.

Jednako, značným problémom zostáva slabá úroveň riešenia mikroekonomických otázok MSEI. Z tohto dôvodu určité rezervy vidíme predovšetkým v nedostatočnom zapojení výrobných jednotiek jednotlivých krajín RVHP do vedecko-technickej spolupráce, do špecializácie a kooperácie výroby. To má za následok široké sortimenty strojárskych výrob, duplicitné a paralelné výroby a pod. Okrem toho, značné rezervy existujú aj v oblasti zdokonaľovania mechanizmu MSEI. Ide predovšetkým o nedokonalú štandardizáciu, o nekoordinovanú cenovú politiku, a hlavne o nedostatočnú koordináciu spoločnej politiky voči VKŠ atď. Spomenuté problémy zostávajú značným handicapom pre efektívne využívanie výhod medzinárodnej delby práce na intenzifikačné procesy jednotlivých krajín RVHP.

Vo vzťahu k VPŠ má náš zahraničný obchod za úlohu získať špičkovú techniku, stroje a zariadenia, ktoré sa v krajinách RVHP nevyrábajú. Táto úloha nemôže však byť jednostranná, pretože bez predaných strojov by ekvivalentný dovoz nebol možný.

V súčasnom období sa tento obchod prejavuje aj takým spôsobom, že určité kapitalistické firmy neberú na vedomie politiku embarga a ohraničenia vývozu špičkovej techniky a technológie do socialistických krajín, a to aj napriek veľkému úsiliu USA. Ide predovšetkým o európske transnacionálne firmy, ktoré obchádzajú embargo vývozu často aj špičkovej techniky. Naše podniky zahraničného obchodu (PZO) musia využiť túto situáciu a zamerať sa na cieľavedomé využívanie takýchto príležitostí.

Celkove však pre tieto vzťahy sú charakteristické kontakty prevažne so strednými a malými firmami, ktoré sú značne závislé od transnacionálnych korporácií a od rozhodnutí svojich vlád. Tieto kontakty nám prinášajú, najmä keď ide o priemyselné kooperovanie, dobré výsledky, ale majú aj niektoré nedostatky. Ide predovšetkým o nižšiu technickú úroveň, o nebezpečenstvo krachu týchto podnikov, resp. ich pohltenie transnacionálnou korporáciou. Niektoré naše výrobné podniky a PZO dávajú prednosť spolupráci s týmito firmami. Z ich strany ide predovšetkým o pohodlnejšiu cestu, pretože menšie firmy majú aj menšie nároky na kvalitu a technickú úroveň výrobkov. To však znamená, že táto cesta nemôže byť trvalou základňou našej politiky.

Iná situácia je, pokiaľ ide o kontakty s transnacionálnymi korporáciami, ktoré sú spravidla nositeľmi vedecko-technického pokroku. Rovnako aj ich nároky na spoluprácu s nami sú vyššie. Preto spolupráca s týmito korporáciami by bola pre nás výhodná, či už z hľadiska dosiahnutia ich úrovne, alebo z hľadiska splnenia náročných podmienok spolupráce. Je tu však značné nebezpečenstvo závislosti od týchto firiem. Najvýhodnejšie by bolo, keby socialistické krajiny spoločne vystupovali ako partneri týchto transnacionálnych korpo-

rácií. Pokiaľ to tak nie je, treba uskutočňovať styky s týmito spoločnosťami v starostlivo zvážených hraniciach.

Pri selekcii kapitalistických firiem je potrebné orientovať sa na tie, ktoré sú ochotné spolupracovať s nami bez predbežných politických a hospodárskych podmienok, a na tie, ktorých podmienky sú za určitých okolností akceptovateľné. Starostlivo sa treba vyhýbať tým, ktoré vyslovene sledujú iné ako hospodárske ciele.

Všetky tieto problémy zostruje pomerne slabá adaptabilita našej ekonomiky na zmeny kapitalistického trhu. Pomaly sa reaguje na zmeny požiadaviek na svetových trhoch. Výsledkom obvykle býva slabá konkurencieschopnosť našej produkcie a tým aj nedostatok devízových prostriedkov. Zvýšenie technicko-ekonomických parametrov prebieha pomaly, dodacie lehoty sa predlžujú, nezabezpečuje sa servis predaných výrobkov a pod. Keď k tomu prirátame reštriktívnu úroveň politiky VKŠ a neustály rast úrokovej sadzby, vidíme, že pred našou ekonomikou stoja ďalšie bariéry, ktorých prekonanie treba zabezpečiť v stratégii transferu techniky.

Selektívna politika umožňujúca prekonanie problémov spojených s transferom techniky mala by spočívať ešte dôslednejšie na týchto zásadách:

— V prvom rade treba využiť výhodu, že sa môžeme opierať o potenciál RVHP. V tomto prípade treba spojiť úsilie socialistických krajín o efektívnu výrobu a rozvoj špičkovej techniky a progresívnej technológie. Cesta spočíva predovšetkým v prehĺbení špecializácie a kooperácie výroby. Lebo len tak je možné výrazne zvýšiť technicko-ekonomické parametre, kvalitu a konkurencieschopnosť socialistickej techniky na svetových trhoch.

— V záujme koordinácie vedecko-technických vzťahov krajín RVHP je nevyhnutné vytvoriť spoločné vedecko-technické tímy, zabezpečiť pružnú informačnú službu o výskume, predaji a nákupe techniky a technológie z VKŠ a pod. Len spoločným úsilím socialistických krajín možno čeliť narastajúcemu protekcionizmu kapitalistického sveta a vyrovnáť sa vo vzájomnej konkurencii v stykoch s nimi. Intenzívnejšie treba presadzovať vyššie formy spolupráce, ako sú: spoločné riešiteľské tímy, spoločné konštruktérske a projektantské organizácie, zosúladené prognózovanie a plánovanie vedecko-technických stykov, zjednotené metódy skracovania cyklu veda-výskum-výroba-použitie, všeobecne priateľské metódy zdokonaľovania mechanizmu MSEI.

— Aby bolo možné uskutočňovať selekciu v oblasti vývozu techniky a technológie, je nevyhnutné uskutočňovať selektívnu politiku vnútri ekonomiky, a to predovšetkým v odvetviach, ktoré techniku produkujú a ktoré používajú zahraničnú techniku. Týka sa to hlavne strojárstva, ako najväčšieho výrobcu a používateľa špičkovej techniky, ale aj ďalších používateľských odvetví, a najmä tých, ktoré sú preferované. Zvlášť významné je to v tých odvetviach, ktoré vyrábajú techniku určenú na export. Tieto odvetvia si musia vytvoriť prostriedky na nákup techniky.

Práve v týchto otázkach pretrvávajú u nás značné nedostatky. Ide predovšetkým o slabé prepojenie našich výrobných podnikov na sféru zahraničných vzťahov, o nedokonalú informatívnu službu PZO a pod.; PZO, ktoré sprostredkujú styk medzi našimi výrobnými jednotkami a zahraničím, nevyvíjajú v tomto smere potrebnú aktivitu. Treba si uvedomiť, že keď chceme, aby selektívna politika bola efektívna, je nevyhnutné organicky spájať selekciu v oblasti vývozu techniky so selekciou v oblasti výroby.

Pri zdokonaľovaní hospodárskeho mechanizmu je potrebné venovať značný priestor vytváraniu podmienok umožňujúcich výrobným podnikom určitý podiel na devízových príjmoch, ako aj možnosť vytvárať devízové fondy. Išlo by prakticky o ponechanie určitej časti devíz za vyvezenú techniku k dispozícii týmto podnikom, ktorá by im dávala možnosť inovácií vlastnej výrobnjej základne, najmä v smere ďalšej špecializácie. Tým by sa dosiahla výrazná inovácia zdokonalenej produkcie určenej na vývoz. Kontrolu činnosti týchto podnikov, ako aj preferovanie ich vývozu by mala robiť pomocou určitej selektívnej úverovej politiky Československá obchodná banka (ČSOB), ktorá zabezpečuje devízové operácie v styku so zahraničím a pomáha realizovať zámery a ciele štátneho plánu v oblasti vonkajších zahraničných vzťahov. Takýmto spôsobom by sa využili nové prístupy v oblasti využitia zahraničnej techniky s cieľmi zvýšiť intenzifikáciu jednotlivých odvetví nášho národného hospodárstva.

Naše možnosti na zvyšovanie účinnosti a efektívnosti medzinárodnej delby práce budú aj v budúcnosti závisieť od rozvoja nášho národného hospodárstva, jeho schopnosti adaptability, užšieho zapojenia do MSEI, rozvoja špecializácie a kooperácie výroby. Vďaka tomu budeme mať sami možnosť získať a využívať to, čo je najmodernejšie a najprogressívnejšie vo svete.

Záver

1. Ďalší rozvoj medzinárodnej delby práce a na tomto základe jej vplyv na intenzifikačné procesy v ČSSR si vyžaduje zvýšiť úsilie všetkých výrobných odvetví v spolupráci s PZO o prehĺbenie, dlhodobosť a stabilitu jednotlivých foriem vonkajších ekonomických vzťahov.

2. V rámci MSEI je potrebné plniť dlhodobé cieľové programy vzájomnej spolupráce, predovšetkým v oblasti špecializácie a kooperácie výroby. Veľké rezervy v tomto smere existujú v zdokonaľovaní hospodárskeho mechanizmu členských krajín RVHP, v neuspokojivej úrovni kooperácie, špecializácie, štandardizácie a unifikácie, ako aj v neúčinnosti úrovni koordinácie hospodárskych stykov s nesocialistickými štátmi, predovšetkým s vyspelými kapitalistickými štátmi. Takáto orientácia nám dáva predpoklady výrazne zvýšiť technicko-ekonomické parametre, kvalitu a konkurencieschopnosť socialistických výrobkov na svetových trhoch a prekonať protekcionizmus a diskrimináciu VKŠ a zabezpečiť nezávislosť a sebestačnosť krajín RVHP.

3. V stykoch s VKŠ, okrem požiadaviek na odstránenie politických, hospodárskych i ochranných opatrení, bude nevyhnutné uzatvárať flexibilnejšie dohody, ktoré by sa mali dotýkať aj predvýrobnej etapy, služieb, servisu, marketingu a dopravy. Spoluprácu je potrebné zamerať na tie transnacionálne korporácie, ktoré sú ochotné s nami spolupracovať bez predbežných podmienok. Pritom musíme dbať na starostlivo zväžené hranice týchto kontaktov, ktoré nesmú zapríčiniť technologickú závislosť.

4. Vnútri československej ekonomiky je potrebné preferovať predo-

všetkým tie odvetvia národného hospodárstva, ktoré sú spojené s dovozom špičkovej techniky a progresívnej technológie. Ide predovšetkým o rezort strojárstva, ktorý je našim najväčším výrobcom a používateľom zahraničnej techniky, a taktiež o selekciu vnútri strojárstva.

5. Spomenuté prístupy by mali prispieť k zvýšeniu našej adaptability na zmeny a požiadavky svetových trhov, k efektívnejšiemu prepojeniu našich výrobných podnikov na sféru zahraničných stykov a pomocou chozrasčotu zainteresovať ich na devízových príjmoch a tým organicky spojiť selekciu vo výrobe so selekciou v oblasti zahraničného obchodu. Takýmto spôsobom bude možné podstatne zvýšiť vplyv medzinárodnej delby práce na intenzifikačné procesy československého národného hospodárstva.

Literatúra

- [1] ANGELIS, I.: Postavení ČSSR ve světové ekonomice. Ekon. Čas., 29, 1981, č. 7, s. 655-671.
- [2] BACHÁR, V.: Niektoré otázky hospodárskych stykov krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 7, s. 655-671.
- [3] BLIŠÁK, J.: Základné tendencie rozvoja hospodárskych vzťahov medzi krajinami RVHP a EHS a miesto ČSSR v týchto vzťahoch. Ekon. Čas., 29, 1981, č. 9, s. 844-854.
- [4] BLIŠÁK, J.: Možnosti transferu technológie medzi ČSSR a vyspelými kapitalistickými štátmi. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 6, s. 559-568.
- [5] LENIN, V. I.: O takzvanej otázke trhov. Zbrané spisy 1. Bratislava, Pravda 1979, s. 135-136.
- [6] MARX, K.: Teórie o nadhodnote. Časť tretia. Bratislava, Pravda 1968, s. 220.
- [7] XXV. zjazd KSSZ. Dokumenty a materiály. Bratislava, Pravda 1977, s. 56.
- [8] XXVI. zjazd KSSZ. Dokumenty a materiály. Bratislava, Pravda 1982, s. 11.

Recenzie

MOSNA, Zdeněk a kol.: **Řízení socialistického hospodářství**. Praha, Svoboda 1984. 378 s.

V roku 30. výročia založenia Vysokej školy ekonomickej v Prahe vydalo nakladateľstvo Svoboda publikáciu kolektívu pracovníkov katedry teórie riadenia tejto školy (R. Drechsler, V. Garlík, S. Mareš, D. Marhoulová, Z. Mošna, J. Průša, S. Rufert, S. Smola, V. Střížová, E. Tóth), ktorej cieľom je „predložiť súbor vedeckých poznatkov o riadení, usporiadaných v súlade s jeho komplexným, systémovým a konkrétne historickým charakterom“ (s. 5).

Autori vychádzajú zo skutočnosti, že pri riadení socialistického hospodárstva sa komplexne využívajú poznatky mnohých vied. Pritom poukazujú na to, že teoreticko-metodologickým základom tohto komplexného využívania je marxizmus-leninizmus. Túto myšlienku ďalej konkretizujú a uvádzajú základné poznatky o význame každej súčasti marxizmu-leninizmu pre riadenie socialistického hospodárstva.

Samo riadenie autori charakterizujú ako „pôsobenie ľudí na zložité dynamické systémy s cieľom zabezpečiť ich optimálne fungovanie a vývoj“ (s. 19). Rozoznávajú technické, biologické a spoločenské riadenie a riadenie hospodárstva považujú za jeden z troch druhov spoločenského riadenia (spolu s riadením sociálnopolitického života a s riadením duchovného života). Za znak vedeckého charakteru riadenia socialistického hospodárstva považujú to,

že „sa zakladá na poznaní objektívnych zákonov spoločenského vývoja a je nástrojom ich vedomej realizácie“ (s. 29). Vedecké základy riadenia socialistického hospodárstva sa členia na 3 vzájomne späté skupiny poznatkov: teoretické a metodologické základy riadenia, poznatky konkrétnych vied o riadení, poznatky teórie riadenia. Predmetom teórie riadenia sú „zákonitá súvislosti riadenia, ktoré vtlačujú tomuto riadeniu komplexný, systémový a konkrétne historický charakter“ (s. 31). Autori rozoberajú pojem „systém riadenia“ a bližšie vysvetľujú dve jeho vzájomne neoddeliteľné stránky — štruktúru riadenia a proces riadenia. „Proces riadenia je proces fungovania riadiacich orgánov, činnosti riadiacich pracovníkov“ (s. 42). „Štruktúrou riadenia v širšom zmysle sa rozumie sústava vzťahov riadenia, ktoré prepájajú jednotlivé prvky riadenia a ich činnosti do systému“ (s. 45). V súvislosti s týmto výkladom objasňujú aj široko používanú kategóriu „mechanizmus riadenia“; chápu ho ako „súbor foriem a metód riadenia, prostredníctvom ktorých pôsobí subjekt riadenia na kolektívy a jednotlivcov, aby sa realizovali ciele riadenia“ (s. 40).

Autori sa snažia uplatňovať systémový prístup, ktorý charakterizujú ako „metodológiu skúmania objektov v ich celistvosti, zložitosti, mnohotvárnosti

a vonkajšej i vnútornej príčinnej prepojenosti“ (s. 62). Preto v osobitnej kapitole podávajú výklad základov systémových teórií a aplikácií. Táto kapitola je napísaná prehľadne a zrozumiteľne. Nedostatkom recenzovanej publikácie však je, že poznatky uvedené v tejto kapitole sa v ďalších kapitolách (v 6.—13.) využívajú zväčša iba mechanicky, že autori sa v dostatočnej miere nezaoberajú možnosťami a problémami využitia systémových teórií a aplikácií v teórii a praxi riadenia socialistického hospodárstva a často používajú iba „módne pojmy“ z tejto oblasti na vyjadrenie toho, čo by sa dalo vyjadriť aj bez nich. Tento jav je typický pre väčšinu československých publikácií z oblasti teórie riadenia a nesporné súvisí aj s nízkym stupňom rozvoja ekonomickej kybernetiky, ktorá u nás obvykle degeneruje jedným z dvoch nasledovných spôsobov: 1. vytvára sa ako dosť nesúrodý konglomerát politickej ekonómie socializmu, úsekových ekonomík a psychologicko-sociologických prúdov v teórii riadenia, „zaodetý do rúška pojmov“ z kybernetiky a teórie systémov; 2. vzniká mechanickým preberaním poznatkov získaných pri aplikácii kybernetiky a teórie systémov na ekonomické problémy v kapitalistických štátoch.¹

Autori vychádzajú z názoru, že základnými procesmi potrebnými pre fungovanie organizácie je oznamovanie a riadenie. Problematike informácií a riadenia venujú preto tiež osobitnú kapitolu. Upozorňujú na to, že „informáciu je možné definovať vždy len vo vzťahu k nejakému systému, ktorému je určená [k príjemcovi] a k tej

neurčitosti [entropii], ktorá má byť, alebo je príslušným pôsobením zmenšená“ (s. 77). Autori upozorňujú na nedostatočnú rozpracovanosť kvalitatívneho poňatia informácie a najviac priestoru venujú zhrnutiu základných poznatkov z oblasti jej kvantitatívneho poňatia, ktoré je podstatne rozpracovanejšie.

Ďalej autori pristupujú k výkladu vlastného procesu riadenia socialistického hospodárstva. Konštatujú, že „ku kľúčovým, a súčasne najobťažnejším úlohám teórie riadenia patrí usporiadanie procesu riadenia, t. j. vymedzenie jednotlivých riadiacich činností a logických i časových súvislostí medzi nimi“ (s. 87). Autori vychádzajú z poňatia štruktúry procesu riadenia, ktorého autorom je E. Vopička.² V súlade s týmto poňatím „sa celkový proces riadenia štruktúruje podľa svojich zložiek a podľa svojich druhov. Zložky procesu riadenia predstavujú všeobecné riadiace činnosti, ktoré tvoria štruktúru akéhokoľvek riadiaceho pôsobenia, bez ohľadu na povahu objektu riadenia a ciele jeho rozvoja“ (s. 87). „Druhy procesu riadenia predstavujú zvláštne riadiace činnosti, ktoré sa vzájomne líšia objektom svojho pôsobenia, a tým aj cieľmi, na ktorých dosahovanie sa uskutočňujú“ (s. 87). „Proces riadenia štruktúrovaný podľa zložiek je jednotou rozhodovacieho, motivačného (ovplyvňovacieho) a kontrolného procesu. Proces riadenia štruktúrovaný podľa druhov je jednotou organizovania, plánovania a operatívneho riadenia“ (s. 87).

Výklad zložiek procesu riadenia autori začínajú rozhodovacím procesom, ktorý je jeho východiskom. Upozor-

¹ V tejto súvislosti treba oceniť úsilie o prekonanie uvedených dvoch tendencií a o vytvorenie ekonomickej kybernetiky adekvátnej potrebám socialistického národného hospodárstva tvorivou aplikáciou poznatkov kybernetiky a teórie systémov pri plnom rešpektovaní osobitostí tohto hospodárstva. Jedným z hlavných predstaviteľov tohto prúdu je L. Romančík [z Katedry teórie riadenia VŠE v Bratislave].

² VOPIČKA, E.: *Struktura a funkce řízení*. In: ŘEZNÍČEK, J. a kol.: *Základy vědeckého řízení ekonomiky*. Praha, Práce 1978, s. 58–88.

ňujú, že „všeobecne teoretickým logickým predpokladom každého rozhodovania je stochastické (pravdepodobnostné) chápanie vývoja zložitých sociálno-ekonomických systémov ako formy objektívnej reality“ (s. 92). Obsah tohto správneho tvrdenia je však skreslený nesprávnou interpretáciou rozdielu medzi stochastickým a deterministickým chápaním vývoja, ktorá neberie do úvahy skutočnosť, že aj pri deterministickom rozhodovaní má subjekt rozhodovania k dispozícii aspoň dve alternatívy. Autori venujú náležitú pozornosť charakteristike a modelovaniu zložitých rozhodovacích procesov. Pri charakteristike matematických metód a operačnej analýzy ako nástrojov rozhodovania však niektoré pojmy definujú príliš všeobecne a nepresne. Napríklad: „Operačná analýza sa vyznačuje tým, že skupina špecialistov rôzneho odborného zamerania rieši tímovým spôsobom komplexne určitý problém ekonomický, technický a pod.“ (s. 127); alebo definícia stochastického programovania (s. 128). Na výklad rozhodovacieho procesu nadväzuje výklad motivačného procesu, ktorý je však príliš rozvláchny. Napokon sa autori zaoberajú kontrolným procesom. Venujú pozornosť aj kontrolnému systému riadiaceho subjektu, pričom upozorňujú, že „organizácia kontrolného systému má vychádzať zo zásad, že kontrolná pôsobnosť vždy presahuje príkazovaciú právomoc príslušného riadiaceho subjektu, a že kontrolná pôsobnosť jednotlivých riadiacich subjektov v spoločenskom systéme sa cieľavedome prekrýva“ (s. 183).

Pri charakteristike druhov procesu riadenia autori majú neustále na zreteli ich vzájomnú súvislosť a podmienenosť, ako aj ich súvislosť so zložkami procesu riadenia. Prejavom toho je aj konštatovanie, že „organizovanie je prakticky jediná cesta, ako vytvárať väčšie sociálne celky a ako súbežne

vytvárať predpoklady na to, aby javy v nich bolo možné plánovať a operatívne riadiť“ (s. 196). Avšak nedostatkom recenzovanej publikácie, ktorý sa najvýraznejšie prejavuje práve pri charakteristike druhov procesu riadenia, je to, že autori nielenže nevenujú pozornosť teórii optimálneho plánovania a fungovania socialistickej ekonomiky a jej prínosu pre ekonomickú teóriu a prax, ale aj samému použitiu ekonomicko-matematických metód pri riadení socialistickeho národného hospodárstva venujú neprimerane málo pozornosti a na niektorých miestach k nemu zaujímajú bez bližšej argumentácie odmietavé stanovisko. Napríklad: „Pretože sa nechceme príliš vzdialiť od reality, nezaobráame sa v tomto texte ani teoretickou, ani spornou aplikáčnou problematikou optimálneho plánovania“ (s. 202).

Po výklade zložiek a druhov procesu riadenia sa autori ďalej zaoberajú hospodárskymi organizáciami, systémom a nástrojmi ich riadenia. Konštatujú, že „systémy riadenia sú v každom poňatí určitou kompozíciou veličín, ktoré sú imanentnými, podpornými či doplnkovými zložkami riadenia, alebo vyjadrujú nejaké jeho dôležité charakteristiky, črty alebo vlastnosti“ (s. 249). Stručne charakterizujú základné stavebné prvky (ľudské, nástrojové, technické) a systémotvorné vlastnosti (ciele, funkcie, štruktúru, okolie, fungovanie) systémov riadenia. Nástrojmi riadenia autori chápu „prostriedky tvorby a realizácie cieľov riadenia“ (s. 311). Bližšie sa zaoberajú priamymi nástrojmi riadenia (plánom, právom a operatívnymi príkazmi) a v súvislosti s ekonomickými nástrojmi podrobnejšie rozoberajú mzdu, cenu, funkcie zisku v systéme riadenia národného hospodárstva a niektoré ďalšie nástroje riadenia (bankový úver, odpisy základných prostriedkov, prídely finančných prostriedkov zo

štátneho rozpočtu, rentové platby). Všímajú si aj vzájomné súvislosti nástrojov v procese riadenia, pričom poukazujú na to, že „súhrn väzieb medzi nástrojmi riadenia sa prejavuje vo dvoch pre ďalší rozvoj ekonomiky rozhodujúcich oblastiach: v raste relatívnej ekonomickej samostatnosti podnikov a v záujme na inováciách ako výsledku celého procesu rozvoja vedy a techniky“ (s. 341).

V poslednej kapitole sa autori zaoberajú špecifickými črtami riadenia podľa stupňa riadenia a podľa objektov riadenia.

Recenzovaná publikácia obsahuje rozsiahly zoznam použitých prameňov. Autori však nevyužili viaceré podnetné diela v československej literatúre z danej oblasti (napr. niektoré práce o hospodárskom mechanizme).

Súhrnne možno recenzovanú publikáciu — napriek uvedenému nedostatku — hodnotiť ako užitočnú pomôcku pre študentov vysokých škôl ekonomického zamerania, ako aj pre pracovníkov riadiacej praxe.

Milan Horniaček

SOROKIN, G. M.: **Očerki političeskoj ekonomii socializma**. Moskva, Nauka 1984. 328 s.

Krajiny, ktoré nastúpili cestu budovania komunizmu, nachádzajú sa v rôznych štádiách svojho vývinu. V ZSSR už bezprostredne pristúpili k výstavbe materiálno-technickej základne komunizmu, v mnohých krajinách sa dovršuje etapa formovania rozvinutej socialistickej spoločnosti a v ďalších sa buduje materiálno-technická základňa socializmu. Práve preto je nevyhnutné znovu sa vracať k problematike analýzy teoretických a praktických otázok výstavby novej spoločensko-ekonomickej formácie, v ktorej je už odstránené vykorisťovanie človeka človekom.

Prínosom k rozboru niektorých ekonomických problémov súčasného obdobia je aj recenzovaná kniha, ktorá vyniká predovšetkým dôsledným uplatnením historicko-logickej metódy a úsilím spojiť abstraktné s konkrétnym. Každú ekonomickú kategóriu, odrážajúcu historicky konkrétny výrobný vzťah, autor skúma v procese jeho vzniku a vývinu, pričom porovnáva formy jej prejavu za kapitalizmu, socializmu a vo vyššej fáze komunizmu. Monografiu rozdelil do ôsmich kapitol, obsahujúcich náčrt ôsmich rela-

tívne samostatných problémov politickej ekonomie socializmu — problém prechodného obdobia, socialistickej reprodukcie, plánovitosti, intenzifikácie, efektívnosti a svetového socialistickeho hospodárstva. Každá kapitola v podstate pozostáva z dvoch samostatných častí — v prvej sa analyzuje teoretická, v druhej praktická stránka skúmanej otázky.

Predmetom prvej kapitoly je prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu. Svojím charakterom a úrovňou spracovania sa táto kapitola zaraďuje medzi klasické práce o prechodnom období k socializmu. Autor v nej analyzuje všeobecné zákonitosti socialistickej revolúcie a výstavby socializmu, ich možné formy prejavu a konkrétne formy realizácie v jednotlivých socialistickej krajinách.

V druhej kapitole autor navrhuje nazerať na politickú ekonomiu socializmu ako na politickú ekonomiu práce, ktorej predmetom sú výrobné vzťahy vznikajúce v procese pracovnej činnosti. V tejto súvislosti sa podľa jeho názoru mení aj ťažisko a význam jednotlivých otázok. Do popredia sa dostávajú také problémy, ako je socia-

listická pracovná disciplína, socialistickej súťaženie, otázky odmeňovania, skúmanie rozdielov v samej práci, problém reprodukcie pracovnej sily atď. G. M. Sorokin píše: „... pred politickou ekonómiou práce stojí problém zachytiť bohatstvo rôznorodosti spoločenskej práce, možné tendencie jej rozvoja, určiť metódy evidencie pracovného prínosu pracujúcich ... Politická ekonómia má určiť, akou má byť veľkosť mzdy a ako ju treba diferencovať“ (s. 56). Domnievame sa, že rozbor uvedených otázok je veľmi dôležitý v rámci politickej ekonómie socializmu. Netreba však zabúdať, že politická ekonómia skúma metodologické aspekty týchto otázok a konkrétne problémy prenecháva konkrétnym ekonomickým vedám, ako je napr. ekonomika práce, národohospodárske plánovanie atď. Prístup k politickej ekonómii socializmu navrhovaný G. M. Sorokinom znamená vlastne nahradenie politickej ekonómie ekonomikou práce.

V tretej kapitole, ktorá má názov *Zákonitosti socialistickej reprodukcie*, vstupuje G. M. Sorokin do diskusie s tými ekonómami, ktorí nepovažujú zákon prednostného rastu I. skupiny za všeobecný zákon rozšírenej reprodukcie. Autor prichádza k záveru o pôsobení tohto zákona aj v súčasnom období, pričom jeho význam rastie v súvislosti s budovaním materiálno-technickej základne komunizmu. Vzhľadom na to, že každý zákon pôsobí ako tendencia, môže sa podľa G. Sorokina stať, že nastanú obdobia, keď I. a II. skupina budú rásť približne rovnakými tempami.

Na túto kapitolu úzko nadväzuje štvrtá, v ktorej sa G. M. Sorokin zaoberá teoretickými a praktickými otázkami jednotlivých fáz reprodukčného procesu, pričom kvalitatívna analýza je dopĺňaná kvantitatívnou.

Piata kapitola je venovaná otázkam

plánovitosti, plánovania a zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja. Autor, na základe kritickej analýzy názorov na tieto kategórie, podáva náčrt svojho vlastného stanoviska, podľa ktorého plánovitosť je objektívny výrobný vzťah a plánovanie je subjektívna činnosť ľudí. G. M. Sorokin, hoci pripúšťa, že proporcionálnosť existuje aj za kapitalizmu (pozri s. 182), predsa stotožňuje plánovitosť s proporcionálnou a hovorí o zákone plánovitého, proporcionálneho rozvoja, pričom obsahom tohto zákona je (vnútorná) proporcionálnosť a formou — množstvo vonkajších proporcií. Vnútorňou proporciou rozumie ideálnu (zrejme optimálnu) proporcionálnosť, kým konkrétne proporcie sa môžu odkláňať od ideálnych proporcií v prípade disproporcionality v národnom hospodárstve. I keď s teoretickými východiskami tejto koncepcie možno súhlasiť, so závermi sa nemôžeme stotožniť, vzhľadom na to, že nie sú, podľa nášho názoru, dostatočne vyargumentované. Predovšetkým autor dostatočne nevyświetlil kategórie vnútornej a vonkajšej proporcionality, a dostatočne neodvodnil, prečo je plánovitosť proporcionálnou, resp. proporcionálnou plánovitosťou, a nie je jasné, aký je vzťah medzi plánovitosťou a plánovaním.

V ďalších častiach tejto kapitoly sa autor zaoberá otázkami metodológie plánovania, s osobitným zreteľom na dlhodobé plánovanie. Táto časť je zaujímavá predovšetkým opisom histórie vývinu teórie dlhodobého plánovania.

V 6. kapitole sa G. M. Sorokin zaoberá problémami intenzifikácie socialistickej reprodukcie. Poukazuje tu na to, že intenzifikácia sa v socializme rozvíja pod vplyvom celej sústavy ekonomických zákonov a je sprevádzaná špecifickými zákonitosťami, medzi ktoré patria: 1. rast technického zloženia výroby, 2. nahradenie ručnej práce strojmi, 3. intenzifikácia práce pri

skracovaní pracovného a predĺžení voľného času, 4. intenzifikácia reprodukcie vo všetkých štádiách, prejavujúca sa v skracovaní reprodukčného cyklu, 5. intenzifikácia jednoduchej reprodukcie a akumulácie. Poslednej zákonitosti venuje zvláštnu podkapitolu a poukazuje na to, že dôležitým faktorom intenzifikácie jednoduchej reprodukcie je intenzívnejšie využitie existujúcich pracovných prostriedkov, pracovných predmetov, amortizačných fondov a fondov odmien za prácu. Pri intenzifikácii rozšírenej reprodukcie nadobúda veľký význam rozšírenie a rekonštrukcia podnikov.

S problematikou intenzifikácie výroby úzko súvisia otázky efektívnosti, ktorým je venovaná ďalšia kapitola tejto publikácie. Autor v nej poukazuje na historický charakter tejto kategórie a píše: „Každému spôsobu výroby je vlastná špecifická úroveň ekonomickej efektívnosti, špecifické kritériá a faktory zvyšovania, špecifické využitie výsledkov zvyšovania efektívnosti, špecifikum spojenia efektívnosti s organizáciou práce, zákonmi spoločenskej výroby“ (s. 253). Zamýšľa sa tu nad otázkami kritéria efektívnosti za socializmu a problematikou ukazovateľov ekonomickej efektívnosti. Kritizuje tých, ktorí vidia kritérium efektívnosti len v uspokojení potrieb alebo v tempách ekonomického rastu a zdôrazňuje, že kritérium efektívnosti musí byť spojené s hlavným faktorom výroby — s prácou. Preto kritérium ekonomickej efektívnosti vidí

v ekonómii (úspore) práce, pričom sa uspokojujú potreby jednotlivcov a spoločnosti ako celku (s. 262). Tento jeho prístup k určeniu kritéria ekonomickej efektívnosti je, podľa nášho názoru, veľmi podnetný, vzhľadom na to, že v ňom sa berú do úvahy obidve stránky ekonomickej efektívnosti — uspokojenie potrieb sa porovnáva s nákladmi na výrobu toho-ktorého výrobku. Veľmi diskutabilný je však jeho názor na sociálne kritérium efektívnosti, v súvislosti s čím vymenúva viacero sociálnych efektov, počnúc rozvojom vlastníckych vzťahov a končiac rozvojom vzdelávania a zdravotníctva. Kritérium efektívnosti (i keď sociálne), podľa nášho názoru, nemožno stotožniť s rôznymi druhmi efektov.

V 8. kapitole, ktorá má názov *Svetové socialistické hospodárstvo*, G. M. Sorokin dáva priestor teoretickým otázkam svetového hospodárstva a zákonitostiam rozvoja svetového socialistického hospodárstva. Metodologicke pozoruhodné je rozlíšenie socialistického svetového hospodárstva v užšom a širšom zmysle slova.

Pri celkovom hodnotení publikácie G. M. Sorokina treba konštatovať, že popri tom, že dáva dostatočne komplexný prehľad o súčasnom stave analýzy niektorých problémov súčasného socializmu v marxistickej politickej ekonómii, je aj veľmi podnetným príspevkom do diskusie k uvedeným otázkam.

Alžbeta Borzová

KÖVES, Pál: **Index Theory and Economic Reality.** Budapest, Akadémiai Kiadó 1983. 312 s.

Súčasnú aktuálnu ekonomickú problematiku, ako je proces intenzifikácie, tvorba cien, dynamika rozvoja a pod., stavajú sa stredobodom pozornosti ekonomickej teórie i národohospodárskej praxe. Riešenie týchto úloh si vyžaduje aj rozvoj štatistickej metodológie, v rámci ktorej osobitný význam má použitie indexov.

V recenzovanej knihe sa autor zaoberá teóriou indexov z hľadiska ekonomickej a štatistickej teórie. Osobitnú pozornosť venoval najmä konštrukcii indexov, vhodnému výberu váh indexov, tvaru indexov a ich vzťahu k reálnej ekonomike.

Práve teraz, keď sme svedkami prужnej cenovej politiky, stáva sa teória indexov zvlášť aktuálnou. Hoci teória indexov spadá historicky už do 18. storočia, myšlienka merania zmien v objeme vznikla len v poslednom období. Za priekopníkov v teórii indexov sa spravidla považujú I. Fisher a A. A. Koňus, ktorí položili základy „teórie ekonomických indexov“. O rozpracovanie ich teórie sa pričínili hlavne A. L. Bowley, F. Y. Edgeworth, C. Gini, M. Pearson, G. M. Walsh a R. Frish. Predkladaná práca P. Kövesa sa pokúša zhrnúť rozdielne prístupy k teórii indexov a ich vzťahu k ekonomickej realite. Treba však zdôrazniť, že autor nekonfrontuje s ekonomickou realitou prax výpočtu indexov, ale teóriu indexov; a ďalej, to, čo konfrontuje s teóriou indexov, nie je ekonomický problém tvorby indexov v praxi, ale všeobecné črty ekonomickej reality, ktoré možno skúmať pomocou ekonomickej teórie a štatistickej metodológie.

Vo svojej prvej práci¹ rozlišoval autor v teórii indexov dva rozdielne prístupy:

- „klasickú“ metódu,
- „indexovú“ metódu.

V literatúre socialistických krajín sa používa skôr indexová metóda. Tú niektorí autori položili ako protipól k teórii indexov založenej na indifferenčných krivkách.

Recenzovaná práca sa člení na nasledovné kapitoly:

- Tendencie v teórii indexov
- Porovnanie dvoch vývojových tendencií tvorby indexov
- Tvorba indexov aditívneho typu
- Tvorba indexov multiplikatívneho typu
- Členenie indexov a ich porovnávanie
- Konštrukcia indexov z hľadiska rozdelení a testovanie indexov
- Integrovaná teória indexov.

V tendenciách teórie indexov vychádza autor z atomistického a funkčného prístupu používaného R. Frishom. Atomistický prístup sa vzťahuje na množstvá a ceny jednotlivých produktov ako nezávislé premenných. Predpokladom tohto prístupu je skutočnosť, že „akákoľvek zmena v cenovej úrovni musí sa prejaviť ako proporcionálna zmena všetkých cien“.

Funkčný prístup naproti tomu predpokladá určitý vzťah medzi cenami a množstvami. Tým sa však mení celá podstata systému, pretože funkčný prístup nepredpokladá, že by sa individuálne ceny museli meniť v rovnakej proporcii. Ústrednou myšlienkou funkčného typu je funkcia užitočnosti, dopytová funkcia a indifferenčné krivky neoklasickej ekonomickej teórie.

H. Theil nahradil „atomistický“ a „funkčný“ prístup „štatistickým“ a „ekonomickým“. Autor recenzovanej knihy však nesúhlasí s tým, že by „štatis-

¹ KÖVES, P.: *Statistikai indexek.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1956.

tický“ prístup mal neekonomickú povahu a bol opakom „ekonomického“.

V kapitole o porovnaní dvoch vývojových tendencií analyzuje autor prechod od jednoduchých nevážených indexov cez ich agregáciu po vážené indexy s dôrazom na metódy váženia.

Predmetom ďalšej kapitoly je tzv. druhá vývojová generácia, ktorá používa aditívny tvar pre výpočet indexov, aplikovaný na Laspeyrèsov a Pascheho index. Analýzu metód autor završuje aplikáciou indexov cien, množstva a hodnoty podľa Fishera a Koňusa na teóriu spotreby. V kapitole o multiplikatívnom tvare indexov využije najmä geometrické priemery.

Pri tvorbe cenových indexov existuje podstatný rozdiel v tom, či použijeme časový trend cenovej úrovne krajiny v danej mene, alebo či porovnáваме kúpnu silu mien dvoch krajín. Časové a regionálne hľadisko je ďalším problémovým okruhom, ktorému sa v práci venuje pozornosť.

V kapitole o konštrukcii indexov z hľadiska rozdelení autor vyvracia argumenty „ekonomickej“ teórie indexov, ktoré spočívajú v tvrdení, že:

— lognormálne rozdelenie je vzdialené realite,

— štatistické teoretické rozdelenia protirečia ekonomickej teórii.

Osobitný dôraz kladie na testovanie indexov podľa Fishera.

Záverečná kapitola je zhrnutím teórie indexov a vyjadruje stanovisko autora k indifferenčným krivkám, ktoré môžu síce zachytiť vzťahy pôsobiace na celkovú sociálnu škálu, viac však zachytávajú čiastkové vzťahy, to znamená, že sú vhodnejšie pre určitý okruh spotrebných tovarov, ktoré sa navzájom substituujú. Indiferenčné krivky však zostávajú základom buržoáznej ekonomickej teórie. Systém indifferenčných kriviek je vhodný na ilustrovanie čiastkových objektívnych vzťahov a z tohto aspektu sa môže využiť len v teórii indexov.

Čo sa týka „štatistického“ a „ekonomickeho“ prístupu, autor ich nepovažuje za antagonistické. Naopak, predkladá integrovanú teóriu indexov, ktorá by použila každý možný priemer, ktorý by bol užitočný.

Predložená práca maďarského autora je o to významnejšia, že okrem významného posunu teórie indexov poskytuje dobrý návod i pre empirickú aplikáciu, pretože je bohatá na numerické ilustrácie založené na skutočných empirických údajoch MER. Práca je zároveň pekným historickým exkurzom do teórie indexov.

Pavol Ondrčka

Z novej ekonomickej literatúry

HLAVATÝ, Egon — ZÁMEČNÍK, Anton: **Efektívnosť vonkajších ekonomických vzťahov.** Bratislava, Československá obchodná a priemyselná komora 1983. 164 s.

V publikácii sa venuje pozornosť aktuálnej a spoločensky závažnej problematike — efektívnosti vonkajších ekonomických vzťahov (VEV). Dôležitosť riešenia tejto problematiky vyplýva zo zvyšujúcej sa závislosti československej ekonomiky od intenzity zapojenia do medzinárodnej delby práce (MDP). Zapojenie do MDP sa uskutočňuje prostredníctvom VEV, ktoré spájajú vnútorný reprodukčný proces s reprodukčnými procesmi iných štátov. Spojenie vnútornej ekonomiky so svetovou ekonomikou sa uskutočňuje rôznymi formami. Patrí k nim napríklad zahraničný obchod, špecializácia a kooperácia výroby (vedy, techniky, dopravných systémov), peňažné, devízové a úverové vzťahy a pod. Spôsob vyčísľovania efektívnosti najdôležitejších foriem VEV tvorí jadro recenzovanej práce.

Kniha, okrem úvodu a záveru, je rozdelená do deviatich kapitol.

V kapitole I, ktorá plní funkciu teoretických východísk skúmanej problematiky, autori vymedzujú základné pojmy a prístupy ku skúmaniu a hodnoteniu efektívnosti VEV. Efektívnosť VEV chápu ako súčasť celkového reprodukčného procesu. Zdôrazňujú, že ak efektívnosť VEV v rozhodujúcej miere závisí od vývoja efektívnosti vo vnútornej ekonomike, tak efektívnosť vnútorných ekonomických procesov je nerozlučne spojená a podmienená e-

fektívnosťou VEV. Efektívnosť VEV chápu ako vzťah medzi všetkými prínosmi, ktoré ekonomika získava v určitom období pri svojom zapojení do MDP, a všetkými zdrojmi, ktoré na ich dosiahnutie musí vynaložiť. Syntetickým efektom je saldo VEV a na úrovni národného hospodárstva je ekonomickým kritériálnym signálom vývoj platobnej a majetkovej bilancie a ukazovatele charakterizujúce vývoj týchto bilancií. Autori objasňujú, že pri skúmaní a hodnotení efektívnosti VEV sa vo väčšine členských krajín RVHP vychádza z najširšieho poňmania týchto vzťahov ako súhrnu plánovitých väzieb národného hospodárstva s vonkajším ekonomickým prostredím. V užšom chápaní sa efektívnosť VEV sústreďuje do oblasti zahraničného obchodu, ktorý sa v rozhodujúcej miere podieľa na všetkých VEV. Pri tomto prístupe sa teda redukuje na efektívnosť zahraničného obchodu. Napokon autori hovoria o základných prístupoch ku skúmaniu a hodnoteniu efektívnosti VEV v BER, MLR, NDR, RSR a ZSSR.

Kapitola II obsahuje charakteristiku základných údajov používaných pri výpočte ukazovateľov efektívnosti zahraničnoobchodnej výmeny, a to menového kurzu a doplnkových kurzových nástrojov, a v rámci cenových údajov sa pozornosť venuje cenám používaných v tuzemsku, zahraničným cenám a kontraktným cenám v rámci RVHP.

V kapitole III sa analyzuje, okrem tradične používaných relatívnych ukazovateľov efektívnosti v oblasti dovozu a vývozu, aj metóda limity rentability a rozvinutej formy limity rentability. Uvádzajú sa poznatky z ich praktického použitia pri analýze efektívnosti vývozu za roky 1981-1982. Pozornosť venujú aj prepočtom ukazovateľov absolútnej efektívnosti vývozu (i dovozu) a problematike zostavovania devízových kalkulácií.

V kapitole IV o efektívnosti medzinárodnej špecializácie a kooperácie (MŠKV) autori zdôrazňujú, že efektívnosť MŠKV je ovplyvňovaná dvoma činiteľmi, a to efektom výrobným a efektom z medzinárodnej výmeny. Ďalej stručne charakterizujú *Spoločnú metodiku hodnotenia ekonomickej efektívnosti MŠKV v krajinách RVHP a Jednotné zásady pre hodnotenie ekonomickej efektívnosti zapojenia československej ekonomiky do medzinárodnej špecializácie a kooperácie výroby*.

V kapitole V sa venuje pozornosť významu a kvantitatívnemu vyjadreniu efektívnosti nákupu a predaja licencií.

V kapitole VI po objasnení významu ekonomických kritérií úverovej spolupráce so zahraničím, efektívnosti úverových vzťahov pri vývoze a dovoze a pri poskytovaní a prijímaní zahraničných investičných úverov sa autori zaoberajú financovaním dovozu a vývozu investičných tovarov špecifickou formou prenájmu — leasingom.

Obsahom VII kapitoly je hodnotenie efektívnosti investičných akcií realizovaných v rámci socialistickej ekonomickej integrácie. Autori hodnotia celkovú úroveň efektívnosti investícií v rámci RVHP, efektívnosť investícií realizovaných pri využití medzinárodného socialistického úveru a efektívnosť investícií úverovaných Medzinárodnou investičnou bankou.

V kapitole VIII autori analyzujú ukazovatele a kritériá efektívnosti VEV v riadení národného hospodárstva ČSSR: jednak pri príprave a zostavovaní národohospodárskeho plánu a pri sledovaní i hodnotení jeho realizácie, jednak pri príprave investičnej výstavby a pri uvoľňovaní devízového krytia. Skúmajú efektívnosť vývozu ako kritérium pre uplatňovanie finančno-ekonomických nástrojov v zahraničnom obchode, a na záver analyzujú používanie ukazovateľov efektívnosti pri tvorbe a zmenách VOC.

Kapitola IX o stimulácii zvyšovania efektívnosti VEV v ČSSR obsahuje analýzu používania ukazovateľov efektívnosti a zainteresovanosti vo vnútornej korunovej sfére a jej vplyvu na zvyšovanie efektívnosti VEV.

Autorom sa podarilo sústrediť a súborne spracovať na pomerne malom priestore jasnou, zrozumiteľnou a prístupnou formou najdôležitejšie poznatky a prístupy k otázkam vymedzovania, vyjadrovania a využitia kritérií a ukazovateľov efektívnosti VEV. Ucelenosť podávaných informácií, spojenie teoretických poznatkov a metodologických princípov s ich praktickou aplikáciou, vysoká aktuálnosť z hľadiska času a potrieb patria k prednostiam tejto zaujímavej a podnetnej publikácie.

Kniha je vhodnou pomôckou pre pracovníkov z oblasti hospodárskej praxe, výskumu, pre študentov vysokých škôl. Vzbudí pozornosť a zaujme všetkých, ktorí sa zaujímajú o otázky merania a zvyšovania ekonomickej efektívnosti vonkajších ekonomických vzťahov. Publikácia vyšla v pomerne vysokom náklade a je potešiteľné, že prostredníctvom distribučnej siete vydavateľa sa s ňou bude môcť oboznámiť širšia časť odbornej verejnosti.

MIKOLÁŠ, Jan — MOUCHA, Bohuslav: **Energetika — prostredie — recyklizácia v programoch rozvoja riadenia**. Bratislava, Alfa 1983. 229 s.

Za nevyhnutný predpoklad pri realizovaní netradičných foriem prístupu k problémom životného prostredia považujú autori recenzovanej knihy skvalitnenie úrovne a účinnosti riadenia, sústreďujúc úsilie vedúcich hospodárskych pracovníkov na systémové riešenie dôležitých problémov. V tejto súvislosti sa v publikácii hovorí o ekologizácii výrobného procesu.¹

Autori uvádzajú, že cieľom publikácie nie je zaoberať sa teoretickými otázkami spojenými s problematikou riadenia výrobných organizácií, ale prispieť k objasneniu, ktoré racionalizačné opatrenia by sa mohli zahrnúť do spracúvaných programov riadenia, aby sa dosiahlo čo najúčinnšie fungovanie celého riadiaceho systému.

V prvej kapitole vymedzujú autori teoretický rámec východísk a predpokladov zamerania ďalších častí. Analýzou doteraz spracúvaných programov sa ukázalo, že medzi hlavnými smermi rozvoja riadenia sa zatiaľ neobjavuje problematika riadenia hospodárenia s energiou, riadenia ochrany životného prostredia, ani problematika využívania odpadov ako druhotných zdrojov surovín a energie.

Ďalšie dve kapitoly, riadenie starostlivosti o životné prostredie vo výrobe a riadenie energetického hospodárstva vo výrobe, vychádzajú pri riešení praktických úloh z odporúčaní teoretickej časti. Obmedzovanie negatívnych účinkov ľudskej činnosti na životné prostredie patrí k úlohám, ktoré nemožno riešiť izolovane, ale komplexne. Z toho dôvodu sa vyžaduje, aby sa „tradičné funkcie“ výrobných organizácií doplnili o ekologickú funk-

ciu, ktorá by mala mať svoj podsystem riadenia starostlivosti o životné prostredie.

Vychádzajúc z výsledkov analytických prác v oblasti riadenia starostlivosti o životné prostredie autori konštatujú, že nedostatky v súčasnej organizácii tohto podsystemu vyplývajú z nedôsledného (často nerealizovateľného) prístupu k tejto problematike, zo zanedbania systémových súvislostí rozvoja výroby a rozvoja ekologického pôsobenia výrobných organizácií. Preto sa v tejto časti zaoberajú námetmi na riešenie spomenutých nedostatkov.

Posledná kapitola — o plánovaní a organizácii zhodnocovania druhotných surovín — sa zaoberá možnosťami rozvoja recyklizácie odpadov ako prostriedku znižovania nárokov na prvotné materiálne a energetické zdroje a tým súčasne aj znižovania znečisťovania prostredia.

Vo väčšine našich výrobných organizácií existujúci stav nezodpovedá významu, ktorý sa odpadovému hospodárstvu v súčasnosti pripisuje, pričom o organizácii podnikovej recyklizácie sa u nás zatiaľ nedá hovoriť. Výnimku tvoria Zberné suroviny a Priemysel kovového odpadu, ktoré možno považovať za určitú, aj keď nedostatočnú, organizačnú formu zabezpečenia recyklizácie.

Napriek mimoriadnemu ekologickému a ekonomickému významu využívania výrobných odpadov ako zdroja druhotných surovín pre naše národné hospodárstvo, autori konštatujú, že ani systémy riadenej recyklizácie nie sú konečným riešením a stotožňujú sa

¹ Ekologizáciu výrobného procesu charakterizujú ako snahu o dôsledné rešpektovanie hľadísk starostlivosti o životné prostredie v každej fáze výrobného procesu (napr. racionalizácia v spotrebe palív a energie, účinnejšie zhodnocovanie druhotných surovín, zavádzanie málo-, príp. bezodpadových technológií).

s názorom, že perspektívnym riešením úspory energie a surovín a tým zároveň ochrany životného prostredia je bezodpadová priemyselná výroba ktorá je založená na komplexnom využití prvotných surovín, na úplnej recirkulácii vody, na dokonalom čistení znečistenej vody a ovzdušia, na využívaní máloodpadových technológií a na recyklizácii odpadov.

V uvedenej kapitole venujú autori pozornosť aj ostatným problémom, ktoré sú spojené s riadením recyklizácie odpadov, ako napr. plánovanie a organizovanie recyklizácie, vybudova-

nie podnikových a nadpodnikových informačných systémov recyklizácie, technicko-ekonomické aspekty zhodnocovania odpadov a pod., ktoré neboli doteraz komplexne spracované.

Autorom sa podarilo v uvedenej publikácii podať ucelenú informáciu o opatreniach, ktoré by mali byť zahrnuté do komplexných programov riadenia hospodárskych organizácií, aby sa dosiahli pozitívne výsledky pri riešení ekologických problémov spojených najmä s expanziou výroby.

Helena Belková

PAŇKOV, V. C.: **FRG v ekonomike sovremennogo kapitalizma**. Moskva, Izdatelstvo Moskovskogo universiteta 1984. 145 s.

Recenzovaná kniha patrí medzi publikácie z bohatej sovietskej literatúry, ktoré sú venované otázkam skúmania súčasného kapitalizmu. Analyzuje v súčasnosti jednu z najsilnejších krajín druhého mocenského centra imperialismu. Už sám názov naznačuje, ktorým smerom sa budú uberať autorove úvahy a rozboru.

Práca je rozdelená na štyri ucelené časti. V prvej časti časti autor skúma hospodársky a sociálny rozvoj v NSR, druhá časť rozoberá súčasné monopoly a finančný kapitál v NSR, tretia časť západonemecký štátmonopolitický kapitalizmus, a napokon štvrtá časť analyzuje miesto NSR vo svetovom kapitalistickom hospodárstve.

Analýza súčasného hospodárskeho a sociálneho vývoja v NSR ukazuje, že všeobecná kríza kapitalizmu sa prehlbila nielen v krajinách, ktoré majú tradične viaceré problémy (napr. Veľká Británia, USA atď.), ale aj v relatívne „prosperujúcich“ krajinách.

Úsilie západonemeckej vlády premeniť NSR na „akýsi ostrov stability a rastu“ výrazne kontrastuje so skutočnosťou. Do popredia sa dostáva najmä

nesúlad medzi hospodárskou konjunkturom a zamestnanosťou. V súčasnosti sa nezamestnanosť dotýka prakticky každej západonemeckej rodiny (s. 22). Nedostatočné využívanie výrobných kapacít a slabosť fáz konjunktúry tiež spomaľuje hospodársky rozvoj v NSR.

Jednou z charakteristických črt súčasného vývoja takmer vo všetkých kapitalistických štátoch je zintenzívnenie procesov koncentrácie a centralizácie. Proces monopolizácie hodnotia vládnúce kruhy NSR ako dôležitý spôsob prispôsobovania sa západonemeckého imperialismu meniacim sa podmienkam vývoja (s. 37).

Monopolizácia predstavuje charakteristickú formu kapitalistického zospoločenšenia výroby v imperialistickom vývojovom štádiu, ktorú západonemecký (ako aj iný) finančný kapitál využíva na upevnenie svojich vládnúcich pozícií v ekonomike a na zvýšenie vykorisťovania pracujúcich. V danej časti autor dôsledne využíva logicko-historickú metódu. Začína analýzou povojnového stupňa koncentrácie, ďalej skúma procesy monopolizácie v šesťdesiatych a sedemdesiatych

rokoach i na začiatku osemdesiatych rokov. Mimoriadnu pozornosť venuje centralizačným procesom v súvislosti so zostrujúcim sa konkurenčným bojom. Fúzie, pohltienia či zoskupenia firiem sa majú uskutočniť s cieľom vytvoriť nové efektívne štruktúry ekonomiky (s. 41-43).

V tretej časti autor skúma súčasný štátnomonopolistický kapitalizmus v NSR. Začína analýzou splývania sily monopolov so silou západonemeckého štátu, a to vo forme personálnej únie, ako aj vzájomného prenikania aparátu zväzu podnikateľov a štátneho aparátu (s. 66-67). Autor sa zaoberá evolúciou štátnomonopolistického regulovania v NSR, poukazuje na jeho osobitosti a špecifiká.

Po preskúmaní procesov prebiehajúcich vnútri západonemeckej ekonomiky V. C. Paňkov analyzuje postavenie NSR vo svetovom kapitalistickom hospodárstve. Západonemecké mono-

poly sú výrazne orientované na zahraničnú expanziu, pričom na zahraničných trhoch majú silné pozície. Autor sa venuje pohybu kapitálu tak do vyspelých kapitalistických štátov, ako aj do rozvojových krajín. Zaujímavý je jeho pohľad na vzťah NSR k západoeurópskej integrácii.

Publikácia vychádza zo správnych teoretických a praktických poznatkov marxisticko-leninskej ekonomickej vedy, pričom ich úspešne rozvíja. Recenzovaná práca je napísaná prehľadne a systematicky, je doplnená množstvom kvalitného štatistického materiálu. Možno ju hodnotiť pozitívne ako obohatenie literatúry v danej oblasti. Odporúčame ju preto do pozornosti odborníkom zaoberajúcim sa ekonomickými problémami súčasného kapitalizmu, ale aj študentom ekonomic-
kých škôl a propagandistom.

Jana Černá

Správy

Medzinárodná konferencia o výrobnej infraštruktúre krajín RVHP

V Nitre sa v dňoch 15.—19. októbra 1984 uskutočnila 4. medzinárodná konferencia expertov krajín RVHP na tému *Spôsoby vytvárania komplexného systému výrobnej infraštruktúry členských krajín RVHP v podmienkach VTR a ďalšieho prehlbovania integračného procesu.*

Jej spoluorganizátormi boli: Medzinárodný ústav ekonomických problémov svetovej socialistickej sústavy (MÚEP SSS) v Moskve; Ústav marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského v Bratislave; Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre. 4. zasadnutie expertov krajín RVHP o otázkach výrobnej infraštruktúry sa uskutočnilo v súlade s programom činnosti medzinárodného autorského kolektívu MÚEP SSS v Moskve, s plánmi vedeckovýskumných prác MÚEP SSS a vedeckovýskumných ústavov krajín RVHP, a to aj v rámci plnenia Protokolu o spolupráci československých vedeckovýskumných organizácií s MÚEP SSS na roky 1984—1985.

Na zasadnutí bolo 36 účastníkov, z toho 22 zahraničných: z BLR 4, z MLR 8, z PĽR 2, zo ZSSR 4, 4 účastníci boli z MÚEP SSS v Moskve. Z ČSSR sa zúčastnili viacerí pracovníci z ÚÚNV, VŠP ÚV KSČ v Prahe a v Bratislave, VŠDS v Žiline, VŠP v Nitre.

Na 4. medzinárodnej konferencii expertov krajín RVHP sa prerokovali nasledovné vedeckovýskumné materiály

a správy: *Niektoré aktuálne problémy efektívnosti vedecko-technického pokroku v rozvoji výrobnej infraštruktúry v členských krajinách RVHP a ich spolupráca v tejto oblasti; Výrobná infraštruktúra pohraničných regiónov členských krajín RVHP; Metodologické problémy zhodnotenia efektívnosti vedecko-technického pokroku v odvetviach výrobnej infraštruktúry členských krajín RVHP; Otázky hodnotenia ekonomickej efektívnosti rozvoja výrobnej infraštruktúry; Infraštruktúra a teritoriálna štruktúra socialistickej ekonomiky.*

V priebehu rokovania konferencie, ktoré malo obsažný a neformálny charakter, vyzdvihol sa predovšetkým aktuálny význam rozvoja výrobnej infraštruktúry pre potreby prehlbovania a dynamizácie socialistickej ekonomickej integrácie. V tejto súvislosti sa vynára viacero praktických, aj teoreticko-metodologických problémov.

Hlavné závery konferencie možno zhrnúť nasledovne.

Je potrebné dopracovať zjednotené chápanie *výrobnej infraštruktúry*, pokračovať v jej faktografickej ekonomickej analýze a dopracovať metódy hodnotenia jej ekonomickej efektívnosti. Rovnako je potrebné zabezpečiť prepojenosť riešenia otázok rozvoja výrobnej infraštruktúry krajín RVHP s otázkami ich medzinárodnej špecializácie a kooperácie výroby, spoločnými

investičnými projektmi, hmotnými zahraničnoobchodnými tokmi, ako aj s koordináciou ekonomických vzťahov s tretími krajinami.

Zdôraznila sa nevyhnutnosť spoločných prístupov a zjednocovania snáh členských krajín RVHP pri rozvoji výrobnjej infraštruktúry až po utváranie „integračnej výrobnjej infraštruktúry“. Aj v rozvoji výrobnjej infraštruktúry patrí dôležité miesto aspektom vedeco-technického pokroku, sociálno-ekonomickej efektívnosti, zabezpečeniu ekonomického makroefektu a otázkam rozvoja tzv. priamych vzťahov. Tým sa potvrdil v podstate systémový charakter aktuálnych problémov a úloh v rozvoji výrobnjej infraštruktúry členských krajín RVHP.

Osobitne sa diskutovalo o otázkach ekonomickej efektívnosti rozvoja výrobnjej infraštruktúry v socialistickej ekonomike a v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie. Veľa pozornosti sa venovalo a musí sa naďalej venovať základným princípom a metodologickým prístupom pri oceňovaní a predikcii nákladov na rozvoj

výrobnjej infraštruktúry, najmä v spojitosti s plánovitým dlhodobým formovaním medzinárodnej socialistickej deľby práce.

Dôležitou otázkou zostáva zabezpečenie výrobnjej infraštruktúry pre hospodársku spoluprácu a investičné väzby v pohraničných oblastiach krajín RVHP. Je zrejmé, že anticipovaný, dlhodobý rozvoj výrobnjej infraštruktúry je spojený aj s optimalizáciou teritoriálnej štruktúry socialistickej ekonomiky a spoločenstva krajín RVHP ako celku.

Jedným z najdôležitejších záverov je, že treba urýchliť rozpracovanie vedeckých odporúčaní a podkladových analytických materiálov v danej oblasti pre národohospodárske orgány krajín RVHP a pre integračné orgány RVHP.

Schôdza — prvá svojho druhu v ČSSR (po ZSSR, BLR a MĽR) — znamená ďalší dôležitý medzník v koordinovanom (v rámci RVHP) ekonomickom výskume otázok rozvoja výrobnjej infraštruktúry krajín RVHP v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie.

Jaroslav Filip

Bibliografia

PREHLAD OBSAHOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

VOPROSY EKONOMIKI, 1984, č. 5

GALČINSKIJ, V. — AFANASIEV, V.: Marx o rozvoji peňažných vzťahov [metodologické otázky] — KRONROD, J.: Zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu a zákon hodnoty — PACHOMOV, J.: Politická ekonómia socializmu a sociálno-ekonomická prax — KRASOVSKIJ, V.: Intenzifikácia ekonomiky a fondová náročnosť výroby — VILENSKIJ, M.: Ekonomický obsah vybavenia výroby novou technikou — GOLOSOVSKIJ, S.: Robotizácia a jej efektívnosť — KONDRAKOV, N.: Úhrada finálnéj produkcie živočíšnej výroby — RUTGAJZER, V. — TELUKOV, A.: Zdokonaľovanie metódy národohospodárskej evidencie služieb — STRONGINOVÁ, M.: Rozvoj osídlenia vidieka — ZENČENKO, N.: Výsledky a perspektívy hospodárstva Ruskej federácie v jedenástej päťročnici (prehľad) — MILAJEV, V. — CHAČATURIAN, A.: Špecializácia organizácií pre zavádzanie inovácií do praxe [skúsenosti krajín RVHP] — OLEJNIK, I.: Skúsenosti krajín RVHP s hospodárením s materiálými zdrojmi — CHUĐAKOVOVÁ, L. — TICHOMIROV, V.: Úverovo-finančné vzťahy ZSSR s rozvojovými krajinami — ŠTANSKIJ, V.: Zásady jednotnej metodiky oceňovania efektívnosti spoločenskej výroby — ČERKASOV, S.: Dôležité smery zdokonaľovania investičnej výstavby — ALUTOV, V.: Nové formy organizácie stavebnej výroby

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1984, č. 5

Zvýšiť úlohu ekonomickej vedy pri rozpracúvaní základných problémov rozvínutého socializmu — Politická ekonómia ako teoretický základ hospodárskej politiky KSSZ [materiály z diskusie pri okrúhlym stole] — SOLDATKIN, V.: Jednotný zákon rozdeľovania v komunistic-
kom spôsobe výroby — ČERSKAJA, S.:

Intenzívny rozvoj a intenzifikácia výroby — ORLOV, A.: Kvantitatívne oceňovanie intenzívneho a extenzívneho typu rozvoja — GORGILADZE, J.: Zdokonaľovanie mechanizmu fungovania oblastných agropriemyselných združení — MEŠČEROV, A.: Určovanie spoločenskej hodnoty poľnohospodárskeho produktu v socializme — SOLOVIEV, A. — ORLOVOVÁ, T.: Operatívna rezerva pracovných síl v socializme — GOLOSOV, O.: Podniky strojovej informatiky v systéme spoločenskej výroby — BAJMATOV, A.: Špecifická oblastného trhu — ŽINŽIN, V.: Kritériá efektívnosti a kvality vedecko-technických novínok — IVAŠKOVSKIJ, S.: Vytváranie národohospodárskych komplexov v členských krajinách RVHP a zdokonaľovanie systému hospodárstva — MACICKIJ, I.: Nadnárodné korporácie a postavenie robotníckej triedy v imperialistických krajinách — CHVALYNSKAJA, M.: Spoločné podniky v systéme nadvlády medzinárodných monopolov — SEDOV, V.: „Entropizmus“ — nový špekulatívny výskum buržoáznych ekonómov

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1984, č. 5

ŠEMIATENKOV, V.: „Studená vojna“ alebo uvoľňovanie: dilemy zahraničnej politiky USA — MAKAREVSKIJ, V.: Preteky bežného zbrojenia a problém ich obmedzenia — BRUTENC, K.: Hnutie nezúčastnených v súčasnom svete — ZORINOVÁ, I. — ŠEJNIS, V.: Argentína na historickom prelome — NIKITIN, S.: „Reagonomika“ a stagflácia — MARCINKIEVIČ, V.: Proces nasýtenia kapitalistickej výroby vedeckými poznatkami — KRASIN, J.: Vzájomné vzťahy ideológie a politiky v revolučnom hnutí — PETROV, N.: Metodológia výskumu problémov internacionalizácie výroby a kapitálu — ELANOV, A.: Mikroelektronika, rozvojové krajiny a

medzinárodná deľba práce — URNOV, A.: Juhoafriický uzol — ZARIN, V.: Sociálno-ekonomická platforma strany „zelených“ — ULANIČEV, S.: Hospodársky program japonskej vlády — Na pamiatku akademika Anušavana Agafonoviča Arzumaňjana — GNATOVSKAJA, N.: Anglický kapitál v zahraničí — DAVYDOV, V.: Mestá bez jadrových zbraní — predná stráž antiraketového hnutia

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1984, č. 5

BÖNISCH, A.: Ekonomické problémy obmedzenia zbrojenia a odzbrojenie — KHALATBARI, P. — HERDEN, R. E. — VOGLEY, D.: Aktuálnosť učenia K. Marxa pre demografický výskum v súčasnosti — CHOLAJ, H.: Marxistská teória zospoločnenia výrobných prostriedkov a jej súčasné antimarxistické kritiky na príklade Poľskej ľudovej republiky — MÜLLER, K.: Základné funkcie buržoáznej politickej ekonómie — MAIER, L.: Zvýšenie kvality výsledkov výroby a prehĺbenie socialistickej medzinárodnej špecializácie a kooperácie

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1984, č. 5

SIMON, A.: Úloha cien a ponuky v deficitnej situácii — KÓVÁRI, Gy. — TIMÁR, J.: Pracovná sila, výkon, stimulovanie — TURÁNSZKY, M.: Hodnotenie ekonomickej efektívnosti technickej výskumno-vývojovej činnosti — KOVÁCS, I. — MÁRTON, F.: Inovačná činnosť malých a stredných podnikov — ENYEDI, Gy.: Poľnohospodárska politika a diferenciácia — VACÍČ, A. M.: Prečo sa vývoj v Juhoslávii odchýlil od socialistickej samosprávnej trhovej ekonomiky? — KATONA, E.: Industrializácia ako prostriedok odstránenia zaostalosti v čiernej Afrike — APRÓ, E.: Kolektívna zodpovednosť alebo kolektívny obetný baránok? — ANGYAL, Á.: Syndróm veľkého podniku — DRECHSLER, L.: Možno určiť vlastné náklady poľnohospodárskej výroby?

EKONOMIKA I MATEMATIKESKIJE METODY, 1984, č. 3

Vedecká činnosť Ústredného ekonomicko-matematického ústavu Akadémie vied ZSSR [uznesenie Prezídia Akadémie vied ZSSR z 19. decembra 1983] — Aktuálne úlohy zdokonaľovania ekonomiky rozvinutého socializmu — JAREMENKO, J.: Metodologické problémy národohospodárskeho prognózovania — KLIMENKO, B.: Vývin a kontinuita neoklasickej teó-

rie zahraničného obchodu — GORIUŠIN, O. a kol.: Komplex agregovaných hodnotových medziodvetvových modelov — SZAKOLCZAI, D. a kol.: Využívanie klasických modelov analýzy spotreby pre vypracovanie politiky tvorby maloobchodných cien v Maďarsku — GURVIČ, J.: Cieľová funkcia spotreby berúca do úvahy kvalitu — GLUŠENKO, K.: Modely optimalizácie odvetvových plánov automatizácie výroby — ADAŠEV, I. — LUCKIJ, S.: Skúsenosti s odvetvovým plánovaním obnovy strojového parku v dopravnom strojárstve — GOLUB, L.: Systém A-plán v riadení stavebníctva — BAGRI-NOVSKIJ, K. — RIMAŠEVSKAJA, N. — ŠEVIKOV, A.: Simulačný systém modelov koordinácie ukazovateľov výroby a ukazovateľov životnej úrovne obyvateľstva — NESTEROV, J.: Metódy minimalizácie nekladných konvexných a kvázi-konvexných funkcií — FUNDATOR, J.: Využívanie počítačovej techniky pri bezhotovostnom styku s obyvateľstvom — MELECHINOVÁ, K.: Jedna metóda výpočtu parametrov výrobnej funkcie

VOPROSY EKONOMIKI, 1984, č. 11

KIRIČENKO, V.: Súčasná etapa intenzifikácie spoločenskej výroby — KOSSOV, V.: Zákonitosti rozvoja ťažkého priemyslu [metodologické otázky] — PALTEROVIČ, D.: Podmienky efektívnosti pružnej automatizácie — VITIN, A.: Efektívnosť investícií v plánovaní — SELEZNEV, A.: Chozrasčot v podmienkach ekonomickeho experimentu — SAPILOV, J.: Plánovanie kvality priemyselnej výroby — KRAJKOVOVÁ, T.: Plánovanie produktivity práce podľa faktorov — ČEREVAŇ, V.: Zdokonaľovanie odmeňovania práce konštruktérov a technológov — LEZINOVÁ, M.: Finálny produkt a národohospodárska efektívnosť agropriemyselného komplexu — KUZNECOVÁ, T.: Zabezpečenie osobného pridruženého hospodárstva zdrojmi — PAŠKOV, A.: Príčiny existencie tovarovo-peňažných vzťahov v socializme — LIGAJ, K. — FOKININOVÁ, L.: Integrovaný obchod medzi krajinami RVHP — POMPA, J.: Spolupráca krajín RVHP v oblasti čiernej metalurgie [prehľad] — LIVŠIČ, A.: Kritika monetaristických koncepcií nezamestnanosti a inflácie

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1984, č. 11

FAJNBURG, E. — KOZLOVOVÁ, G.: Úroveň rozvoja metodológie politickej ekonómie socializmu a jej praktická funkcia — Kolektív: Problémy súladu ekonomickej teórie

a hospodárskej praxe — BAGIROV, D.: Stupeň logického zdôvodnenia základného výrobného vzťahu v „Kapitáli“ K. Marxa — CHARACHAŠJAN, G.: Socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov a ekonomické záujmy — KRONROD, J.: Niektoré problémy prebudovania hospodárskeho mechanizmu — MAGOMADOV, M.: Systém faktorov socialistickej reprodukcie — GUMENIUK, V.: Otázka charakteristiky a zavedenia strojových systémov — KOSTAREVOVÁ, A.: Rozvoj výrobných združení a zmeny chozrasčotných funkcií ich vnútorných článkov — RUTGAJZER, V. — ŠMAROV, A. — GIMPELSON, V.: Časová bilancia obyvateľstva (na príklade Moskvy) — NIŽŇAJA, S.: Niektoré výsledky a problémy politicko-ekonomickej analýzy svetového socialistického hospodárstva — DERMANOV, V.: Japonsko a USA: konkurenčný boj a politika — LINCŮV, A.: Integrované procesy v EHS: ohrozenie vnútornej hospodárskej stability — BORODIN, V. — DROZDOV, V.: Etapy utvárania a rozvoja jednotného národohospodárskeho komplexu ZSSR — ALEŠINOVÁ, I.: Ideovo-teoretická konfrontácia imperialismu s rozvojovými krajinami

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNYJE OŤNOŠENIJA, 1984, č. 11

MEENIKOV, J.: Mierové spolunažívanie a boj za právo na život — VORONCOV, G.: USA, NATO a eurorakety — BELIAJEV, J.: Výrobný potenciál socialistických krajín a niektoré metódy jeho využívania — DENISOV, J.: Etiópia — krok do budúcnosti — DMITRIJEV, I.: Systém neokolonialistickej exploatacie — GORBUNOV, S. — ŠMELEV, N.: Nové tendencie v oblasti medzinárodného kapitalistického úveru — CELIŠEV, I.: Administratívno-finančná reforma — japonský variant neokonzervativizmu — KIRILOV, G.: 35 rokov Nemeckej demokratickej republiky — VOSTRIKOV, P.: Neokonzervatívna ekonomická teória a prax „reagonomiky“ — ŠACHNAZAROV, O.: Írsko — alarmujúce symptómy — LAPŠIN, V.: Západonemecké spoločnosti pod náporom krízy — BOLOBUJEV, V.: „Lafferova krivka“ — koncepcia a realnosť politiky — PIATENKO, S.: Federálny rezervný systém a regulovanie trhu pôžičkového kapitálu USA

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1984, č. 11

SWOBODA, H.: Socialistická ekonomická integrácia a intenzifikácia národných hospodárstiev členských krajín RVHP — MAIER, H.: Vytváranie stratégie v podmien-

kach vedecko-technickej revolúcie — problémy zvyšovania príspevku základného výskumu k inovačnej sile národného hospodárstva — SCHWENK, H.: Niektoré politické a teoretické aspekty globálnych problémov — QUAAS, G.: Pomer hodnoty a ceny z matematického hľadiska — WEISHEIMER, M.: K diskusií o rentovom oceňovaní prírodných zdrojov — STEFFENS, R.: K ekonomickému oceňovaniu prírodných zdrojov

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1984, č. 11

FÖLDES, K.: Činnosť v oblasti vonkajších ekonomických vzťahov a socialistický vývoj — MAJOR, I.: Mylné názory o infraštruktúre — KONCZOVÁ, K.: Rôzne vrstvy pracovných síl, formy zamestnanosti a rovnováha na trhu pracovných síl — PALCSÓOVÁ-PÁLOVÁ, E.: Výrobné vzťahy v socialistickom podniku — DIMÉNY, I.: Všeobecné tendencie technického rozvoja v poľnohospodárstve a záhradníctve — ROSTOW, W. W.: Tendencie v hospodárskych dejinách a budúcnosť svetového hospodárstva (alebo „šesť problémov hľadá riešenie“) — BOTTOMLEY, T. N.: Svetové družstevné hnutie a úloha družstiev v rozvojových krajinách — BÁRSNY, J. — SÍKLAKY, I.: Niektoré myšlienky o socialistickom podnikaní — NAGY, F. — KETINGER, Gy.: Charakteristické črty obchodu s výrobkami malých poľnohospodárskych podnikov — IGLAI, M.: Diverzifikácia ako prvok priemyselnej štruktúry v literatúre kapitalistických krajín

GAZDASÁG, 1984, č. 3

FALUVÉGI, L.: Aktuálne otázky našej hospodárskej politiky a možnosti výroby potravín — SÁRKÖZY, T.: Systém hospodárskeho riadenia a právne regulovanie — SZÉNAY, L.: Vzťahy medzi nákladmi a dôchodkami v maďarskom poľnohospodárstve — FALUSOVÁ SZIKRA, K.: Malé podniky, ktoré tvoria malé vlastníctvo — RÉVÉSZ, G.: Podnikové ekonomické pracovné spoločnosti zblízka — LAKI, M.: Politika podpôr v západonemeckých stredných a malých podnikoch — BOTOS, B.: Mýtus nezahovovania. Rozvoj priemyslu a vláda USA — RUSMICH, L.: Úloha hodnotových procesov v ďalšom rozvoji socialistickej integrácie

EKONOMIKA I MATEMATIČESKIJE METODY, 1984, č. 6

MOŽIN, V.: Priestorová štruktúra agrokom-

plexu — BRONŠTEJN, M.: Hospodársky mechanizmus intenzifikácie poľnohospodárskej výroby — ČERŇAVSKIJ, V.: Rentové ocenenia a uzavierajúce náklady — ŠABALIN, A.: Meranie efektívnosti úhrnných investícií do výroby a do infraštruktúry — KISELEV, V. — GUSEJNOV, Z.: Modely zladovania plánových riešení v oblastiom agropriemyselnom združení — LENKOV, I.: Modely optimalizácie programu rozvoja agropriemyselného komplexu administratívnej oblasti — KRYLATYCH, E. — DUDAREVOVÁ, N.: Zdôvodnenie variánt mliečneho podkomplexu agrokomplesu RSFSR na základe ekonomicko-matematického modelovania — KVICIANI, K.: Ekonomicko-matematické modelovanie riadenia zberu úrody, dopravy a prvotného spracovania poľnohospodárskych výrobkov podliehajúcich skaze (na príklade vinohradníctva) — KONSTANTINOV, V. — NAJŠUL, V.: Skúsenosti s vypracovaním adaptívneho výpočtového systému v plánovaní — (systém „PLAN“) — AFANASIEV, M. — BUREŠ, J.: Stimulovanie spoľahlivosti informácií v systéme plánovania — STAROVEROV, O.: Prieskum a agregovanie v marokovských modeloch — ABOLENCEV, J. — KILDÍŠEV, G.: Štatistická adekvátnosť regresných modelov a problém multikolinearity — DANILOV-DANILJAN, V. — RYVKIN, A.: Niektoré metodologické problémy ekonomiky vedecko-technického pokroku — ŠEVELEV, J.: Využívanie diskontovaných nákladov na oceňovanie hospodárskych opatrení v jadrovej energetike — BADEVITZ, Z. — VENDT, K. — FROLOVOVÁ, L.: Využitie optimalizačných modelov v projekte spracúvania údajov „Špecializácia a rozmiestnenie poľnohospodárskej výroby v NDR“ — SATANOVSKIJ, R.: Adaptívna organizácia výroby v strojárskom podniku — KOROLEV, S. — RODIMENKO, N.: Určovanie prognózovaných hodnôt technicko-ekonomických ukazovateľov — NERALIČ, L. a kol.: Riešenie výrobnodopravnej úlohy Bendersovou dekompozičnou metódou

VOPROSY EKONOMIKI, 1984, č. 12

ČAKUNOV, V.: Sociálno-ekonomické formy realizácie všefudového vlastníctva — ŽAMIN, V.: Jednota vedecko-technickej politiky — KAPUSTIN, J.: Zdokonaľovanie riadenia národného hospodárstva — KOŠUTA, A.: Spoločensky nevyhnutné náklady v podmienkach intenzifikácie výroby — LEVČUK, D. — KARPUCHIN, N.: Rozvoj strojárstva a riadenie — VOZŇAK, V.: Výstavba zariadení na ťažbu ropy a zemného plynu v Západnej Sibíri [prehľad] — KAR-

PUCHIN, D. — SEMENOV, A.: Problémy rastu produktivity práce — KOSAČEV, G.: Dodávanie poľnohospodárskej produkcie spotrebiteľovi — ULMASOV, A. — ŠARIFCHODŽAJEV, M.: Vznik a rozvoj socialistického hospodárstva v republikách Strednej Ázie — CHAČATUROV, T.: Ochrana prírody v európskych socialistických krajinách — TITKOV, V.: Sociálno-ekonomický rozvoj Mongolskej ľudovej republiky

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1984, č. 12

MALAFEJEV, A.: Vzájomné vzťahy medzi ekonomickou teóriou a hospodárskou praxou — ALPETROVIČ, G.: Vedecká zdôvodnenosť niektorých ukazovateľov výrobných činností — CIGILIK, I.: Posilniť vzťah medzi rozdelením produktú a reálnym pracovným prínosom — KALICOV, A.: O koncepcii tovarových vzťahov v socializme ako druhu plánovitých vzťahov — STRUKOV, N.: Otázky systematizácie vedeckej terminológie v politickej ekonómii — RADAJEV, V.: Intenzifikácia spoločenskej výroby v socializme [prehľad rozpracovania problému] — KORIAGINOVÁ, L.: Výpočet nutného produktu a nadproduktu v ZSSR — LUTOCHINOVÁ, E.: Zásady zdokonaľovania prémiového systému odmeňovania — SMIRNOV, A.: Odborníci v rozvojových krajinách — MAY, V.: Otázky plánovitosti socialistického hospodárstva v ekonomickej literatúre [roky 1936–1954] — FRIDBERG, L.: Rozpracovanie teórie produktivity práce v ekonomickej literatúre 50.–60. rokov — MILGRAM, S.: Miera zisku v krivom zrkadle keynesovcov

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNIJE OTNOŠENIJA, 1984, č. 12

KAPČENKO, N.: Veľká úloha sovietskej zahraničnej politiky — DAVYDOV, V.: Normy správania jadrových mocností — AS-ŤAPOVIČ, A.: Špecifikácia súčasnej expanzie nadnárodných korporácií — KOLLONTAJ, A.: Metódy vzniku japonských nadnárodných korporácií — GRANOV, V.: „Zelení“: ideológia a realita — BAGRAMOV, L.: Potravinový problém v rozvojových krajinách — TAKSUBAJEV, A.: Mongolsko — cestou socializmu — KAUFMAN, A.: Základné typy a tendencie vývoja socialistických koncepcií (v rozvojových krajinách) — ZUJEVOVÁ, K.: Sovietsko-francúzska spolupráca v rokoch vojny a v rokoch mieru — Proti militarizmu a revanšizmu [medzinárodné sympóziu v Prahe] — CHABLUK, V.: Otázka klasifikácie hospodárskych kríz a periodizácie povojnových cyklov — ČEBANOV, S.: Štátnomonopolis-

tické regulovanie zahraničného obchodu vo vyspelých kapitalistických krajinách

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1984, č. 12

AHRENDS, K.: Metodológia ekonomického oceňovania prírodných zdrojov v podmienkach socialistických výrobných vzťahov — BÖHMOVÁ, I. — RUDOLPH, F.: Nové informačné technológie a nové formy organizácie práce a výroby na urýchlenie reprodukčného procesu v kombinátoch a v podnikoch — NAUMANN, B.: Niektoré teoretické súvislosti medzi výrobou moderných spotrebných predmetov, rozvinutou socialistickou medzinárodnou deľbou práce a efektívnym zahraničným obchodom — HÜBNER, W. — LEINOVÁ, I.: Niektoré skúsenosti so zdokonaľovaním plánovania a bilancovania na základe použitia hodnotového bilancovania v metalurgickom priemysle — BLANKENSTEIN, G. — WIRKNER,

E.: Informácie — integrovaný prvok všetkých výrobných síl

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1984, č. 12

MA HUNG: Nová stratégia rozvoja čínskeho hospodárstva — ÉGETŐ, E.: Monopol, konkurencia a socializmus — BOTOSOVÁ, K. — TERTÁK, E. G.: Leasing — prostriedok v službe technického rozvoja a dynamického hospodárenia — LÉVAI, I.: O maďarských podnikoch, ktoré sa dostali do ťažkostí — KÁDÁR, B.: Rámce a podmienky vonkajších ekonomických vzťahov pre urýchlenie hospodárskeho rastu Maďarska — PÁLOVICSOVÁ, B.: Poľnohospodárstvo Maďarska na ceste zlepšovania efektívnosti — HOFFMANNOVÁ, I.: Predpokladané tendencie vývoja dopytu obyvateľstva po elektrotechnických výrobkoch širokej potreby

Laurinec Greiner

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 30 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslojú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citácie. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: člen korešp. SAV RAPOŠ, Pavel, Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava – prof. Ing. HRONSKÝ, Filip, DrSc., Výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, Mierová 23, 827 48 Bratislava – akademik LUKINOV, Ivan, Inštitút ekonomiky AN USSR, P. Mirnogo 26, 252 011 Kijev – 11, ZSSR – Ing. TRÁVNIK, Igor, CSc., Ústav ekonomiky a organizácie stavebníctva, Ružová dolina 27, 824 69 Bratislava – Ing. GOGA, Marián, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava – Ing. BLIŠÁK, Ján, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava.

